

ПРИВРЕДА ЈАГОДИНЕ У XV ВЕКУ

(ДО 1459.)

Душко
Грбовић

50 година Завичајног музеја у Јагодини
Привреда Јагодине у XV веку (до 1459.)

Душко Грбовић
Привреда Јагодине у XV веку (до 1459.)

Издавач
Завичајни музеј
Кнегиње Милице 82
35000 Јагодина
jagmus@ptt.yu

Главни и одговорни уредник
Бранислав Цветковић

Аутор
Душко Грбовић
дипл. историчар, виши кустос у
Завичајном музеју у Јагодини

Рецензент
Академик проф. др Сима Ћирковић

Уредник
Бранислав Цветковић

Коректура
Бранислав Цветковић

Технички уредник
Зоран Јевремовић

Штампа
"Штампа" Јагодина

Тираж
500 примерака
Јагодина 2004

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

338(497.11)"14"
339.1(497.1)"14"
94(497.11 Јагодина)"14"

ГРБОВИЋ, Душко

Привреда Јагодине у XV веку (до 1459.)
/ Душко Грбовић. - Јагодина : Завичајни
музеј, 2004 (Јагодина : Штампа). - 100 стр.
илустр. ; 21 см

На спор. насл. стр.: Economy of Jagodina In
the 15th Century (until 1459). - Тираж 500.
- Summary. - Библиографија: стр. 85-97.

ISBN 86-85065-01-1

а) Привреда - Јагодина - 15в б) Привреда
- Србија - Средњи век
COBISS.SR-ID 116512780

Завичајни музеј Јагодина

Душко Грбовић
**ПРИВРЕДА ЈАГОДИНЕ
У XV ВЕКУ
(до 1459.)**

Јагодина, 2004

Regional Museum Jagodina

Duško Grbović
ECONOMY OF JAGODINA
IN THE 15TH CENTURY
(until 1459)

Jagodina 2004

САДРЖАЈ

CONTENTS

Увод	7
Привредно-географске одлике	9
Период до краја XIV века	11
Од краја XIV века до 1459. године	26
Археолошки налази	64
Градитељство и ликовни извори	68
Топонимија	73
Закључак	80
Summary	82
Извори.....	84
Литература.....	87
Коришћене карте	96
Порекло илустрација.....	97

УВОД

Опште је познато да привреда представља значајан чинилац људског друштва, јер ствара материјалну основу за развој свих делатности. Током дугог постојања Јагодине као насеобине, сусрећемо се са различитим елементима привредне делатности на њеном подручју. За раније периоде нас на њих упућују најпре археолошки налази, а донекле и писани историјски извори као грађа која је током времена константно расла.

Данас је Јагодина у привредном и културном погледу право средиште Средњег Поморавља, а у политичком и центар Поморавског округа.

Привреда је током историјских периода имала разноврсне етапе развитка. Једна од тих етапа је и она дата у наслову овог текста који је настао прерадом рукописа хабилитационог рада за стицање вишег звања у музејској струци. Овде се објављује допуњени текст, а поводом обележавања педесетогодишњице постојања и рада Завичајног музеја у Јагодини.

ПРИВРЕДНО-ГЕОГРАФСKE ОДЛИКЕ

Јагодина се налази на 45° и 49' северне географске ширине и на 21° и 14' источне географске дужине, у долини Велике Мораве, на месту где реке Лугомир и Белица избијају у северни део парафинско-јагодинске котлине. Смештена је у плодној равници, 5 километара западно од Велике Мораве.

На западу од Јагодине налази се планина Црни врх. Са његових огранака извиру речице Бешњаја и Вољевица, саставнице Белице, чије корито протиче кроз Јагодину. На југозападу се оцртава велика планина Јухор (807 м) са које се ка Јагодини спушта неколико огранака. Један од већих је Ђурђево брдо (213; 219 м), што је највиша кота јагодинског насеља, чија је равничарска надморска висина тек 115 м. На југоистоку се налази још један Јухоров огранак, Гиље. Са југозапада и запада град окружава ниски Црвени брег.

Хидрографски потенцијал чине релативно сиромашне површинске и подземне воде. Повр-

шинске воде су реке Лугомир, на јужном, Белица на средишњем (протиче кроз град) и Осаница која се налази на северном делу општинског подручја. Ниска област слива Белице и Лугомира окружена масивима Црног врха, Гледићких планина и Јухора, састављена је од неорганских глина, пескова и пешчара. Друга ниска област источно од Мораве ограничена масивом Багрданске клисуре, састављена је од језерских седимената миоценске старости. Тло у сливу Белице и Лугомира представљено је смоницом која преовлађује, а погодна је за гајење житарица, воћа и винове лозе.

Јагодина се налази и на главној саобраћајници Балканског полуострва, Моравско-вардарском путу. Поред ове главне саобраћајнице, Јагодина је са околином везана низом попречних путева, због чега је у народу настала изрека да је “Јагодина крстаста чаршија”. Из Јагодине се одвајају тзв. “Темнићи пут” ка Варварину и долини Западне Мораве, “Ресавски пут” који води ка неколико мостобрана на Дунаву, “Левачки

пут” према Рековцу, “Белички пут” који иде према Крагујевцу, као и “Црновршки пут” којим се прелази планина Црни врх. Мрежа путева јасно казује да су саобраћајне особености краја морале имати значајну улогу у развоју привреде Јагодине.

У котлинском делу преовлађује умерено континентална клима, а по западном рубу она је ублажено планинска. Просечна влажност ваздуха износи 76%, док је годишњи просек падавина 600 м³, од којих највећи део падне у вегетационом периоду. Најчешћи ветар је северозападни, тзв. “црновршки” који лети доноси падавине, а зими снег. Поред њега дувају још југоисточни

(кошава, устока), северац и јужни ветар. Просечна брзина ветра креће се од 7-18 м/с до 55 км/ч, а кошава може да достигне брзину и преко 100 км на час.

Сматра се да је стара Јагодина лежала нешто северније, ближе Морави, на простору између железничке станице и села Рибара. Померање насеља, као и у много сличних примера, било је изазвано повећаном влажношћу земљишта.

Овде представљене привредно-географске карактеристике имале су непосредан утицај на развој привреде у Јагодини и околини.¹

¹ Б. Милојевић, *Долина Велике Мораве. Регионално-географска испитивања*, Зборник радова, књ. XV, Географски институт, књ. 3, Београд 1951, стр. 1-66, 48-49; О. Врховац, *Привредно-географске карактеристике Светозарева*, Зборник радова, књ. XV, Географски институт, књ. 3, Београд 1951, стр. 77-98, 77-81; *Тиоцен или њиоцен - 14 милиона година*, Кенозојска ера. По подели А. Холмс 1941; Ј. Целетовић, *У срцу Поморавља*, Нови пут, година XXX, специјално издање, Светозарево 17. октобар 1974, стр. 6; Б. Недељковић, *Прехрамбени комбинати “Житолин” Светозарево*, Светозарево 1981, стр. 54; D. Vukićević, *Izbor iz grade za hroniku Svetozareva*, Svetozarevo, 1980, str. 1; С. Ветнић, *Јагодина кроз векове 1399/1999*, Јагодина 1999, стр. 1-8, 1-2; Аутори монографије о основној школи «Милан Мијалковић» кажу да Ђурђево брдо има висинску тачку на 229 м, в. З. Марковић, М. Митић, *Основна школа “Милан Мијалковић” у Јагодини*, Јагодина 1999, стр. 89.

ПЕРИОД ДО КРАЈА XIV ВЕКА

Према археолошким истраживањима прва насеља на територији места основана на локалитету “Сарина међа” могу се датовати око 5.500 година пре наше ере, у време током периода неолита. Насеља су оснивали представници старчевачке културе, познатији као носиоци “културе првих земљорадника и сточара”. У периоду око 3.100 година пре наше ере до прелаза из старе у нову еру, нова насеља су подизана и око тока реке Белице, на локалитетима данас познатим под називима “Црвена ливада” под Ђурђевим брдом, “Матина циглана” и “Таврића обори.”

Сматра се да је на подручју данашње Јагодине пре доласка Келта живело илирско племе Трибали, који су настањивали регију североистичне Србије у V веку пре нове ере. Крајем IV и почетком III века у област Великог Поморавља продиру Келти, који остављају трагове своје културе и на територији Јагодине. Они доносе са собом велика знања из области металургије, као што је, на пример, значајна новина - употреба лончарског витла.

Током владавине римског императора Октавијана Августа коначно су покорена племена на територији данашње Србије, а 15. године наше ере ова област улази у састав римске провинције Мезије, тј. у оквир Римске провинцијске управе. Период римске управе био је веома значајан за ширу област Јагодине, јер управо тада настаје важна саобраћајница необично значајна за привредни развитак краја, тзв. Римски пут, касније познат као Цариградски друм, који је водио од Београда за Цариград. Део пута кроз Моравску долину изграђен је већ 33. године наше ере, док је део кроз Источну Тракију завршен у периоду између 29. и 61. године наше ере. Првобитно је ишао десном страном Мораве, да би у другој половини XII века прешао на леву страну реке, што је такође утицало на развој локалне привреде. Не треба заборавити да је и центар провинције Мезије, Хореум Марги (данашња Ђуприја), имао сваковрсне утицаје на привредни развој краја око Јагодине.²

Велика сеоба народа разорила је у налету државни, друштвени и привредни систем Римске империје, која је 395. године подељена на Западни и Источни део (област око Јагодине је у оваквој подели припала Источном делу). У V и првој половини VI века Словени почињу са упадима преко Дунава, да би у другој половини VI века почели трајно насељавање, а од почетка VII века и масовну колонизацију простора данашње Србије, дајући јој свој печат. Тако се античко име реке Margus мења у Морава, а Римски пут почиње да се назива Моравски пут. Формирају се првобитни државни облици који се у византијским изворима називају “склавиније,” добијајући називе по имену словенског племена, било по старијем називу, имену неке реке, брда или области.

Крајем VIII и почетком IX века око Велике Мораве живе Морављани, а област се назива Моравија. Архонт Моравије се помиње у адресару познатог византијског списа “О церемонијама” (De ceremoniis) по коме су ромејски цареви

Константин VII Порфирогенит и његов син Роман II слали писма околним владарима. У периоду од половине IX века до 1018. године стално се смењују господари области око Јагодине: Бугари, Византинци (помиње се и тема Морава), Самуило да би коначно припала Византији, под чијом влашћу готово непрекидно остаје до краја XII века, односно освајања српског великог жупана Стефана Немање. У међувремену област постаје и поприште устанка Петра Одељана (1040-1041), вишеструких пролазака крсташких војски (1096, 1147/8), као и византијско-српско-угарског сукоба (1150).³

Шездесете године XII века представљају значајно време за историју српске државе Рашке. На великожупанском престолу се тада учвршћује Стефан Немања под којим почиње нова етапа историје државе средњовековних Срба. За време његове власти она стиче самосталност и територијално се проширује. Након смрти византијског цара Манојла I Комнина (1180) српски велики жупан Стефан Немања почиње са

² *Херодотово историја*, књ. I, превод са грчког М. Арсенић, Нови Сад 1988, стр. 293; М. Стојић, *Слика културе и народи на јилу Средњег Поморавља*, Светозарево б. г., стр. 3; Isti, *Gvozdeno doba u basenu Velike Morave*, Beograd-Svetozarevo 1986, str. 102; О. Зиројевић, *Царибратски грм од Београда до Софије (1459-1689)*, Зборник Историјског музеја Србије, 7, Београд 1970, стр. 3-196, 20; S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori o gajenju vinove loze u Srednjem Pomoravlju*, Svetozarevo 1984, str. 35; Исти, *Јагодина кроз векове*, стр. 2; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje od Stefana Nemanje do pada pod tursku vlast 1459. godine*, Јагодина 1993. (непубликовани рад за стручни испит) str. 9-14; *Историја српског народа*, I, Београд 1994², стр. 65-66; М. Шуца, *Саобраћај*, Лексикон српског средњег века, пр. С. Ђирковић, Р. Михаљчић, Београд 1999 стр. 645-648, 645.

нападима на више територија које се налазе под византијском влашћу. О његовим освајањима говоре многи писани извори с краја XII и почетка XIII века. Већ у Хиландарској повељи из 1198. године (слика 1) коју је Немања издао као монах Симеон, међу територијама прикљученим Рашкој наведена је и жупа Белица. Она се помиње и у Хиландарској повељи Немањиног сина и наследника, великог жупана Стефана (будућег Првовенчаног) из 1199-1202. године, као и у Немањиним житију које је саставио његов најмлађи син, монах Сава, из 1208. године. Тумачећи податке из ових извора и упоређујући их са подацима из Немањиног житија од Стефана Првовенчаног, Милош Благојевић је између осталог дошао и до закључка да је жупа Белица

била и првобитно Немањина дедовина. По Милошу Благојевићу ову област је раније за кратко освојио, односно, припојио Рашкој крајем XI века још велики жупан Вукан I. Тако је, према Милошу Благојевићу, Србија по други пут изашла на стратешки значајну саобраћајницу на којој су се смењивале снажне струје са Истока и Запада у оба правца, политичке, привредне, војне и културне, све док је Цариград био центар моћног Византијског (Ромејског) царства. Деловање Стефана Немање имало је велики значај јер је потомцима указао где треба да се трајно учврсте, а то је управо био простор у сливу три Мораве који ће постати и језгро модерне српске државе у XIX веку.⁴

³ Ч. Д. Марјановић, *Ђурија, Параћин и Јагодина, Историјски и културни преглед*, књига I, Од Римљана до пада Србије 1459. године, Темнишки зборник, књига трећа, Београд 1936, стр. 45-55; *Византијски извори за историју народа Југославије*, II, Београд 1959, стр. 78 напомена 290; Г. Шкриванић, *Пућеви у средњовековној Србији*, Београд 1974, стр. 82; Р. Тричковић, *Ђурија и Средње Поморавље до Првог српског устанка*, Бој на Иванковцу 1805. године, Београд 1979, стр. 85-169, 85-89; Р. Новаковић, *Још нешто новог о бийке на Тари*, Историјски часопис, књ. XXV-XXVI (1978-1979), Београд 1979, стр. 5-28, 9; Љ. Максимовић, *Северни Илирик у VI веку*, Зборник радова Византолошког института, XIX, Београд 1980, стр. 17-57, 33, 35; Исти, *Организација византијске власти у новоосвојеним областима после 1018. године*, Зборник радова Византолошког института, XXXVI, Београд 1997, стр. 31-43, 35; S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori*, str. 47; О теми Морава и «Моравије» видети рад: С. Пириватрић, *Византијска тема Морава и "Моравије"*, Зборник радова Византолошког института, XXXVI, Београд 1997, стр. 173-201; М. Благојевић, *Српске земље од IX до XII века*, Геокарта, Београд 2000 (текст у оквиру ове историјске карте); Благојевић сматра да је ову област за кратко освојио велики жупан Вукан I крајем XI века, те је она представљала Немањину дедовину. М. Благојевић, *О "земљишту радње Немањине"*, Међународни научни скуп Стефан Немања - Свети Симеон Мироточиви, историја и предање, септембар 1996, Београд 2000, стр. 65-75, 70, 72, 74; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 15-19.

Значајан документ из почетка успона српске државе, а везан за ово подручје је свакако Жичка повеља краља Стефана Првовенчаног из 1219. године. У њој се између осталог помињу жупе Белица, Левач и Лугомир, са којих је убиран поповски бир, односно, то су биле територије под духовном влашћу Жичке архиепископије.

Термин жупа, који се помиње у поменутим изворима, од пресудног је значаја за тему којом се бавимо (жупе Белица, Левач, Лугомир). Жупа као појам у српском језику означава осунчани предео са обрадивим земљиштем, који је природно заклоњен од хладноће и ветра, а због благог прелаза годишњих доба пружа погодности за гајење винове лозе и бављење земљорадњом. Територију једне жупе чинили су сва села, људи

и земље, пашњаци, воде, млинови, дохоци и све што припада жупи са свим међама и границама који су били означени белезима и знамењем. Уобичајене обавезе становника жупе биле су оброк, приселица, зидање и одржавање града, дочекивање и испраћање владара. Жупе чија су имена била словенског или балканског порекла носила су имена по речним долинама (у нашем случају Белице и Лугомира), према одликама рељефа, подељена на горњу и доњу, према току реке, нагибу тла, по утврђеним центрима, облачним именима (Левач). Карактеристично је за жупу Белицу да у њој није познат ниједан град. Сматра се да се она налазила више у брдима јер је обухватала горњи ток истоимене реке, на шта, по Рељи Новаковићу, упућује и назив села Белица (везано уз ток реке Белице), па се стога

⁴ *Старе српске биографије*, превео и објаснио М. Башић, Београд 1924, стр. 4, 40-42; *Сјиси св. Саве*, издао их В. Ђоровић, Београд-Ср. Карловци 1928, стр. II, 1, 152; А. Соловјев, *Хиландарска повеља великог жујана Стефана (Првовенчано)* из године 1200-1202, Прилози за КЈИФ, 5, Београд 1925, стр. 62-89, 67; Ђ. Трифуновић, В. Бјелогрлић, И. Брајовић, *Хиландарска оснивачка повеља Светиога Симена и Светиога Саве*, Осам векова Студенице, изд. Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београду 1986, стр. 49-61, 54, 56, 58, 60, 61 (фотографија повеље); Археографско одељење Народне библиотеке Србије у Београду, сигнатура Ф 2736; Ласерска ксерокопија у Завичајном музеју Јагодина ЦКУ 4552/98; Р. Новаковић, *Један покушај ђумачења Савиних хронолошких података у живици св. Симеуна*, Историјски гласник, 3-4, Београд 1955, стр. 79-122; Исти, *Када се родио и какав је почео да влада Стефан Немања?*, Историјски гласник, 3-4, Београд 1958, стр. 165-189, 188; С. Пириватрић, *Прилог хронологији почетка Немањине властии*, Зборник радова Византолошког института, XXIX-XXX, Београд 1991, стр. 125-136, 134-135; D. Grbović, *Srednje Potravlje*, str. 19; М. Благојевић, *О "земљишту радње Немањине"*, стр. 70, 72, 74; Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, предговор, превод дела и коментари др Љ. Јухас Георгјејевска, Београд 1999, стр. 3-4, 38-39; Б. Ферјанчић, *Када се Евдокија удала за Стефана Немањића*, Зборник Филозофског факултета, VIII-1, Београд 1964, стр. 217-224, 222 и напомене 33, 34, стр. 223.

и налазила на падинама Црног Врха где река прима своје воде. Жупа Лугомир је, насупротив томе, обухватала доњи ток реке Лугомир, док је Левач обухватао горњи ток реке и жупа је била смештена ближе Гледићким планинама.

Такође је од великог значаја помињање бира у наведеним изворима. Бир је био црквени доходак у натури (житни и сточни бир) и новцу, који су попови прикупљали и предавали надлежном епископу. У Жичкој повељи се наглашава да се овај доходак убира од попова, влаха и земаљских људи (земљорадника). У повељи на северном зиду жичког портика (1219) стоји да је епископ жички убирао половину бира из десет жупа (ту су и три наведене са овог подручја), а другу половину дворски протопоп (слика 2). У повељи

исписаној на јужном зиду портика цркве (1224) каже се да цео приход из наведених жупа и влаха убира и припада архиепископској цркви (слика 3). Из наведеног се може закључити да су на овој територији били заступљени и развијени и земљорадња и сточарство, на шта непосредно упућују значења термина жупа и бир.⁵

У периоду до друге половине XIV века нема помена јагодинског подручја у историјским изворима и можемо само претпоставити да су поједини знатнији догађаји дотакли и област Средњег Поморавља. Овде би требало поменути, имајући у виду привреду, најпре велику најезду Татара (1241) која је и у топонимији Средњег Поморавља оставила трага. У овом периоду тежиште ширења српске државе је према југу, ка

⁵ F. Miklosich, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae Ragussi, Viennae* 1858, str. 11-16, 13 (споменуте жупе); А. Соловјев, *Одабрани споменници српског љрава од XII до XV века*, Београд 1926, стр. 17-23, 20; С. Новаковић, *Законски споменници српских држава средњег века*, Београд 1912, стр. 571-572, 572; М. С. Милојевић, *Путописна дела љраве (сѝаре) Србије*, књ. I, Београд 1871, стр. 69-73, 71; Е. Фекете, *Учешће св. Саве или његових сарадника у изради Жичке љповеље*, Зборник за филологију и лингвистику, II, Нови Сад 1959, стр. 76-87, 76; Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, стр. 114-117; Д. Синдик, *Једна или две жичке љповеље?*, Историјски часопис, XIV-XV (1963-1965), Београд 1965, стр. 309-315, 314-315; Исти, *О савладарсѝву краља Сѝефана Рагослава*, Историјски часопис, XXXV, Београд 1988, стр. 23-29, 26; Г. Шкриванић, *Жичко еѝархијско власѝелинсѝтво*, Историјски часопис, IV (1952-1953), Београд 1954, стр. 147-172, 165-166, табела стр. 170; Р. Новаковић, *О неким ѝиѝањима ѝраница Србије крајем XII и ѝочетѝком XIII века*, Зборник Филозофског факултета, књ. IX-1, Београд 1967, стр. 121-161, 153-159; М. Динић, *Области центѝралне Србије у средњем веку*, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, стр. 55-68, 58-59; Р. Тричковић, *Ђуѝиѝа и Средње Поморавље*, стр. 91; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 21-22. О жупи уопште, видети два текста: С. Новаковић, *Село*, Београд 1965, стр. 24-28; Г. Томовић, *Жуѝа*, Лексикон српског средњег века, стр. 195-197; М. Јанковић, *Бир*, Лексикон, стр. 47-49.

ослабљеним деловима Византијског царства, остацима латинских држава и територијама албанских феудалаца.⁶

Након смрти цара Душана (1355) долази до постепеног распада царства које је он створио. Његов једини син и наследник, цар Урош, с годинама постаје само формални владар пространог Српског Царства, па је готово неприметно и напустио свет (1371). Његовом смрћу нестаје општепризнате централне власти, што је довело до тога да се постављало питање наслеђивања круне и баштине Немањића. После многих међусобних обрачуна унутар српске велике властеле, српске земље долазе под власт три моћне породице господара: кнеза Лазара Хребељановића, Вука Бранковића и Ђурђа Балшића. Као главни државно-правни чинилац успео је да се у том смутном периоду наметне

кнез Лазар. Томе је свакако допринела и чињеница што је био у поседу централних области српске државе, у којој су се налазили најважнији привредни центри. Према цркви је водио мудру политику, којом је следио Немањиће, док се родбински везао са осталим обласним господарима. Избијањем у први план кнеза Лазара, на значају добијају и области у сливу три Мораве па и област средњег Поморавља и Јагодине, што ће се одразити и у писаним историјским изворима.⁷ Свој положај кнез Лазар је учврстио савладавши Николу Алтомановића, а у деоби области припала му је област од Рудника до Косова, сами градови Рудник и Ужице, подручја између Рудника и Дрине, те долина Увца јужно од Ђетиње и Западне Мораве.⁸

⁶ Ч. Д. Марјановић, *Ђурђија, Параћин и Јагодина*, стр. 61-62; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд 1984³, стр. 176; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 27-28; *Историја српског народа*, I, стр. 341.

⁷ D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 28-30, 34; Опширно о распаду царства видети: Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 1989; Љ. Максимовић, *Српско царство од 1355. до 1371. године*, Српски народ у другој половини XIV и у првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестогодишњици Косовске битке, Београд 1989, стр. 7-18; Н. Радојчић, *Српски државни сабори*, Београд 1940, стр. 146; *Историја српског народа*, I, стр. 599-601; ИСТО, II, Београд 1994², стр. 7-8; Г. Острогорски, *Историја Византије*, б.г., стр. 502; Р. Михаљчић, *Кнез Лазар Хребељановић*, Историја-култ-предање, Београд 1989, стр. 50; И. Божић, *Српске земље у доба Стефана Лазаревића*, Моравска школа и њено доба, Научни скуп у Ресави 1968, Београд 1972, стр. 111-122, 111; Д. Динић-Кнежевић, *Српске земље од Маричке до Косовске битке (1371-1389)*, Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестогодишњици Косовске битке, Београд 1989, стр. 19-28, 19.

Из године 1381. датира веома значајан документ за историју краја око Јагодине, јер је тада кнез Лазар издао Раваничку повељу (слика 4). Међу дарованим поседима помињу се и они са територије данашње општине Јагодина. Гавро Шкриванић је сматрао да би село Воинци требало тражити у имену села Војска које се налази 12 км северно од Јагодине, а такође је био мишљења да села Горње и Доње Велуће, која су временом ишчезла, треба тражити на потезу Велуће који се налази на Велућком потоку код села Мали Поповић, североисточно од данашње Јагодине.

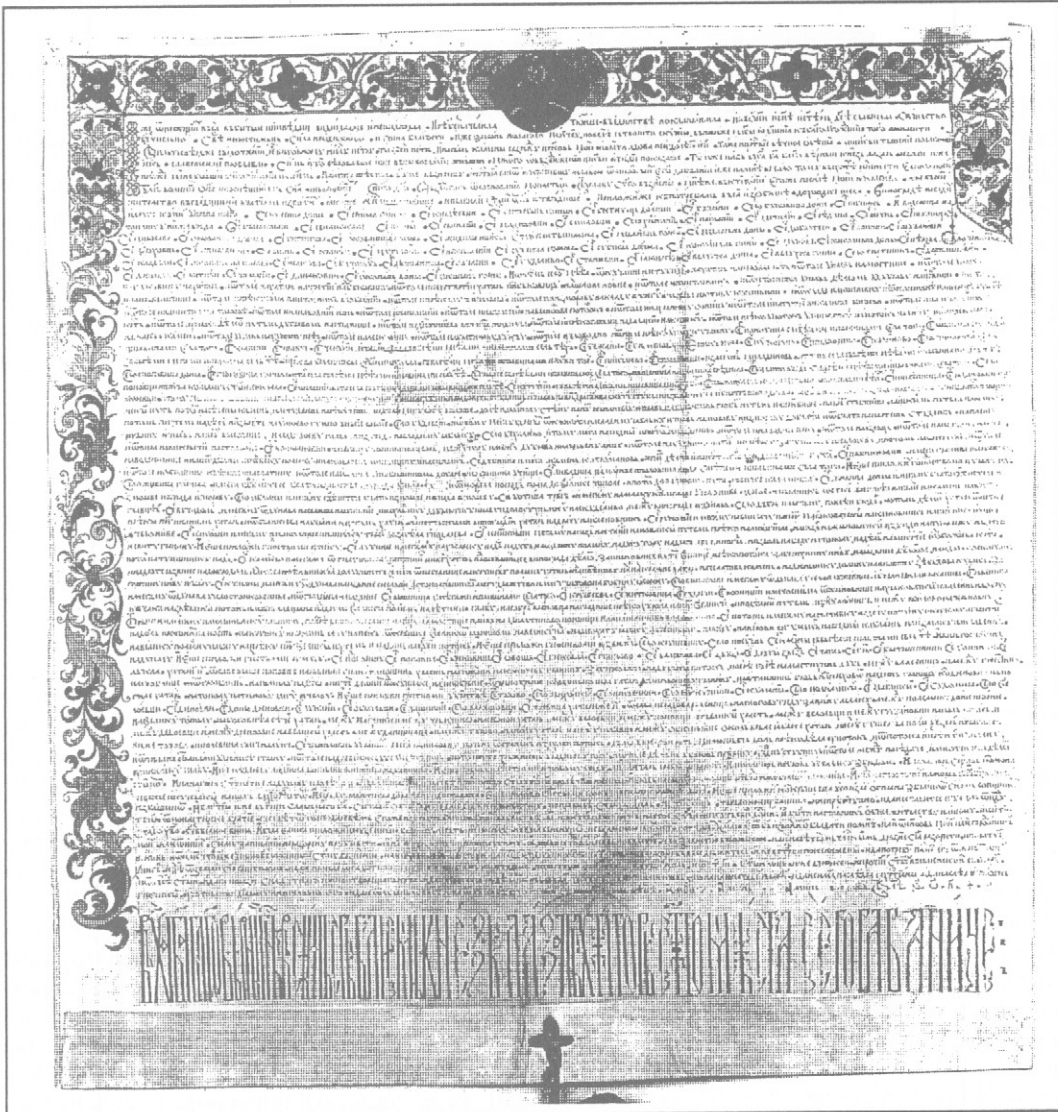
Раваничка повеља нам између осталог говори о насељавању становништва као и о освајању нових обрадивих површина до чега долази у XIV веку. Говори нам и о сточарству и напретку гајења винове лозе. Имена бројних топонима упућују на разне врсте привредних делатности, земљорадњу (Храњева орница, Ушоево гумно, Воденица на Топику), воћарство (Крушка, Хладима Јабука, Шлива (Шљива), пчеларство (Пчелина стена, поток Липовачки, Црвена Лица, село Медаревац Горњи, село Медаревац Доњи), сточарство (Прибилови торови, Жировница, село

Свинари), лов (Шлове ловце, Срњак), виноградарство (Црепов и Дионисијев виноград), рибарство (село Рибник), рударство (Сашки пут), градитељство (кућиште, црква Бралинска св. Николаја, црква св. Пантелејмона), трговину (панађур Спасов под манастиром Раваницом), занате (Ковачева обршина).

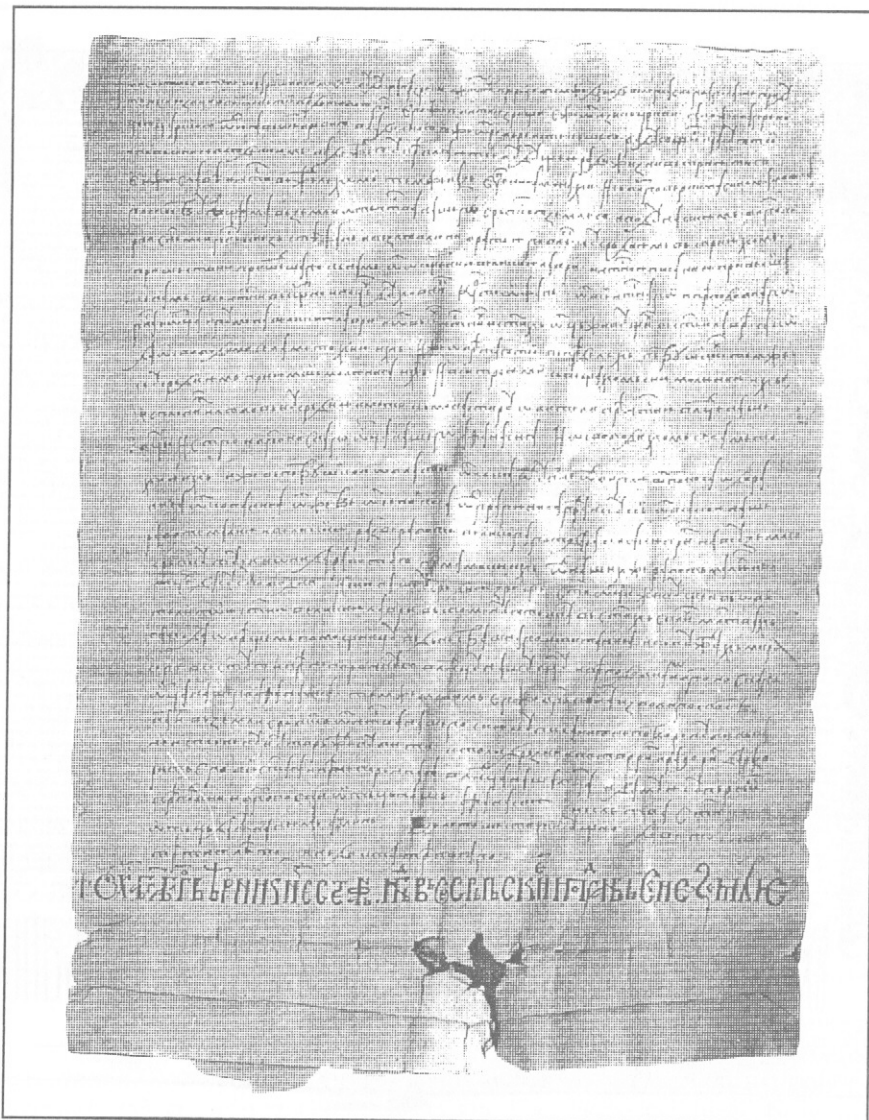
У доба кнеза Лазара постојали су добри услови за бављење трговином и разменом добара између суседних држава и његове области. То је период у коме долази до изградње снажне економске базе која ће чинити поуздан ослонац у борби против надирућих Турака, али исто тако и период када долази до привредног просперитета целе области у сливу три Мораве, па и ових крајева. Тада Параћин (Паракинов брод) има статус трга, а по Милошу Благојевићу то је вероватно био случај и са Јагодином (Јагодном). У том смислу, бој на Косову, без обзира на резултате, био је погубан за српску страну, па је логично што је морала прихватити вазалне односе према Турцима Османлијама.⁹

Ступање у вазалне односе и изложеност ратним претњама стварају нови амбијент у коме живи српска држава. Све је усмерено ка јачању

⁸ М. Благојевић, *Прељег историјске географије средњовековне Србије*, Зборник радова Историјског музеја Србије, 20, Београд 1983, стр. 45-126, 114; Р. Михаљчић, *Кнез Лазар*, стр. 61-62; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, стр. 320; Д. Динић-Кнежевић, *Српске земље*, стр. 23; И. Руварац, *О кнезу Лазару*, Бој на Косову, Старија и новија сазнања, Београд 1992, стр. 17-287, 9-27; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 36.

Слика 4 Равничка повеља, 1381 (Врднички ђрејис)

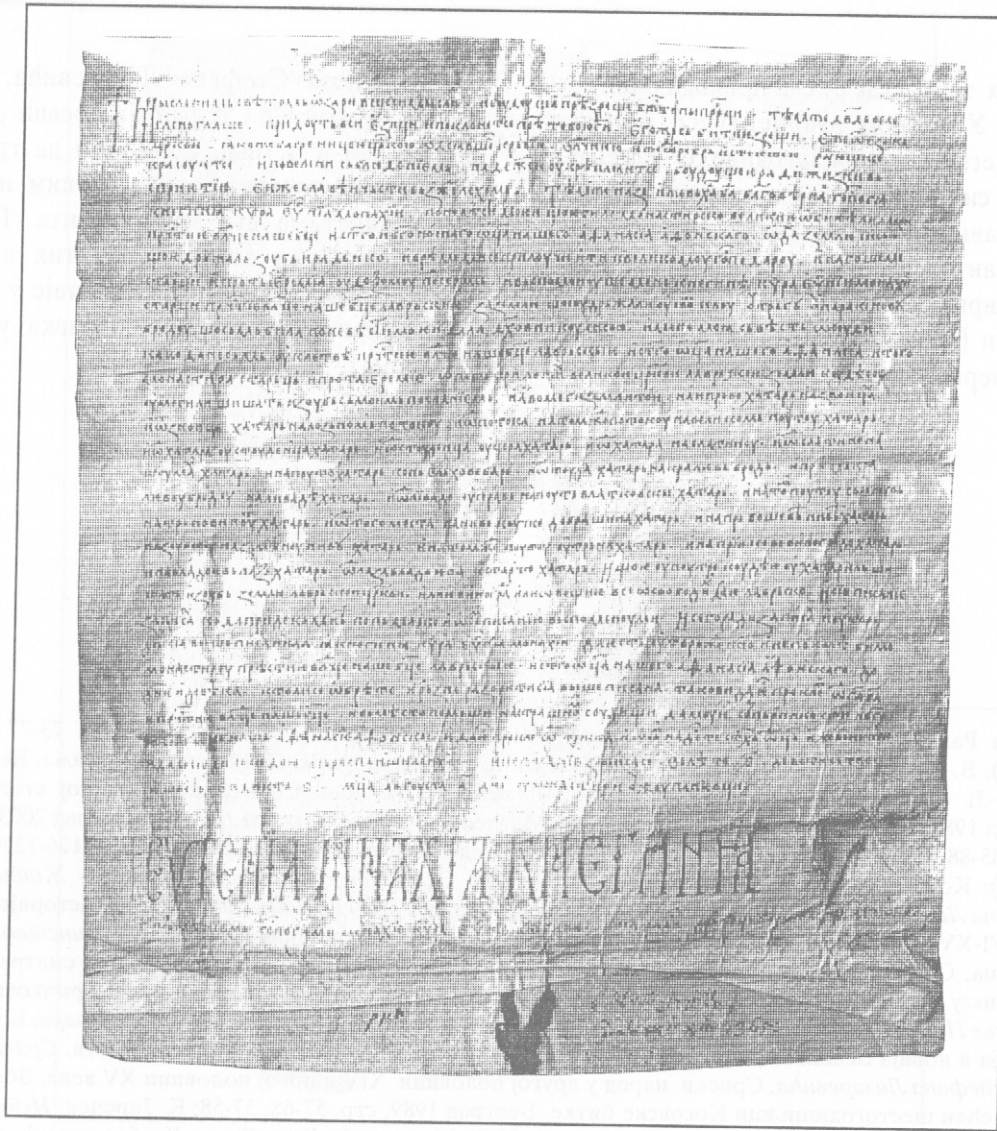
Слика 5 Повeља Лаври Св. Аѡнанаѡија кнеѡиње Милице са синовима Сѡефаном и Вуком, 1394/95

војних снага земље где су сви приходи били томе намењени. У таквом амбијенту се развијала привреда Деспотовине и Јагодине. О измењеној привредној ситуацији у земљи говори читав низ повеља везаних за овај простор: повеља манастиру св. Пантелејмона (крај XIV века), као и повеље Лаври св. Атанасија (1394/5, 1398) на Светој Гори (слике 5 и 6). Може се рећи да је преломан период свакако била побуна властеле

против кнеза Стефана Лазаревића, из 1398. године. Након ње Стефан Лазаревић учвршћује своју власт у земљи, почињући да гради нову државну структуру, поучен горким искуством, али и саветима султана Бајазита. Путује по земљи издајући акта различитих вредности. Један од таквих докумената настаје у јулу 1399. године приликом његовог боравка у Јагодној (Јагодини).¹⁰

⁹ Издања Раваничке повеље: В. Р. Петковић, *Манастир Раваница*, Београд 1992, стр. 73-77 (Врднички препис); Б. Вуловић, *Раваница - њено место и улога у сакралној архитектури Поморавља*, Београд 1966, стр. 27-31 (факсимил Болоњског преписа); *Манастир Раваница*, Споменица о шестој стогодишњици, Београд 1981. године, стр. 257-262; Александар Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, Београд 2003, стр. 52-54, 59-62, 85-88 (Врднички препис), 92-94, 98-101, 107 (Болоњски препис), 110-113, 117-120, 126-127 (Раванички препис); Константин Филозоф, *Повести о словима - Сказаније о њисменех - изводи - Житије деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1989, стр. 86; Г. Шкриванић, *Раваничко властелинство*, Историјски часопис, књ. XVI-XVII (1966-1967), Београд 1970, стр. 235-254, 236; Исти, *Раваничко властелинство*, Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици, Београд 1981, стр. 69-82; Р. Тричковић сматра да се село Трстеник у XIX веку налазило код Глоговца и Малог Поповића и које је расељено. Р. Тричковић, *Ђурија и Средње Поморавље*, стр. 100-102; М. Благојевић, *Привредне прилике у држави кнеза Лазара*, Бој на Косову - старија и новија сазнања, Београд 1992, стр. 463-479, 470, 472 напомена 45, 473-474; Исти, *Српска држава у доба Стефана Лазаревића*, Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестојгодишњици Косовске битке, Београд 1989, стр. 57-68, 57-58; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, стр. 325; S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori*, str. 53; Р. Михалчић, *Кнез Лазар Хребелановић*, стр. 110-111, 113-114; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 42-43, 57-58, 61, 63; *Историја српског народа*, II, стр. 42-43, 47-48.

Слика 6 Повеља Лаври Св. Аїанасија монахиње Евѣније, 1398

- ¹⁰ У повељи Лаври из 1394/5. године поседи су између осталог ослобођени: орања, копања, жетве, сенокоса, соћа, унче, битве, поноса. У повељи Лаври из 1398. године помињу се: баштински поседи, земља, виноград, овоштите (воће). Арх. Леонид, *Сѣара срѣска ѿсма Из рускоѣ манасѣира св. Панѣтелејмона у Свеѣој Гори*, Гласник Српског ученог друштва, књига VIII, свеска XXIV старог реда, Београд 1868, стр. 231-296, 271-276; *Actes de Saint Panteleemon*, ed. P. Lemerle, G. Dargon, S. Ćirković, texte, Paris 1982, str. 185-187, 190-191; *Idem, Archives de l' Athos*, XII, Pl. LV; С. Новаковић, *Законски сѣомениши*, стр. 495-496, 496-497; Повеља монахиње Евгеније са синовима Стефаном и Вуком Лаври св. Атанасија 1394/5, ласерска ксерокопија фотографије добијене од академика Симе Ђирковића (архивска грађа Завичајног музеја Јагодина (у даљем тексту АГ ЗМЈ) ЦКУ 4557/98; Повеља монахиње Евгеније Лаври св. Атанасија од 1. августа 1398. године (ласерска ксерокопија фотографије), АГ ЗМЈ ЦКУ 4558/98; Константин Филозоф, *Жиѣије десѣоѣа Сѣефана Лазаревића*, стр. 88-90; Григорије Цамблук, *О ѿреносу моѣиѣију свеѣе Пеѣѣке из Трнова у Вигин и Србију*, Књижевни рад у Србији, Стара српска књижевност у 24 књиге, 12, Просвета-Српска књижевна задруга, Београд 1989, стр. 117-122; Ђ. Трифуновић, *Живоѣ, доба и књижевни рад Сѣефана Лазаревића*, у Деспот Стефан Лазаревић, *Књижевни радови*, пр. Ђ. Трифуновић, Београд 1979, стр. 7-141, 15-17; К. Јиречек, *Истѣорија Срба*, I, стр. 335; М. Благојевић, *Срѣска држава у доба Сѣефана Лазаревића*, стр. 62-63; М. Шуица, *Завера власѣеле ѿроѣив кнеза Сѣефана Лазаревића*, *Истѣоријски гласник*, 1-2, Београд 1997, стр. 7-24, 16-20; Д. Грбовић, *Државничка делѣѣносѣи кнеѣиње Милише. Повеља манасѣиру св. Панѣтелејмона с краја XIV века*, *Зборник радова X конгреса Савеза истѣоричара Југославије*, Београд 1998, стр. 381-392, 382-383, 390 напомена 14; *Исти, Пеѣѣрушка обласѣи и Хиландар (1360-1459)*, *Зборник радова са V стручне радионице (округлог стола)*, одржаног у Параћину 9.04. ратне 1999, Параћин 1999, стр. 58-70, 62; *Isti, Razrešnica računa Živulina Stanišića od 15. jula 1399. godine kao izvor za vojnu istoriju Srednjeg Pomoravlja (rad u štampi)*, str. 1-10, 1.

ОД КРАЈА XIV ВЕКА ДО 1459. ГОДИНЕ

За период од краја XIV века до 1459. године има мало писаних података који говоре детаљније о привреди Јагодине. Међу сачуваним изворима издвајају се разрешница Живулина Станишића од 15. јула 1399. године, издата у Јагодној, затим, златопечатна хрисовуља од 8. јуна 1411. године, такође издата у Јагодној, подаци Берtrandона де ла Брокијера о овим крајевима из времена његовог проласка кроз њих (1433), те исписи из аката дубровачког архива о договору Дубровчана са војводом Јакшом да уз олакшице извезе тканине у Деспотовину (1452).¹¹

Први досад познати писани помен Јагодине везује се управо за област привредне историје. То је разрешница рачуна издата дубровачком

трговцу Живулину Станишићу, састављена 15. јула 1399. године и издата приликом боравка кнеза Стефана Лазаревића у Јагодини, односно Јагодној, како стоји у самом документу (слика 7). Овај акт су заједнички издали деспот (?) Стефан, брат му господин Вук и њихова мајка Милица, тада већ монахиња Евгенија. Документ је један од примера савладарских односа који су тада владали у држави Лазаревића. Као милосници се помињу: челник Хребелан, Шаинац и ризничар Вукашин, док је документ писао дијак Ратко. Овим актом Живулин је ослобођен свих обавеза према владарској породици, потраживања и дуговања као закупца шетоњске и планске царине. Разрешница рачуна је таква врста документа којим се потврђивало да је дотични трго-

---

¹¹ Historijski arhiv u Dubrovniku, serija *Diversa Cancellariae (1403-1405)*, књига 35, стр. 111 verso; Берtrandон де ла Брокијер, *Путовање преко мора*, превоо и коментарисао М. Рајичић, Београд 1950. године, стр. 129, 131; С. Ђирковић, *Rasciani regales Владислава I Јагелонца*, Матица српска, Зборник за историју, 1, Нови Сад 1970, стр. 79-82, 80-81, 81 напомена 6; М. Спремић, *Десјој Бурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, стр. 375, 645.

вац измирио своје обавезе из пословног уговора, у конкретном случају закупа царина. Издавана је у два, односно, три примерка: један је остајао владару, други је добијао трговац, а трећи је упућиван у Дубровник, влади дубровачкој којим се она обавештавала о свршетку уговореног посла, а у исто време обезбеђивала од могућег сукоба са владаром око евентуално неизмирене обавезе. Акт је разматран на Малом већу и оно је доносило одлуку о упису у дубровачке књиге, у овом случају “*Diversa Cancellariae*.” По свом рангу разрешница као документ је на nižем степену од повеље, а због тога није ни потписана. Разрешницу Живулина Станишића је у Дубровник однео курир Лазаревића, познат по имену Ивчин (Ходановић Рудничанин). У поменути дубровачку књигу протокола преписао ју је познати писар

дубровачке канцеларије, Руско Христифоровић.¹²

О аутентичности самог документа било је одређених спорења у историјској науци. Податак који је изазвао забуну је датовање акта 15. јулом 1399. године и титулисање Стефана Лазаревића деспотским звањем које је од византијског цара добио тек 1402. године. Због извесних техничких детаља, као што су улога доносиоца поруке и касније потраживање деспота Стефана наводног дуга Живулина Станишића од 24 литре сребра, Станоје Станојевић је посумњао да је документ у ствари фалсификат. Константин Јиречек је мислио да је сам акт касније издат, али са ранијим датумом. Том линијом ишао је и Сима Ђирковић, по чијем је суду разрешница могла касније настати, када је дошло до извршења Живулиновог тестаментa који је био састављен 3. септембра 1403.

¹² *Diversa Cancellariae (1403-1405)*, књига 35, стр. 111 verso; К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА, XI, Београд 1892, стр. 45-46; Љ. Стојановић, *Споре српске повеље и писма*, I, Београд 1929, стр. 190-191; С. Ђирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, Историски часопис V (1956), Београд 1956, стр. 139-152, 143; М. Динић, *Југозаједна Србија у средњем веку*, Српске земље у средњем веку, Београд 1978, стр. 84-112, 110-112; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, стр. 287; К. Јиречек, *Историја Срба*, II, Београд 1984³, стр. 214-215, 425, 431; А. Веселиновић, *Царински систем у Србији у доба Деспотовине*, Историски гласник, 1-2, Београд 1984, стр. 7-38, 12; Исти, *Документи о првом имену Чачка у средњем веку*, Зборник Народног музеја Чачак, XX (1990), Чачак 1990, стр. 61-73, 66; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, стр. 230; Д. Грбовић, *Разрешница као историјско сведочанство - време и личности*, Нови пут, број 1643, Јагодина 4. август 1999, стр. 8; Ст. Станојевић, *Сведочење о српској дипломатији*, XIV, Дијак, граматик, канцелар, номик, логотет, Глас СКА, CVI, други разред 61, Сремски Карловци 1923, стр. 1-96, 59-60; *Дубровачко Мало веће о Србији (1415-1460)*, сабрао и приредио др А. Веселиновић, Београд 1997. године, стр. VI-IX.

године у Плани, дакле тамо где је Живулин живео и радио, а регистрован је 23. новембра 1403. године у Дубровнику. Сасвим је вероватно да је извршиоцима Живулиновог тестамена била неопходна и разрешница. Друга могућност је да је разрешница била издата у облику повеље коју Живулин није регистровао. Када ју је монахиња Евгенија у облику писма упутила у Дубровник, реконструисана је на основу забелешке у књигама или преписа у регистру, па је на тај начин титула деспота доспела у документ. Остале примедбе Ћирковић је побио аргументом да је доносилац поруке био поверљива личност, те да је у Малом већу постојала прописана процедура око упознавања и бележења акта у регистар. Такође треба имати у виду да су у том периоду канцеларије феудалних господара почеле да издају самостално документа (исправе) па како нису имале сопствену традицију у састављању формулара, ослањале су се на традицију краљевске и царске канцеларије и будући несигурне у томе, биле су подложне уношењу новина, што би могло бити случај и са овим документом.¹³

Разрешница Живулина Станишића је веома интересантан документ са аспекта теме коју обрађујемо. По својој садржини реч је о исправи која се може сврстати у област привредне историје. Како се управо на јачини економске подлоге заснива моћ једне државе, односно једног владара, она добија на посебном значају у контексту сагледавања привредних прилика у области средњовековне Јагодине. Време у коме разрешница настаје испуњено је борбама за опстанак државе Лазаревића, пошто се она налазила између сукобљених земаља Турака и Угара. То је период стварања нове државне организације и формирања такође нове војне организације условљене сталним ратовањима. Све је ово захтевало редован прилив новчаних средстава. Она су се обезбеђивала из различитих извора прихода: властeosке баштине, проније, доходака од соћа, као и издавања царина у закуп.

Од времена Лазаревића новчаних давања нису били поштеђени ни манастири, а стално су изналажени и нови извори прихода. Веома значајан извор прихода за владара било је издавање царина под закуп. Издаване су у закуп најчешће дубровачким трговцима. Процењује се да је од

¹³ Historijski arhiv u Dubrovniku, serija *Testamenta Notarie*, 9 fol. 52-53'; Јљ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, стр. 205-206; Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас Српске краљевске академије, CLXIX, II разред, Београд 1936, стр. 17-48, 23; С. Ћирковић, *Осумљичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, стр. 143-146; М. Благојевић, *Државна управа*, стр. 230-231; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 71-73; Isti, *Razrešnica Živulina Stanišića*, str. 1-2.

овог извора прихода годишњи прилив био око 100.000 дуката. У конкретном случају не можемо знати колика тачно је била висина царине, али нам један документ говори о потраживању Стефана Лазаревића на име дуга за неисплаћене царине од Живулина Станишића у висини од 24 литре сребра. Користећи се подацима о висини новобрдске литре од 337,24 гр (где су Лазаревићи имали своје приходе) и приштинске од 345,6 гр (где је касније станао Живулинов син Никола) долазимо до податка да је Живулин, наводно, по новобрдској литри дуговао 8093,76, односно, по приштинској 8294,4 грама сребра. Потраживање деспота Стефана било је ипак оспорено као неосновано, а као доказ послужила је управо наведена разрешница издата у Јагодној.¹⁴

Са аспекта проблема којим се бавимо занимљиве су и поједине личности које су поменуте у самом документу. Посебно је интересантна личност самог Живулина Станишића, познатог

дубровачког трговца. Он се у Дубровник доселио половином XIV века, да би касније био примљен у ред Антунина, корпорацију богатих дубровачких трговаца, бродовласника и финансијера. Трговао је и радио у Плани, поткопаоничком руднику, где је касније и преминуо. Већ је спомињан занимљив спор око његовог наводно неизмиреног дуга од 24 литре сребра према деспоту Стефану Лазаревићу на име неисплаћеног закупа царине, о чему је напред било више речи. Трговао је највише гламским сребром. Његов син Никола наставио је очевим стопама, послујући и боравећи у Приштини преко двадесет година, у којој је и окончао живот. Сарађивао је са очевим пословним партнером Николом Твртком Главићем, о чему сведоче дубровачки извори, тј. трговачке књиге браће Кабужић. Живулинова грана се угасила 1471. године.¹⁵

Помињање људи блиских деспоту Стефану Лазаревићу као милосника у документу, и писара

¹⁴ Љ. Стојановић, *Сџаре српске њовеље и њисма*, I, стр. 204-205; С. Ђирковић, *Мере у српској средњовековној држави*, Мере на тлу Србије кроз векове, Београд 1974, стр. 61-64, 49-50; К. Јиречек, Ј. Радошић, *Историја Срба*, II, стр. 431; А. Веселиновић, *Царински сисџем у Србији у доба Десџођовине*, стр. 7-38; Исти, *Држава српских десџођа*, Београд 1995, стр. 221-226; Д. Ковачевић-Којић, *Никола Тврџка Главић и Никола Живулиновић у трџовачким књигама браће Кабужић*, Историјски гласник, књ. XL-XLI (1993-1994), Београд 1995, стр. 5-18, 8; D. Grbović, *Razrešnica računa Živulina Stanišića*, str. 2-3.

¹⁵ Архив Историјског института САНУ, *Исџисци 1300-1500*, кутија 7, *Genealogia cingria*, L'origini genealogie dei citandi Ragussi che furono in officio delle Confraternita di S. Antonio, 271-272; *Дубровачко Мало веће о Србији* (1415-1460), стр. 5, 11, 24, 25, 40, 41, 43, 60, 62, 64, 66, 73, 74, 77, 78, 80, 83, 87, 93, 95, 98, 104, 108, 115, 117, 120, 121, 123, 128, 131, 134, 163, 168, 169, 184, 186, 200, 211, 216-218, 224, 234, 237, 243, 244, 246, 272, 275, 279, 281, 282, 284, 293,

који је записао сам документ, говори о званичном боравку двора и дворске канцеларије кнеза Стефана Лазаревића у Јагодној (Јагодини). Међу милосницима се помињу челник Хребељан, Шаинац и Вукашин ризничар. С обзиром на своје функције нема сумње да су морали имати додирних тачака са привредом, односно, трговином. За челника Хребељана, касније војводу, сматра се да је био висока личност на двору Лазаревића. Такође је и Шаинац био виђена личност на тадашњем српском двору. Касније је носио и титулу војводе, мада Милош Благојевић сматра да се у разрешници ради о кефалији Шаинцу из Плана. За Шаинца је везан интересантан податак. Приликом ликвидације једног дубровачког трговачког друштва 1428. године, међу дужницима се између осталих помињу: Шаин војвода,

војвода Радослав Михаљевић и војвода Вукашин. Овај податак нам може указивати, ако су Шаин војвода и Шаинац исте личности, да је Шаинац своју службу наставио и код деспота Ђурђа Бранковића. Ризничар Вукашин се јавља у још једној повељи деспота Стефана из 1404. године и међу дужницима у тестаменту једног Дубровчанина из Новог Брда, 1411. године. Податак из 1428. године о дужницима може упућивати на исту претпоставку као и код Шаинца.¹⁶

Не зна се поуздано шта је Јагодина у то доба била, да ли Стефанов летњиковац или седиште неког његовог властелина. Милош Благојевић, као што је већ речено, претпоставља да је Јагодина вероватно имала статус трга још у доба кнеза Лазара. Новија истраживања такође наводе на закључак да је Јагодина имала статус

295, 301, 305, 311, 326, 337, 365; Д. Ковачевић-Којић, *Трговачке књиже браће Кабужих (Saboga) 1426-1433*, Београд 1999. године, стр. 15, 36, 105, 106, 108-110, 114, 130, 132, 139, 156, 157, 171, 275, 285, 288, 292-295, 298, 299, 302, 312, 315-319, 332-334, 339, 349; Иста, *Пришћина у средњем веку*, Историјски часопис, књ. XXII (1975), Београд 1975, стр. 45-74, 54, 58; Иста, Никола Твртка Главић, стр. 5, 8-15, 17; Р. М. Грујић, *Конавли њод разним господарима од XII до XV века*, Споменик СКА, LXVI, други разред 32, Земун 1926, стр. 3-121, 62; К. Јиречек, *Романи у ђраговима Далмације њоком средњег века*, Зборник Константина Јиречека, II, Београд 1962, стр. 343, 357; М. Спремић, *Трговачка друшћва*, Лексикон српског средњег века, стр. 739-741. О Антуњинима в. Dr Kosta knez Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII do konca XVIII vijeka*, sveska II, u Zagrebu 1900, str. XII-XIII; L. Vojnović, *Kratka istorija Dubrovačke republike*, New York U.S.A., 1962, str. 81.

¹⁶ К. Јиречек, Ј. Радонић, *Историја Срба*, II, стр. 361-362, 379, 384; *Историја српског народа*, II, стр. 120-121; М. Спремић, *Десјој Ђурађ Бранковић*, стр. 681; А. Веселиновић, *Држава српских десјоја*, стр. 185, 205 напомена 6, 246-247; М. Благојевић, *Државна ујрава*, стр. 181 напомена 45, стр. 201-202, 230 и напомена 96, 233-236, 270 и напомена 109.

трга и да се убрајала у групу самосталних тргова. Самостални трг је био насеље отвореног типа које се образовало поред река и на местима која су била погодна за трговину, поред раскрсница путева, близу цркава, манастира, рударских насеља и феудалних дворова. Самостални трг је стога представљао рударско и економско средиште целог краја. Зато се с правом претпоставља да је Јагодина била трговачки центар локалног значаја за област Белице, Левча и дела Ресаве. У прилог тој претпоставци иду и археолошки налази из центра данашње Јагодине, за које се претпоставља да је било средиште и средњовековне Јагодне. На локалним трговима највише су се продавали пољопривредни и сточарски производи: брашно, хлеб, сир, вино, воће, поврће, месо, лој, коже, риба, дрво.¹⁷

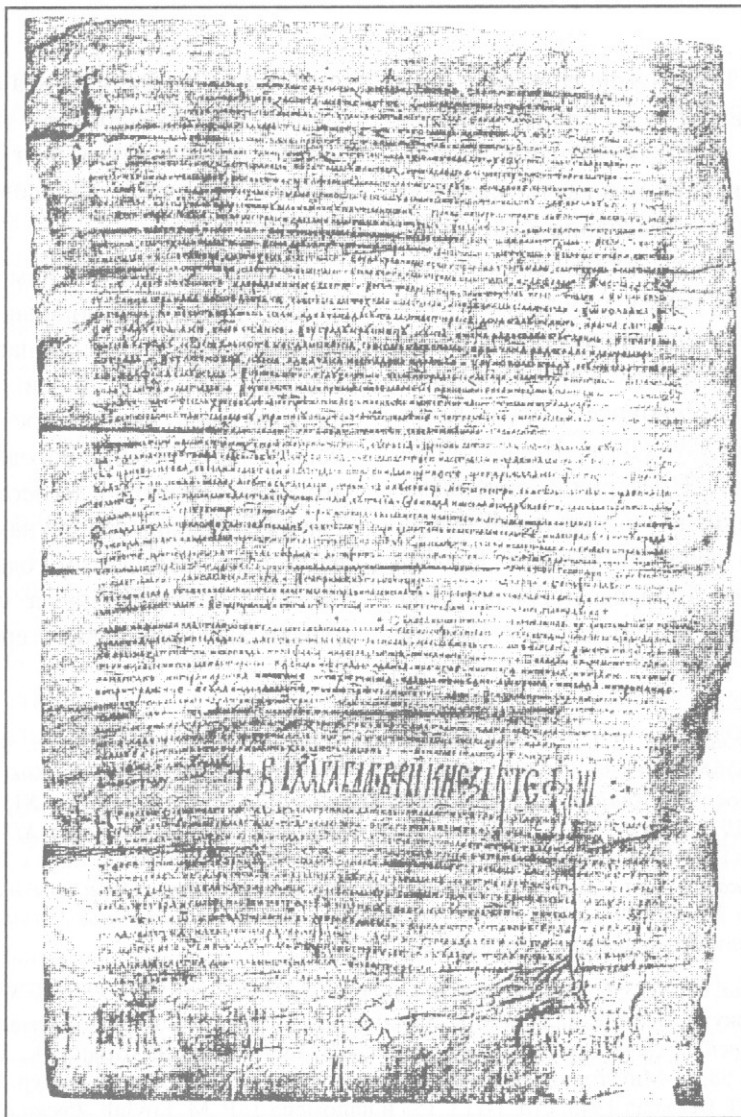
Крајем XIV века монахиња Евгенија (монашко име кнегиње Милице) са синовима Стефаном и Вуком издаје повељу манастиру св.

Пантелејмона, руском манастиру на Светој Гори (слика 8). Разлози за издавање ове повеље леже у неизвесној будућности за државу Лазаревића услед нестабилних и тешких прилика у земљи, када је власт могла бити лако изгубљена. Кнегиња Милица је овом повељом желела, између осталог, да осигура азил својим синовима у случају губитка власти, а себи и својим кћерима ренту од које би могле живети у близини Свете Горе. Ови разлози практичне природе комбиновани са искреном побожношћу утицали су на издавање повеље, мада има и мишљења да је она настала услед немаштине кнегиње Милице. Сам документ су истраживачи различито датовали: 1394, 1395, 1395/6, 1399/1400, 1400 (што је новије становиште које се све више прихвата).¹⁸

Монахиња Евгенија је са синовима Стефаном и Вуком руском манастиру, између осталог, даровала и село у Белици - Трnavу више Добрање са свим метохом и међама тог села. Реч

¹⁷ Ч. Д. Марјановић, *Ђурија, Параћин и Јагодина*, стр. 97; Г. А. Шкриванић, *Раваничко властелинство*, Историјски часопис, стр. 252; Исти, *Раваничко властелинство*, Споменица, стр. 99; М. Динић, *Обласи централне Србије у средњем веку*, стр. 59; *Болоњски препис Раваничке повеље*, Манастир Раваница, стр. 257-262, 261; Професор Душан Вукићевић претпостављао је да је центар средњовековне Јагодине био на месту тзв. старе општине, данашњег дописништва РТС, в. Д. Вукићевић, *Izbor iz grade za hroniku Svetozareva*, str. 9-10; М. Благојевић, *Преглед историјске географије*, стр. 114; Исти, *Привредне прилике у држави кнеза Лазара*, стр. 477; Убицирању посуда Раваничког властелинства бавио се и Ђ. Симоновић. Др Ђ. Р. Симоновић, *Топонимика раваничког властелинства са посебним освртом на поседе у околини манастира*, Гласник Етнографског института САНУ, књ. XXIX (1980), Београд 1980, стр. 97-112; *Историја српског народа*, I, стр. 383-384; Г. Милошевић, *Становање у средњовековној Србији*, Београд 1997. године, стр. 131-133, 226. М. Спремић, *Десет ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, стр. 650, 715.

Слика 8 Повеља манастиру Св. Пантелејмона монахиње Евгеније са синовима Стефаном и Вуком, око 1400

је о данашњем селу Трнава које се налази 2 км југозападно од Јагодине. Према Станоју Мијатовићу село се налази на странама река: Белице, Винорачке (Штипљанске) и Вољавачке реке и да изнад села пролази пут Јагодина-Крагујевац. Сматрао је да су се сеоска добра налазила око садашњег села и поред реке и то највише према југу на десној обали Белице. Најдаље је Ђурђево брдо где има винограда, а мање њива. Мијатовић затим набраја њиве и сенокосе: Горњи Кључ (Горње Поље), Доњи Кључ (Доње Поље), Винорачко поље, Топољак, Прегарница, док шуме има на Ђелијану (Ђилијану) и Завлаци. Каже да се село дели на два дела: Добрању и Трnavу. Наводи предање да су Добрања и Трнава била два одвојена села, која су касније спојена. Наводи

податак да су они били два оделита села до 1830. године када су наредбом кнеза Милоша Обреновића спојена. Одјек овог топонима налази се у називу Трновског Збеговишта у атару села Колара.¹⁹

Олга Зиројевић нам доноси значајне и вредне податке о Добрањи. Каже да је Јагодина средином XVI века припадала сину Бали-бега освајача Београда, Дервиш-бегу, који је у Јагодини изградио више репрезентативних здања. У непосредној близини Јагодине он је населио 40 угарских породица и 10 нежењених мушкараца. Где их је населио говори нам турски катастарски дефтер из шездесетих година XVI века. Насељена је мезра Добрања близу Јагодине. Као турски аграрно-правни термин мезра означава

¹⁸ *Сѣара срѣска ѣисма*, стр. 271-276; С. Новаковић, *Законски сѣомениши*, стр. 517-520; *Actes de Saint-Panteleemon*, (album), Archives de l' Athos, XII-Pl. LV; Р. М. Грујић, *Светѣоѣорски азили за срѣске владаоце и власѣелу ѣосле Косовске биѣке*, Гласник Скопског научног друштва, књига XI, Одељење друштвених наука, 5, Скопље 1932, стр. 65-96, 69; Исти, *Руска власѣелинѣтва ѣо Србији у XIV и XV веку*, Историски часопис, књига V (1954-1955), Београд 1955, стр. 53-77, 64; Ђ. Р. Симоновић, *Левач - ѣерѣиѣорија насеља од краја XII до ѣочетѣика XX века*, Рековац-Београд 1983, стр. 8; Д. Грбовић, *Први ѣомен села Трнава*, Нови пут, број 1395, Јагодина 21. јун 1995, стр. 8; Исти, *Државничка делѣјносѣ кнеѣиње Милице*, стр. 383-384, 390-391 напомена 19 (о различитим датирањима повеље).

¹⁹ *Сѣара срѣска ѣисма*, стр. 273; С. Новаковић, *Законски сѣомениши*, стр. 518; *Actes de Saint Panteleemon*, str. 185-187; Први помен жупе Белице налазимо у Хиландарској повељи Стефана Немање из 1198. године. В. Ђоровић, *Сѣиси Светѣоѣ Саве*, стр. 1; Ђ. Трифуновић, В. Бјелогрић, И. Брајовић, *Хиландарска оснивачка ѣовеља*, стр. 54, 56, 58; С. Мијатовић, *Белица, Насеља и ѣорекло сѣановнишиѣтва*, ур. Ј. Ердѣјановић, књига 30, САН, књига LVI, Београд 1948, стр. 1-213, 153 и напомена 1; Р. М. Грујић, *Руска власѣелинѣтва*, стр. 75; Ђ. Р. Симоновић, *Левач*, стр. 8; Д. Грбовић, *Државничка делѣјносѣ кнеѣиње Милице*, стр. 384-385, 391 напомена 24-30.

“старо селиште, напуштено, расељено село,” што значи да је село било из неког разлога напуштено. Наводи податак из 1516. године, у коме је забележено да је село Добрања (Добрање) имало 6 кућа и да је обрађивано споља. Ово нам говори о бављењу земљорадњом становника Добрање. Овај топоним се временом изгубио и сигурно се, по Олги Зиројевић, налазио код данашњег села Трнава, наводећи податак из повеље манастиру св. Пантелејмона.²⁰

Археолози Завичајног музеја су на подручју села Трнава пронашли (на локалитету Чукар) средњовековни материјал (посуђе, леп и разне алатке) датован у период XIV-XVI век. У рукопису текста о археолошким налазиштима у средњем Поморављу, Ресави и Левчу Саво Ветнић наводи да се село Трнава састоји од засеока Трнаве на десној страни реке Белице и од Добрање која се налази у равници на левој обали. Ветнић такође тврди се становништво Добрање иселило у непознатом правцу, јер је Велика Морава однела земљиште на којем се налазило

село. Предање на потес Царевица смешта манастир који је наводно подигла кнегиња Милица за смештање удовица чији су мужеви изгубили живот у Косовској бици. Одатле се кнегиња наводно пребацила у Жупањевац, у своју новосаграђену задужбину.²¹

Из разговора са мештанима Трнаве сазнаје се да је ток Белице у XX веку два пута мењан, а последњи пут 70-тих година у време радова на регулацији речног корита реке Белице. Винорачка река се још назива и Штипљанска, односно Црновршка, док за Вољавачку реку нема других података.²² Већина топонима је позната и они се налазе на топографским картама. Део села на десној страни Белице на падинама Ђурђевог брда назива се Будимци, наводно по досељеницима из Будима. Прегледом у катастру планова рађених 1938. године нема ниједног топонима који би упућивао на Добрању. На плану се уочава стари ток Белице, Штипљанска река и три потока. У катастру смо пронашли и списак потеса који се налазе на територији катастарске

²⁰ О. Зиројевић, *Царибџрагски грм*, стр. 139 и напомена 283; О мезри видети: Е. Ćelebi, *Putopis - odlomci o jugoslovenskim zemljama*, prevod, uvod i komentar napisao Н. Šabanović, Сарајево 1967, стр. 629.

²¹ М. Стојић, *Gvozdeno doba*, стр. 24; S Vetnić, *Arheološka nalazišta u Srednjem Pomoravlju, Resavi i Levču*, Svetozarevo 1989, рукопис - непагиниране стране; Д. Грбовић, *Државничка делатносћ кнегиње Милице*, стр. 385, 391 напомена 21.

²² Разговор са Животијем и Петром Матићем, чији су се преци пре скоро два века доселили у Трnavу из пиротског краја.

општине Трнава: Баре, Барице, Барчићи, Брештак, Ивина косица, Кључ, Кључић, Село, Велисково брдо, Винорача, Ћелијан.²³

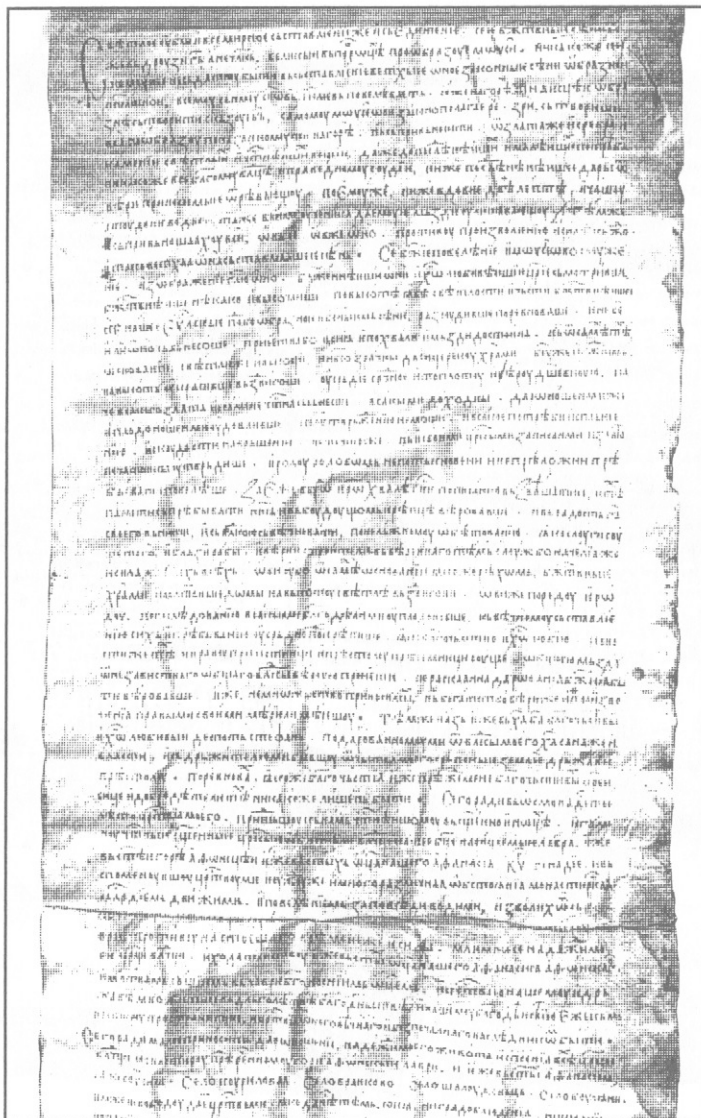
Из изложеног се може закључити да су Трнава и Добрања заиста била средњовековна села и да су још у време издавања повеље манастиру св. Пантелејмона била одвојена као засебне целине. Већ половином XVI века Добрања је напуштено селиште, да би се временом сасвим стопила са Трнавом. Историјски извори нам указују да су се становници Трнаве и Добрање превасходно бавили земљорадњом.

Период прве деценије XV века представља време када кнез, а од 1402. године и деспот Стефан Лазаревић, учвршћује своју врховну власт. Изграђује нову државну организацију, формира тзв. "власти," на њихово чело поставља поверљиве људе, формира стајаћу војску. Крајем 1403. и почетком 1404. године постаје вазал угарског краља Жигмунда, добиши на управу Београд и Мачву. С обзиром на повећане војне издатке уводи нове намете, сужава имунитетска права манастира. Територија државе је у периоду 1403-1413. године поприште грађанског рата у Османском царству, у борби за престо након смрти сул-

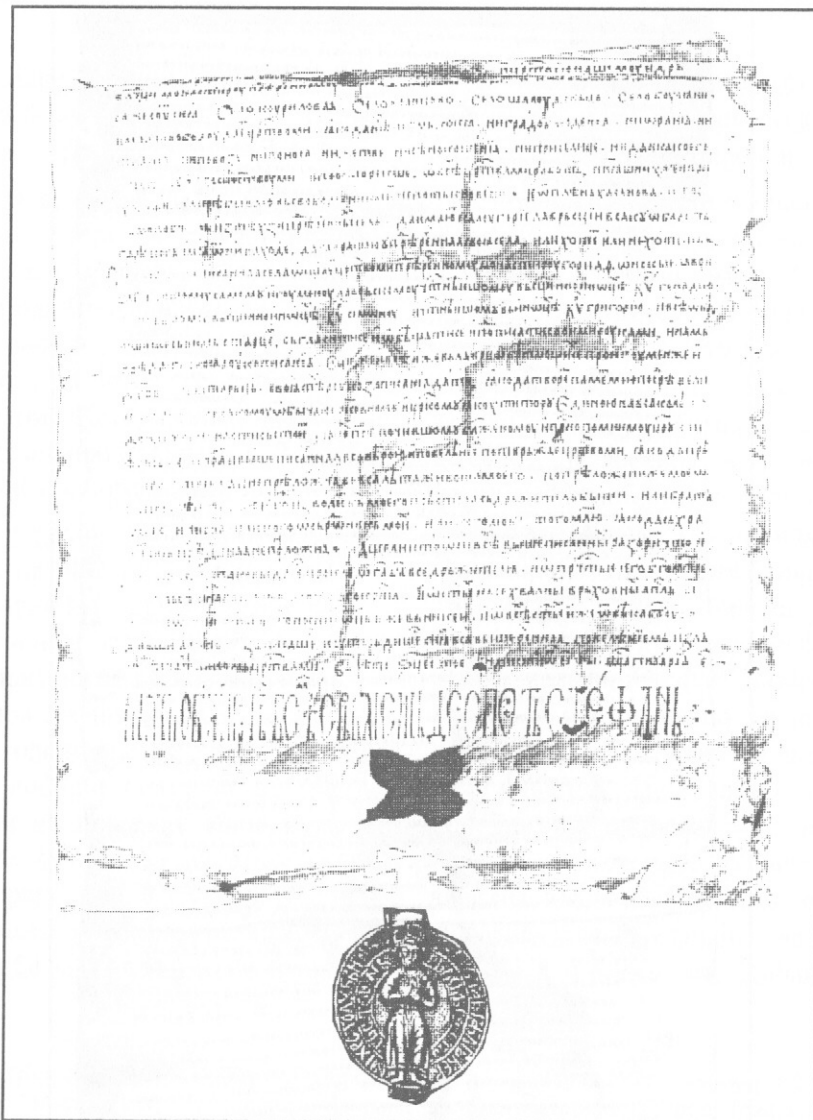
тана Бајазита, па су многе области државе изложене турским нападима и пустошењима, што је непосредно утицало на стање у привреди.

О привредном пустошењу средњег Поморавља говори повеља светогорском манастиру Ларви св. Атанасија из 1407. године (слика 9), која је имала поседе у околини Параћина. Том повељом села су ослобођена од соћа, градоблуденија, ораћа, копања, повоза, поноса, жетве, кошења. Крајем деценије дошло је до сукоба Стефана Лазаревића са братом Вуком, који је окончан погибијом млађег Лазаревића 1410. године у Пловдивским шумама. Чим је деспот Стефан постао неспорни господар на целој територији своје државе, требало је уредити односе са властелом. Будући свестан ситуације у којој се земља налази, Стефан Лазаревић је предузео кораке у обезбеђивању своје будућности уколико се прилике буду неповољно одвијале по њега и његову власт. Тиме је такође желео и да поправи нарушене односе између њега као владара и властеле. У ту сврху 8. јуна 1411. године на великом државном сабору у Јагодној (Јагодини) издаје значајну златопечатну повељу (хрисовуљу) манастиру Хиландару (слика 10).

²³ *Топографска карта Лайово* 3-4, Војно-географски институт, Београд 1971.², размер 1:25 000; *Карта река у Трнави*, израдио Пашин Иван, прегледао и оверава: шеф катастарске секције Леви Ј. Мориц, приближног размера 1:2500; Списак откуцан на компјутеру-201, потес; Д. Грбовић, *Државничка делатносћ*, стр. 385-386. 391 напомена 33.

Слика 9/1 Повеља Лаври Св. Аџанасија десјојџа Сџефана Лазаревића, 1407

Слика 9/2 Повеља Лаври Св. Аїанасија десїоїна Сїефана Лазаревића, 1407

Слика 9/3 Повеља Лаври Св. Аиџанасија десјоша Сјефана Лазаревића, 1407

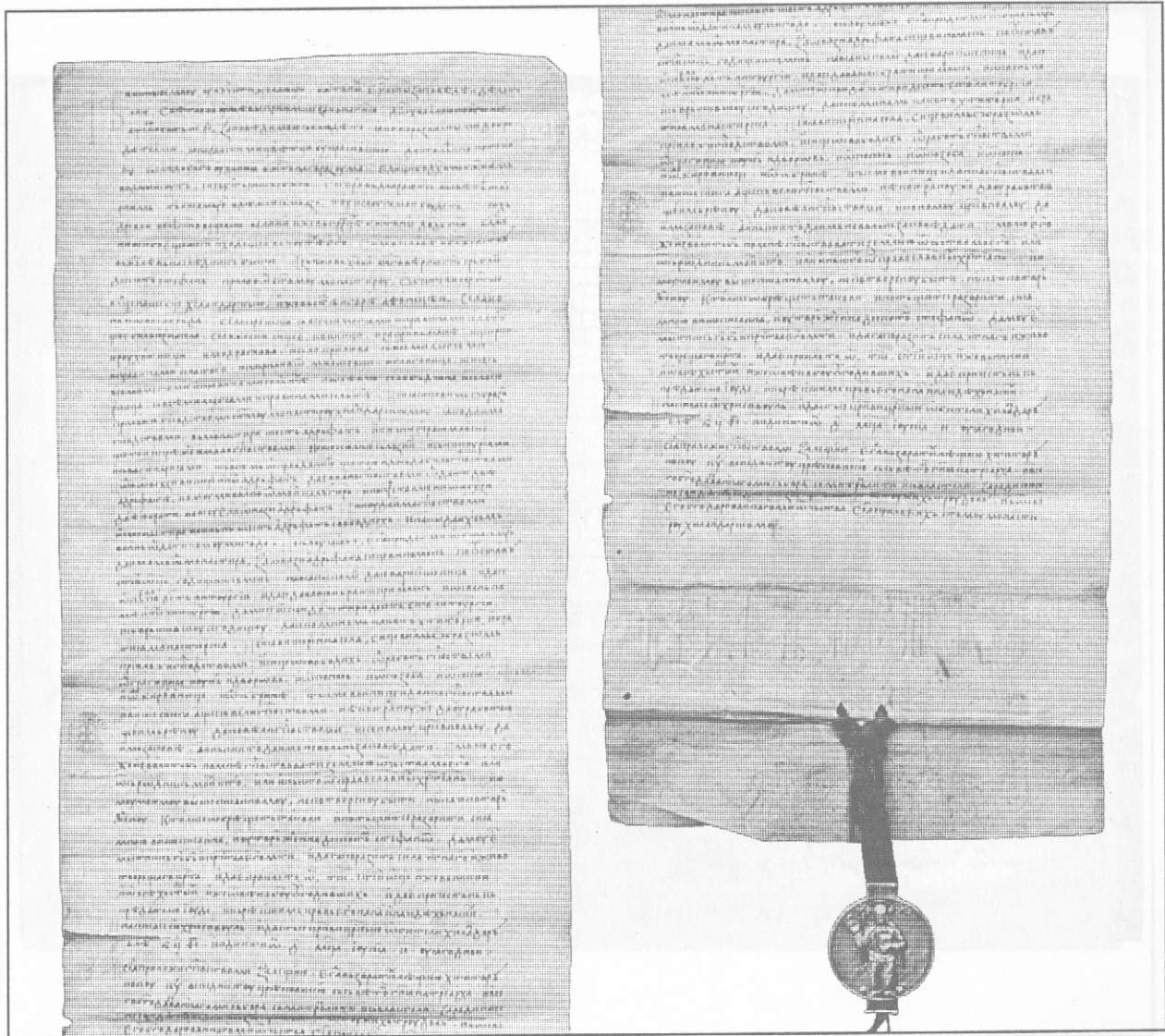

Тим документом деспот Стефан је манастиру Хиландару даровао неколико села са засеонима у околини Новог Брда и два села у Левчу (Бачину и Церницу), добивши у замену шест аделфата поред ћелија герасимовских, а све је ово било у замену (компензацију) за манастирску цркву у селу Лешју (Лештије), која је враћена ктитору попу кир Венедикту Цреповићу, сину прослављеног војводе Црепа.²⁴

Овом повељом решен је вишедеценијски спор између угледног српског манастира Хиландара и породице Вукославић-Цреповић. Документа издата у вези овог спора представљају драгоцене историјске изворе за историју пољопривреде Средњег Поморавља. Она говоре о економској снази једног манастирског поседа. Значајни су подаци који говоре шта је све улазило у овај манастирски посед, што представља

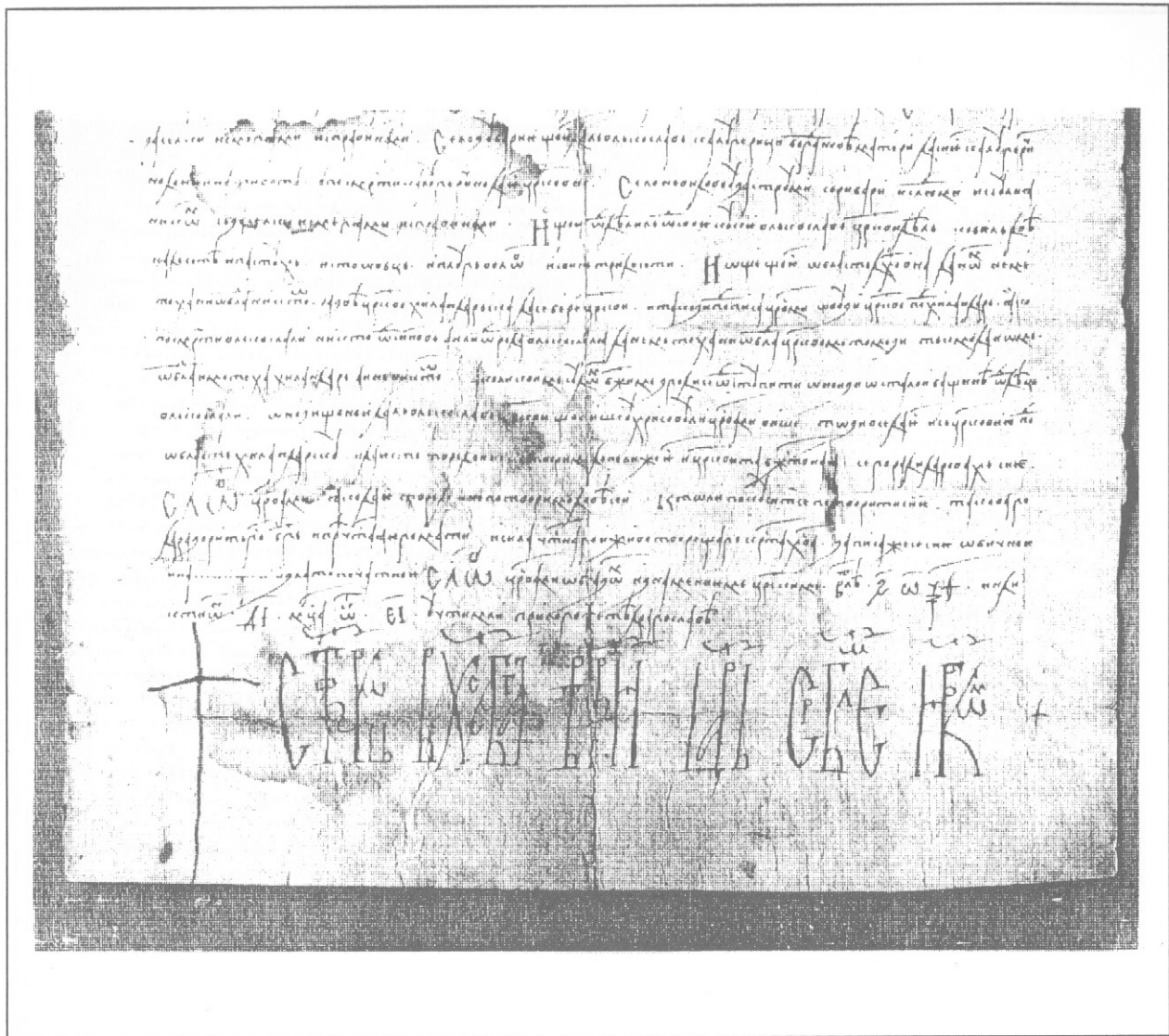
слику земљорадње на подручју Средњег Поморавља, па и Јагодине. Од укупно девет поменутих докумената у овом правном спору сачувано је три: повеља цара Уроша од 15. октобра 1360 (слика 11), повеља кнеза Лазара из 1379/80. године (слика 12) и наведена повеља деспота Стефана Лазаревића од 8. јуна 1411. године. Оне јасно говоре о богатству властелске породице Вукославић. Располагали су са и поклањали: винограде, воћњаке, уљанике (пчелињаке), рибањаке, вртове. Сазнајемо да су располагали коњима (кобилама), воловима, овцама, свињама. Према Синиши Мишићу у имену Зуброва река (притока Раванице) је сачувано име европског бизона зубра, док Чедомиљ Д. Марјановић сматра да је име сачувано у имену села Зубарије. У Немањином житију од Стефана Првовенчаног помиње се и дивље говече (тур, турице) које се,

²⁴ АГ ЗМЈ ЦКУ 4556 (1-7)/98; АГ ЗМЈ ЦКУ 4559 (1-6)/98; С. Новаковић, *Законски споменници*, стр. 465-467; Константин Филозоф, *Житије деспота Стефана Лазаревића*, стр. 92-110; М. Динић, *Власици за време Деспотовине*, Зборник Филозофског факултета, X-1, Београд 1968, стр. 232-244; Р. М. Грујић, *Светиоградски азили*, стр. 77, 80-81; М. Живојиновић, *Аделфати у Византији и средњовековној Србији*, Зборник радова Византолошког института, XI, Београд 1968, стр. 241-270, 244, 252, 266; М. Благојевић, *Крајиница средњовековне Србије од 1371. до 1459. године*, Историјски гласник, 1-2, Београд 1987, стр. 29-42, 37, 39; Исти, *Источно граница Деспотовине од 1428. до 1439. године*, Историјски гласник, 1-2, Београд 1995, стр. 23-36, 30; А. Veselinović, *Vojska u srednjovekovnoj Srbiji*, *Vojno-istorijski glasnik*, 1-2, Beograd 1994, str. 385-422, 394; Исти, *Држава српских деспота*, стр. 194; Д. Грбовић, *Пејрушка обласи и Хиландар (1360-1459)*, стр. 61-62, 64-65; О Венедикту Цреповићу видети: Ђ. Sp. Radojičić, *Crepović Venedikt (oko 1381-posle 1453)*, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, I, A-DŽ, Matica srpska, 1972, str. 453; Сава епископ Шумадијски, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд-Подгорица-Крагујевац, 1996, стр. 63-64; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века-власицела српских обласних деспота*, Београд 2000, стр. 118.

Слика 10 Хиландарска повеља десијоша Стефана Лазаревића, 1411

Слика 11/2 Хиландарска повеља цара Уроша, 1360

21

ХА С А Б А Г О В Ъ Р Ы И С Д М Д Р Ж В Ц О С Т В Ъ Р Ы Б Л И М Ъ Х Р И С Т О В Н О И С Т О Ф А Н И С П О С Л А Д Ъ К А И В Ъ Б Л О В Ъ С И С О М Ъ С А С О
Д Р Ы Н О В Ъ П О М И М О В Л А Д И М С М А М И К А К О Н Д О Х О Д И М Ъ С Е И С Х О М Ъ Х У Н А К А Д Р С К И С О В Ъ Т Ъ В О В Ъ Р Ы Б Ы С Ы М И К А С Т А Р И
К Е М Е Л А Д А С Т Е О М Е Н А С Ъ М Ъ К Х Р И С Т А Р Ы С Д М Д Р С Ъ Р Ы И Н И И П Р О Т И В О Д А Г И И П О С Т А Ш О П Р Ы Б А Н С А Д Ъ П Ъ М Е С Д У Р С О В О У К
С Д Ы М Ъ И Г О В О Р Ы Ц Ъ В Ъ С И С О С Д В Ъ В О В И О Д Ц И Н Т К О С Т Р О В Ы М Ъ В Т Р И С О М Ъ В Ъ С О М И Т Р И М Ъ Ж И Ъ П О Х И Л А Н Д А Р Ъ И С Т О П
С И Д И М Ъ Р О С Ъ М А Н И В Ъ С Т О М О Л И Т Ъ А Р Ы Г И Н Д Б А Г О В О В Ъ Ц И С Е К О Р Т О М Р О С Ъ П Д Е Т Ъ В О Я Н Т Р И Ш А Л Ы С П О С Ъ В Ъ М Ъ П Д О С О В
Г Е Р С Ъ М Ъ В Ъ С О В Ъ Р Ы Т Ъ И Г Р Ы Д А Н Ъ И Р О М А К С И О В Ъ С К О В Ъ С О В Ъ К И И Г Р Ы Д Ъ И В Ъ С И С Т А Р И К И С Д А С И Д И С А Д Ъ С Ъ Р Ы Т О
И Ш И К Е И П С Е Л И Х Р И С О В Ъ Ц Ъ Р Ы О Ш А К А К О Н Д А П И С Ъ В Ъ С И С О С Д В Ъ П Р Ы Р О С Ъ В Ъ П И С Р Ъ В Ъ П О Х И Л А Н Д А Р Ъ И Ц Р Ы Т Ъ И С П О С Л
Х Р И С О В Ъ Ц Ъ Р Ы С Т Е Ф А Н К А К О Н С А П Н О В Ъ Ш Ъ В Ъ С Т О М О У Р Ъ С Ъ В Ъ С О В О Т Ъ Р Ы Ж Е Н С Е В Ъ С О С Д В Ъ С И С О В Ъ Ц Ъ И С О В Ъ Р Ы Ц Ъ И С О В О В Ъ
Л О В Ъ С И И Р Ы Д И Х Р И С О В Ъ Ц Ъ Р Ы О Ш А Т А К О Ж Е Р Ъ Т Ъ Р Ы Ж Е Н С И З А П И С А Н Ъ С Е М Ъ Н Е П О Т В О Р И В Ъ И Т И Н И Ш О Г О Р Д Ъ В Ъ К А К О Н
В О Л Ъ В Ъ С О С Д В Ъ И Г О В О Р Ы Ц Ъ Л И С Е П О Л О Ж И Т И П О Ц Р Ы С О В Ъ И Л И Ц Р И С И О В Ъ Т И И Л И С О С Д Х Р И С Т А Т И И Л И Н И Л О П Р О Д А Т И
С А С О С О О С Ъ В Ъ Б Ъ Ш И Н Ъ И Т Р Е Т И Х Р И С О В Ъ В И Н Ъ Ц Ъ Р Ы О Ш А К А К О Н С Ъ Д Ъ В Ъ С И С О С Д В Ъ Ц Р Ы С О В Ъ С Ъ П О М Ъ С О М Ъ Д Р Ы Д Н О В Ъ
И Ц Р Ы Т Ъ М Ъ И Г О В О Р И В Ъ П О Л О Ж И С Е М О В О Х И Л А Н Д А Р Ъ Р Ы Ц Р Ъ М Ъ Р О Ш Е М Ъ И С Ъ С О Д Ъ П О М Е Н Ъ В Ъ С И С О С Д В Ъ И Г О В О Р Ы Ц Ъ
А В О В Ъ И П С Е У С Т Р А Н И М Ъ С И В Ъ С Т О Г О М О Н Ъ С И М Ъ В Ъ Р Ы С И П Р И Х Ы Ц И Н Х И Л А Н Д А Р С К И С О В Ъ Д Ю Ш П Ъ М Ъ М О Н Ъ С Т И Р Е В Ъ
И Д И Н И Ж И В Ъ С Е С А Р Ъ Н И М Ъ Х Р И С Т О Р О С Ъ П А В Ъ Ж Е Ш П О С Т Ъ Ш Ъ Р Ы П О С Ъ Р Ы М Ъ Р А П Ъ С Т Ъ П Ъ И В С Д А Р И О В Ъ Т Ъ В Е С Т Ъ Р Ы
А И Ш И С И В Ъ Р Ы Т Ъ С О Ц Р Ы Т Ъ С Ъ В Ъ С И С О С Д Ъ С Т О Н И О П О В Ъ Д А М Ъ Р Ъ О У О Ш А Ш Р Ы П С Т Ъ П И И З А Т Р Е П И М О Н Ъ С Т И Р Ъ П О Д
Ш В Ъ Д Ъ Ц И Н Х И Л А Н Д А Р С К И К А К О Н С Ъ Д Ъ В Ъ С И С О С Д В Ъ С Ъ В Ъ П Е Т Ъ С О О Ц Р Ъ С О В Ъ Б Ъ Ш И Н Ъ А С И О В Ъ Р Ы Ж Е И В Ъ Л А Д Ю М О М Ъ А Х И
Л А Н Д А Р Ъ В Е С Е А Д М Е Н А Л Ъ В Ъ С Д С Т И Ч И Н А М Е И Ц Р Ъ Р О Ш Ъ В Р Ы Л Ъ Ц Р Ъ С Ъ Р Ы Ш И Н С И О И Ц Р Ъ П О И Ш И Н П Р И М Ъ С Е С О О Ц Р Ъ С
С Ъ В О В Ъ Ц Х И С Д А Н Х Р И С О В Ъ Ц Ъ Р Ы О Ш А И П О Л О Ж И М Е С Д И В Ъ В Ъ Р Ы С И И В О Ш И П Е М Ъ Л Ъ С О В И Ж Е С Д О Н Ъ Т Ъ И П Р О
Ч Ъ Т Ъ П Р Ъ С О Ш Е Н И М П А Т Р И А Р Х Ъ Е Ф Р Е М Ъ И С Ъ В О Ш В С О В И Т Р О П А К И С Е П Т И И С Ъ В Д Е С Т Е Л И И С Ъ В Ъ С Ъ М Ъ К А Р О С О М Ъ В Е Л И
С Е М И Ц Р Ъ С О В Ъ П Р О В А Н Ъ Ц Р Ъ С О В Ъ Р Ъ П Ъ И З А П И С А М Ъ Х Р И С О В Ъ С Ъ С Т О Т О Д И Н И Z A T Ъ В Ъ Ш Е П А Н А М О Г М А М И К О М Е П О С Ъ Д И
Т И С Е И П О Т В О Р И Т И К О В О С Ъ Р Ы Ш И Ц И Н П О М О П А Т Р И А Р Х А Х О Т Ъ Ш И Т Р Ъ Р Ъ Ж Ъ Т И П Р Ъ С Т О Л Ъ С И С Е В Ъ С И М И Ц Р Ъ С О В Ъ П О М И
Ж Е С О С Ъ С Д А Н Ъ Б Ъ Д Ъ Ш И С И С Ъ В Ъ Д Ю С И М И Н И М Ъ В Р Ы Т Ъ М Ъ С О О И М Ъ Ц Р Ъ П О М Ъ А П К О И И Х О В О Н С Ъ Р Ы С И С Ъ Ш Е И Ж И
Т Е Л С Т В О И С Ъ В Ъ Р Ъ Х О В Ъ М Ъ Ж И Н Е М Ъ Л Ъ И Ш Ъ С Ъ С М А Н И С О М И И Z A K O H И П Р Ъ Д О Ш А Ш Ъ С Т О В О Д И Т И С Е B A B Ъ Д И М И
С Ъ Д А Н И Ж Е С Д А Н Ъ Г О М О Р Д А В Ъ Д А М П О Т А П А Т И С О П Ъ М А Д О П Л О Д И Т Р И М Ъ Д Р Ы Ж Е Ц Е И Ц Р Ъ С И П Ъ Т Ъ Ж Е И Д Ц Ъ
И В Ъ К А Д Ъ Т И С Е Н Д А С О Н А П А Л Ъ В О Р Ъ Ж Е Х О В О Н С Ъ Р Ы С Ъ В Ъ Т Ъ Ш О Р Ъ Т Ъ П Р Ъ С О Ш Е Н И М П А Т Р И А Р Х Ъ С Р Ъ В И М Ъ
С П Р И Д О В Ъ И Ж Е В И Д С Т О Л И Н Ъ С Ъ Ш Е С Е Н П А Л Ъ Е Ф Р Е М Ъ И С Ъ С А Д П Р И Ш Ъ Ц Р Ъ П Ъ П Р О С Ъ Т Ъ А П И С Ъ Н Ъ П А Х О В О Е Д Ъ Р Ъ
Ж Е Н Ъ И П Р И М Ъ М Ъ Х Р И С О В Ъ Ц Ъ Р Ы О Ш А И Ш Е Ф Р Е М Ъ И С И М Ъ С А П И С Ъ П Ъ С Ъ В Ъ П Ъ В Ъ Х Р И С О В Ъ Ц Ъ Р Ы С Т Е Ф А Н К А К О

Слика 12/1 Хиландарска повеља кнеза Лазара, 1379/80

такође, везује за ове просторе. Ово може само поткрепити претпоставку о широкој распрострањености лова у овом подручју, који је био ексклузивно право владара и властеле, а и због трговине крзном. Међу људима који се не баве земљорадњом помињу се рибари и власи (сточари). На имању Вукославића постојала је и “мимоходна” царина која се наплаћивала при преласку из једне државе у другу. Чињеница да су Вукославићи поклонили десетак насеља црквама и манастирима, упућује на закључак да су Вукославићи били најбогатији баштинници у том крају.

У Петрушкој области део поседа је држала и ситна властела, било у својству баштине, било проније. Тако се као баштиник села Сињи Вир помиње извесни Драгослав Ветар, а наводе се још Дасијево село, Руњево селиште, те Пријездино село. Део атара у Паракиновом броду држали су неки Зуб и Раденко. Њихова дужност је била и војна служба, а били су потчињени властелину крајишнику. Богати и угледни манастир није хтео да се одрекне богатог поседа, па је у посед цркве у Лештију с метохом дошао највероватније са нестанком кнеза Лазара и Црепа Вукославића, мада има мишљења да је територија Петрушког крајишта после Црепове смрти припала Стефану Лазаревићу, односно, да је оно и даље остало у поседу Вукославића. Можда је у току сукоба Стефана и Вука овај метох враћен Хиландару. Желећи свакако да се измири, и не заборављајући Црепове заслуге, деспот Стефан

чини овај гест. Можда се може говорити и о осиромашењу Венедикта Цреповића услед турских пустошења. Дуготрајни спор је решен на државном сабору, па до пада Деспотовине 1459. године Хиландар није покушавао да поврати изгубљени посед имајући у виду и углед који је у то доба уживао Венедикт Цреповић.²⁵

Као даровани поседи Хиландара поменути су села у тадашњем Левчу, а данашњем Темнићу: Бадчина (Бачина) и Церница. Она се налазе између Варварина и Доњег Крчина и удаљена су од Крушевца у правцу југозапада 15, односно, 17 километара. То су били једини поседи Хиландара у широј околини Крушевца. Име села Бачина Миодраг Ал. Пурковић везује за стражарску службу односно српски израз “б’дци” (од глагола бдети), док Драгиша Лапчевић сматра да име села треба везати за сточарство, односно, бачијање. Име села Церница могло би се везати за дрво цер, што упућује на шумовитост ових крајева. Дарована села су била ослобођена свих државних давања и работа сем «војнице и директног данка господства ми». Међу обавезама којих су ослобођени наведени поседи, у повељи се нарочито истиче: грађење кућа и дворова, понос, позоб (храњење државних коња), соће, престој (давање конака и исхране владаочевим стадима и ергелам), жировница (такса за жирење свиња по шумама) и чабровина (данак од винограда). Ови подаци упућују и на постојање развијеног грађевинарства на овим прос-

торима, као и на примитивну службу транспорта. Указују на гајење овса (зоби), хране за коње, постојање пашњака и шума на којима су се узгајале свиње, као и на постојање виноградарства.²⁶

О значају сабора одржаног у 1411. године у Јагодној сведочи чињеница да су му присуствовали патријарх, митрополити и сва властела, по чијем је одобрењу хрисовуља и издата. Ови подаци довољно казују о томе да је значај Јагодне (Јагодине) на почетку XV века био несумњив.²⁷

Период од завршетка грађанског рата у Османској царевини око престола (1413) до смрти султана Мехмеда I (1421) представља миран период који погодује унапређивању привредног живота у држави деспота Стефана Лазаревића. Међутим, то није означило и крај праксе сужавања имунитетских права манастирима и смањења војних обавеза што се нарочито односи на манастирска имања. Прави пример сужавања права манастира налазимо у повељи

²⁵ АГ ЗМЈ ЦКУ 4553 (1-5)/98; 4554 (1-3)/98; С. Новаковић, *Законски сјомениши*, стр. 465-467, 497-499; *Сјаре српске биографије*, превео и објаснио М. Башић, стр. 73; Ч. Д. Марјановић, *Гуџрија, Параћин и Јагодина*, стр. 159-160; Р. Михаљчић, *Прилоз српском дипломатјару - даровнише власћеоске йородише Вукославић*, *Историјски гласник*, 1-2, Београд 1976, стр. 99-106; М. Благојевић, *Крајњиша средњовековне Србије*, стр. 36-37; исти, *Привредне йриликe у држави кнеза Лазара*, стр. 468-469; D. Grbović, *Srednje Potravlje*, стр. 40-41; Исти, *Пейрушка обласћ и Хиландар (1360-1459)*, стр. 58-64; С. Мишић, *Лов у средњовековној Србији*, *Историјски гласник*, 1-2, Београд 1995. године, стр. 51-66, 51-52, 66; Б. М. Михаиловић, *Сисојевац - Манастир светио Преображења Госйоднег и насеље Сисевац*, Параћин 1997, стр. 14; М. Шуица, *Немирно гоба српског средњег века*, стр. 117-118. О Сисојевцу, в. Б. Цветковић, *Манастир Сисојевац и монах Сисоје*, *Историја уметности*, 1-2, Београд 2002, стр. 55-76.

²⁶ Архив САНУ 8876/109; Археографско одељење Народне библиотеке Србије Београд, сигнатура ф 2806 (1-7); копија фотографије АГ ЗМЈ ЦКУ 4556 (1-7)/98; С. Новаковић, *Законски сјомениши*, стр. 465-467; Ч. Мијатовић, *Сјудије за историју српске йрговине XII-ог и XIV-ог века*, *Гласник СУД*, књига XXXVII, Београд 1873, стр. 189-243, 233; Р. М. Грујић, *Свейођорски азили*, стр. 80-81; М. Благојевић, *Планине и йаишњаш у средњовековној Србији*, *Историјски гласник*, 2-3, Београд 1966, стр. 3-95, 39-54; Исти, *Манастирски йоседи крушевачког краја, Крушевац кроз векове*, *Зборник реферата са симпозијума одржаног од 4. до 9. октобра 1971. у Крушевцу, Крушевац 1972*, стр. 25-48, 34; Р. Катић, *Сйочарсйво у средњовековној Србији*, Београд 1978, стр. 142-143; Д. Лапчевић, *Окуйаишија*, *Историја социјализма у Србији*, Београд 1979, стр. 1-96, 29 (фототипско издање); М. Благојевић, *Земљорадња у средњовековној Србији*, Београд 1973, стр. 102; Исти, *Сйочарсйво*, *Лексикон српског средњег века*, стр. 710-714; Ђ. Р. Симоновић, *Левач*, стр. 8; Д. Грбовић, *Пейрушка обласћ и Хиландар*, стр. 61-62.

коју је деспот Стефан издао Лаври св. Атанасија 20. јануара 1427. године (слика 13).

Миран период развоја Деспотовине завршава се 1421. године када на турски престо долази нови султан, Мурат II (1421-1451). Уследили су нови турски напади и пустошења српских територија. Деспот је, у границама могућности, бранио државу. Све се више приближавао Угрима и ослањао на њих. Деспот је умро 19. јула 1427. године за време турског похода на Деспотовину. Турци свој освајачки поход настављају и следеће, 1428. године па на подручју Средњег Поморавља заузимају области све до Равног и јужних обронака Кучајских планина. Сматра се да су Турци тада заузели, између осталог, жупу Дубравницу, град Петрус и целокупно Петрушко крајиште.

Услед несналажења новог српског владара Бурђа Бранковића узима се да је током турских напада 1427. и 1428. године била освојена једна

трећина државне територије. Склопљени мир са Турцима био је крхак и деспот Ђурађ га је тешко одржавао. Деспотовина се налазила између Турака и Угара и често је била поприште њихових упада и сукоба, што је свакако имало утицаја на привредни живот. Сliku привреде средњег Поморавља добијамо после неколико година.²⁸ Године 1433. овим крајевима пролази Бертрандон де ла Брокијер, поверљива личност бургундског војводе Филипа Доброг (крај XIV века-1459) који се налазио у мисији испитивања прилика у Турској и војне снаге Османлија, а због намераваног рата његовог господара против Турака. Запис о овом свом путу саставио је пред крај свог живота (1455-1457). Описујући свој пут од Сталаћа до Београда, он пише: *“Отиуд њројахах кроз веома леи и ђусто насељен крај низ речену реку Мораву ... А зајим сам јахао чийав дан њо дотта рђавом крају, њо јестѝ кроз велику шуму и њешким шумским њуѝем, њреко брда и долина.*

²⁷ АГ ЗМЈ, ЦКУ 4556 (1-7)/98; F. Miklosich, *Monumenta serbica*, str. 569-571; С. Новаковић, *Законски споменници*, стр. 465-467; Н. Радојчић, *Српски државни сабори*, стр. 172; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 80.

²⁸ Константин Филозоф, *Житије деспота Стефана Лазаревића*, стр. 115-117, 122-125; Ч. Д. Марјановић, *Бујрија, Параћин и Јагодина*, стр. 76-77; М. Спремић, *Крушевац у XIV и XV веку*, Крушевац кроз векове, Зборник реферата са симпозијума одржаног од 4. до 9. октобра 1971. у Крушевцу, Крушевац 1972, стр. 9-24, 13-14; Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци (1421-1427)*, Историјски часопис, књ. XXIX-XXX (1982-1983), Београд 1983, стр. 7-20; *Историја српског народа*, II, стр. 205-229, 241-242; М. Благојевић, *Источна граница Деспотовине*, стр. 23-24, 26-28, 31-35; Историјске карте: Др М. Благојевић, *Српске државе и области од 1373 до 1395*, Београд 1996; Исти, *Србија и Босна њоловином XV века*, Београд 1997 и текст у оквиру карте.

Слика 13 Повеља Лаври Св. Аїанасија десїоїта Стефана Лазаревића, 1427

Али иако је њо шумовић и њланински крај, он је врло добро насељан селима и веома леј; а има свега шћо је човеку њоћребно у целој овој држави Расији или Србији, шћо је њоћћуно истћо ... После доћох у варош коју зову Белћрадо (Беоћрад), који њрићада краљу Ућарске а њроћох (ћре њоћа) мноће велике шуме, брећове и долине. А њо шћим долинама њостћоји велико мношћиво села и добрих намирница, а нарочћићо доброћ вина.”²⁹

Из Брокијеровог описа се види да је долина Мораве леп и густо насељен крај, да има брда и долина, великих шума, да је привредно богата. Може се из њега закључити о развијености земљорадње, а посебно виноградарства и вештине прављења добрих и квалитетних вина. Брокијерове речи налазе потврду у Житију деспота Стефана Лазаревића од Константина Филозофа, насталог баш у години Брокијеровог проласка кроз Србију, где стоји: *“Такоће су засаћени мноћи виноћради - нићде ћако без велике ћешкоће као у овој земљи, избилујући у семени и саду и њловима.”*

Период XIII и XIV века је време када долази до пуног развоја виноградарства у унутрашњости средњовековне Србије. Снажан замах виноградарства у широј околини Крушевца забележено је већ у време кнеза Лазара. Виногради су били

брига манастира који су имали поседе у овом крају као и владарева властела па и сам владар. Брокијеров податак о постојању добрих намирница упућује на квалитет хране. У Раваничкој хрисовуљи се са подручја Средњег Поморавља помињу Црепов и Дионисијев виноград. Један од разлога густе насељености је тај што је за обраду винограда било потребно много радне снаге. Током времена дошло је до производње добрих вина разног географског порекла. Међу најпознатија средњовековна вина убрајају се ораховачко, жупско, крајинско, фрушкогорско, истарско, далматинско и црмничко. Вина изузетних својстава било је и у локалним оквирима. За ово подручје везује се постојање тзв. шареничког вина, чије постојање народно предање везује за породицу Јакшић, иначе господаре Јагодине. Названо је по брду Шарнику више села Лозовика. Винова лоза из овог краја била је без премца у Белици све до појаве филоксере у XIX веку.

Велики значај за успех ових привредних грана имали су прописи о гајењу биљних култура. Ту пре свега треба поменути византијски Земљораднички закон. Српски текст тог закона са уметцима настаје у периоду 1426-1432. године, дакле уочи Брокијеровог проласка кроз Србију. Овде треба поменути и разне агротехничке мере

²⁹ Б. де ла Брокијер, *Пућовање ћреко мора*, стр. 3-5, 129 цитат, 131 цитат.

примењиване за повећање приноса и квалитета намирница. То све указује на закључак да се становништво претежно бавило пољопривредом, превасходно земљорадњом, док је сточарских насеља било мање. Гајене су готово све врсте житарица познатих у средњовековној Србији (пшеница, јечам, просо, овас). О гајењу пшенице и њеним приносима говори Константин Филозоф: “Али, заиста најбоља земља рађа најбољи пшенични клас, који нам даје 30-стїруко, 60-стїруко и 100-стїруко.” Поврће је гајено у вртovima, док се и гајење воћа интензивирало. На основу сачуваних података је јасно да се овај део Поморавља убрајао у привредно развијеније. Из Брокијерових речи се може закључити да је чак владало благостање, као да у претходној деценији није било пустошења и упркос томе што је становништво из покорених крајева избегло у северне слободне области. Ово би био

други разлог велике густине насељености у Средњем Поморављу. У сваком случају, подаци Бертрандона де ла Брокијера су за познавање ондашње Србије више него драгоцени.³⁰

Општа ситуација се у Србији драстично променила после проласка де Брокијера. Нестабилне прилике смениле су претходно описану слику општег благостања. Као што је већ речено, Деспотовина је поново постала поприште крвавих турско-угарских сукоба. Ови сукоби су сигурно имали непосредан и негативан утицај на привредни живот краја. Привредна ситуација је свакако још више погоршана првим падом Смедерева 1439. године. Стање се није могло много поправити ни после обнове Деспотовине 1444. године. Нестабилне прилике, борбе на српском тлу неповољно су се одразиле на опште привредне прилике у држави и на тешко слабљење економске моћи земље, а тиме и на

³⁰ С. Новаковић, *Законски сїоменици*, стр. 769-770; В. Р. Петковић, *Манастїр Раваница*, стр. 73-77, 73-74; *Манастїр Раваница*, Споменница о местој стогодишњици, стр. 257-262, 257-258; Константин Филозоф, *Житїије десїоїа Сїефана Лазаревића*, стр. 78 цитат, 79 цитат, 95; L. Margetić, *Zemljoradnički zakon (Nomos Georgikos)*, Zbornik Pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci, Rijeka 1982. godine, str. 85-122; *Византїијски земледелїческий закон*, текст, исследование, комментарий подготовили Е. Э. Лишниц, И. П. Медведев, Е. К. Пиотровская, Ленинград 1984; Ђ. Сп. Радојичић, *Срїски рукопис земљорадничког закона*, Зборник радова Византолошког института, 3, Београд 1955, стр. 15-28, 15; М. Благојевић, *Манастїрски посеги*, стр. 47-48; Исти, *Земљорадња у средњовековној Србији*, стр. 133-137, 139-141, 162; Љ. Маринковић, *Традиционално виногарарсїтво и њевова уложа у привреди смедеревског краја*, Гласник Етнографског института, XXVIII (1979), Београд 1979, стр. 99-129, 100-101, 107; А. Veselinović, *Trgovina u Srbiji u doba Despotovine*, Beograd 1982, Zaključak, str. 1 (nepublikovani magistarski rad); S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori*, str. 50, 52; Д. Сидик, *Виногараг*, Лексикон српског средњег века, стр. 80-83.

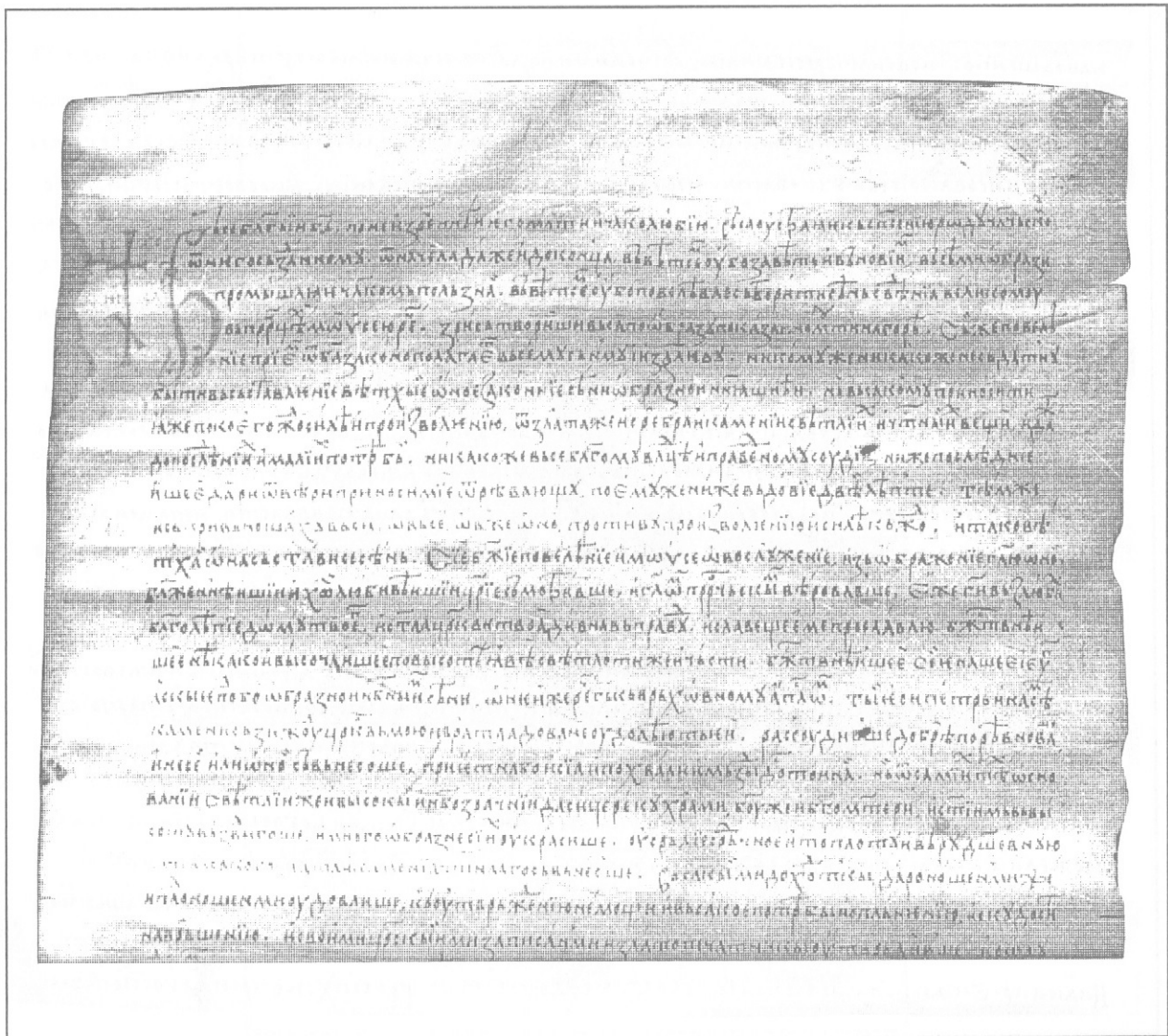
Средње Поморавље. Пољопривреда, којом се бавио највећи део становништва, у великој мери је у ратним пустошењима разорена. Пометња и несигурност је настала код становништва неутврђених ратарских насеља, што је изазвало покрет незаштићеног сеоског становништва. Турски упади ометали су редовно убирање прихода те су власници поседа тражили од владара новчане приходе у замену за поседе. Илустративан пример за подручје средњег Поморавља је повеља деспота Ђурђа Бранковића издата Лаври св. Атанасија, датована 16. фебруаром 1452. године (слика 14).³¹

У овом периоду у историјским изворима се појављује војвода Јакша Брешчић, поверљива личност деспота Ђурђа Бранковића. Војвода Јакша је био родоначелник породице Јакшић за коју се мисли да је једно време држала у поседу Јагодину и крај око ње. Име војводе Јакше се први пут јавља у писму угарског краља Владислава I Јагелонца упућеног жупану жупаније Спољни Солнок на Тиси, а у контексту афере настале због крађе четири вола, у коју су били увучени “краљевски Расци” (Срби) са својим вођама насе-

љеним у истој жупанији. Била је реч о српским ратницима који су стигли у Угарску након првог пада Деспотовине 1439. године. Након што је деспота Ђурађ Бранковић 1440. године напустио Угарску, они су ступили у службу угарском краљу. На челу таквог српског одреда био је војвода Јакша. У вези са поменутиим случајем треба рећи да су Јакшини потомци у Угарској као угарски феудалци били одважни људи и то не само у доба рата. Своју насилност и напраситост испољавали су и у доба мира, наносећи при том штете суседима, због чега су водили са њима многобројне парнице. Из изложеног се може закључити да је и војвода Јакша био умешан у цео догађај.

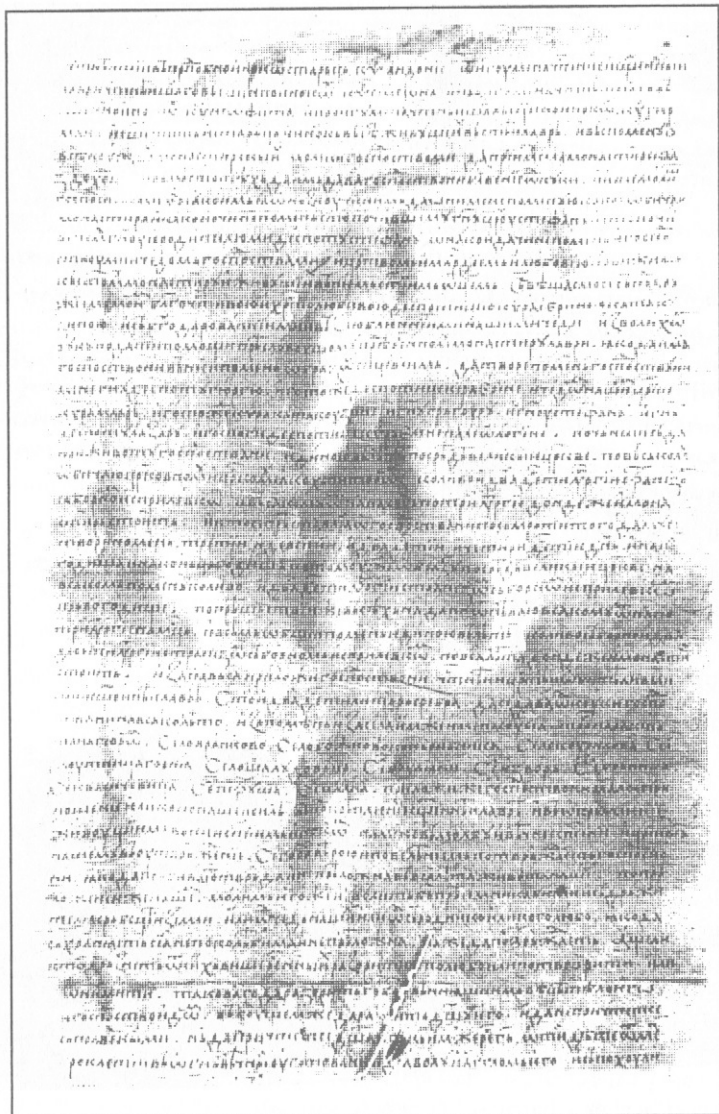
Након обнове Деспотовине 1444. године војвода Јакша се враћа у Србију и постаје близак сарадник деспота Ђурђа Бранковића. Налазио се у српском званичном посланству које је месеца јула 1452. године стигло у Дубровник да од тамошњих власти потражује шкрињу у којој су се чувале привилегије, документа и књиге које је својевремено деспот Ђурађ оставио у Дубровнику. Тражено је војводи Јакши и предато 4. јула

³¹ АГ ЗМЈ ЦКУ 4561 (1-8)/98; С. Новаковић, *Законски синоменици*, стр. 502-504; Ч. Д. Марјановић, *Ђурија, Параћин и Јагодина*, стр. 77-79, 80; М. Благојевић, *Манасићирски поседе*, стр. 43-44; Исти, *Преглед историјске географије*, стр. 118; М. Спремић, *Држава и друштво у време деспота Ђурђа Бранковића*, Српски народ у другој половини XIV и у првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестогодишњици Косовске битке, Београд 1989, стр. 69-78, 71-74; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 99-105; *Историја српског народа*, II, стр. 241-258, 263-264.

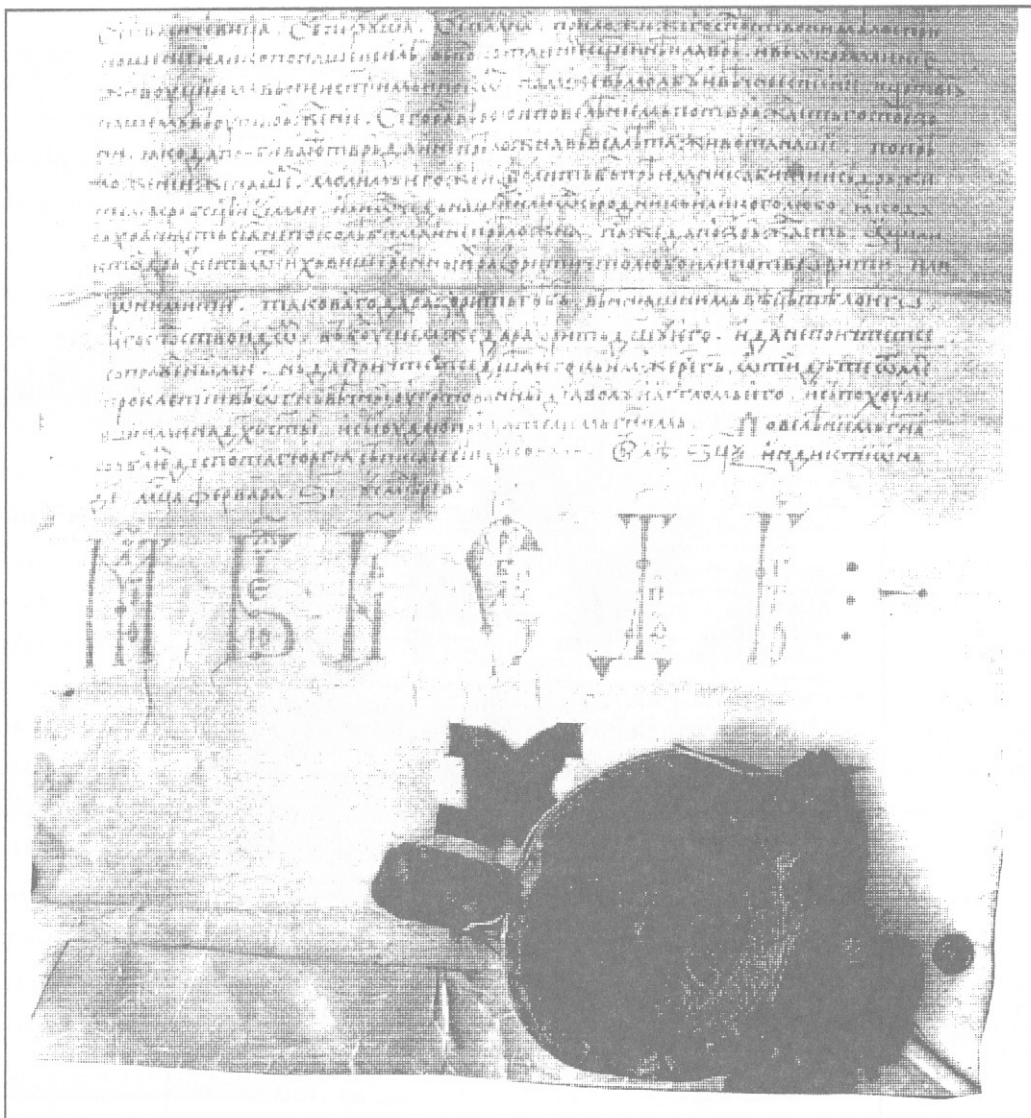

Слика 14/1 Повеља Лаври Св. Аїѳанасија десїоїѳа Бураѳа Бранковића, 1452

Слика 14/3 Повеља Лаври Св. Аїанасија десїоїа Ђурађа Бранковића, 1452

Слика 14/4 Повеља Лаври Св. Аиџанасија десјоџија Тураџа Бранковића, 1452

исте године. Након тога му је 10. јула уручен и поклон од 100 перпера. Дубровчани су војводи Јакши омогућили да без царине, а за деспотову властелу извезе и једну одређену количину скупочених тканина, што је податак веома значајан за познавање привредне и трговачке активности српских посланстава.

Последњи помен војводе Јакше сачуван је у чувеном спису Константина Михаиловића из Островице. Ту се каже да је војвода Јакша предводио одред од 1.500 коњаника приликом опсаде Цариграда, што речито говори о његовом високом положају у државној и војној хијерархији деспота Ђурђа Бранковића.³² Јакша је носио титулу војводе, што је звање које је обично припадало кругу најкрупније властеле који су најчешће били заповедници одреда пронијарске и баштиничке војске, раније једне или више

жупа, а у првој половини XV века једне или више власти. У време Деспотовине војвода врши поред војне и цивилну власт у обласној и локалној управи. Вршио је и судску власт. То је све било изазвано ситуацијом у којој се налазила Деспотовина и која је тражила нову управну организацију земље што је утицало да се централна и локална управа милитаризује.

С обзиром на војводску титулу стоји претпоставка да је војвода Јакша могао поседовати крупно имање које је по економској снази можда било слично имању жупана Вукослава, слично и по гајењу одређених биљних култура и врста стоке (краве, волови, овце, коњи). Већ је речено да их предање сматра творцима познатог шареничког вина које је налазило места и на владарској трпези. Вино је вероватно добило име по брду Шаренику које се налази изнад села

³² М. Пуцић, *Споменици српски*, II, У Биограду 1862, стр. 98-101, 101; Константин Михаиловић из Островице, *Јаничарове усјомене или њурска хроника*, приредио и превео Ђ. Живановић, Стара српска књижевност у 24 књиге, 15, Београд 1986, стр. 117-118; L. Miklós, *Temes varmegye nemes családjai*, I kötet, Budapest 1896, str. 60; А. Ивић, *Историја Срба у Угарској од папа Смедерева до сеобе њог Чарнојевићем (1459-1690)*, Загреб 1914, стр. 6, 16; С. Ђирковић, *Rasciani regales*, стр. 79-81, 81 напомена 6; С. Новаковић, *Последњи Бранковићи у историји и народном њевању (1456-1502)*, у Стојан Новаковић, *Историја и традиција*, изабрани радови, пр. С. Ђирковић, Београд 1982, стр. 121-278, 247; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, стр. 378; К. Јиречек, Ј. Радонић, *Историја Срба*, II, стр. 389 и напомене 66, 68; S. Vetnić, *Arheološki izvori*, str. 52; В. Ђоровић, *Историја Срба*, II, Београд 1989, стр. 102; Д. Спасић, А. Палавестра, Д. Мрђеновић, *Рогословне таблице и ђрбови српских династија и власиеле*, Београд 1991, стр. 227; Љ. Церовић, *Знаменићи Срби у румунским земљама*, Нови Сад 1993, стр. 19; D. Grbović, *O vojvodi Jakši*, nepublikovani rad sa okruglog stola o "Војсци на подручју Поморавља, Ресаве и Левча од праисторије до данас", *Ђурија* 15. VI 2000. године, стр. 1-9, 1-3 (у штампи); М. Спремић, *Десјош Ђурађ Бранковић*, стр. 375.

Лозовик удаљеног 15-20 километара од Јагодине, чије име такође потиче од винове лозе. Вероватно је, имајући у виду да је од Дубровчана без царине добио могућност да за властелу Ђурђа Бранковића извози скупоцене тканине, имао и неких контаката са дубровачким трговачким друштвима, с обзиром да се зна да су их неке војводе имале. Већ је поменуто да се међу дужницима једног дубровачког трговачког друштва, ликвидираног 1428. године, помињу Шаин војвода, војвода Радослав Михаљевић и војвода Вукашин. С обзиром да је било погодности за гајење лана на подручју Јагодине што има одраза у топонимији (село Ланиште које се током времена поделило на Старо и Ново), можда није случајно што је посао око извоза тканина поверен војводи Јакши. За сада нам није позната његова даља судбина, али је сигурно умро пре 1463/4. године, када су се његови синови иселили у Угарску.³³

Следећих година територија Деспотовине била је изложена даљим пустошењима, па се може претпоставити да страдања нису заобишла ни крајеве око Јагодине. Територија Деспотовине се од 1458. године нагло и непрекидно смањивала. Манастир Ресаву Турци освајају 10. маја 1458. године. У Смедерево Турци коначно улазе 20. јуна 1459. године, чиме је Деспотовина дефинитивно покорена. По њеном нестанку формиран је османлијски Смедеревски санџак. Попис из 1476. године међу 23 регистроване нахије бележи и нахију Јагодину, која се налазила у смедеревском кадилуку. Падом под Турке јагодинско подручје улази у нови период свог развоја.³⁴

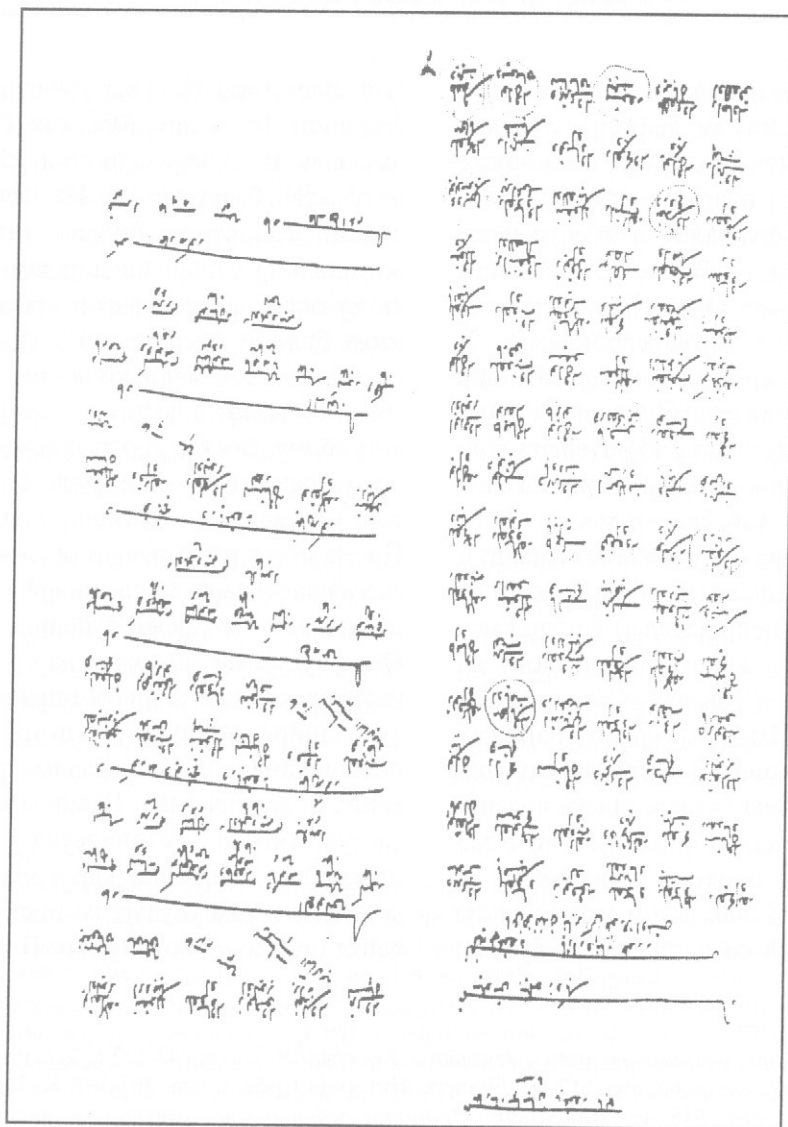
На крају разматрања података из наведених писаних извора којима смо се служили у обради теме, значајно је поменути још један историјски извор, настао ван темом одређеног временског оквира а који својим подацима, рекло би се, употпуњује привредну слику Јагодине до 1459. године.

³³ О богатству Вукославића говори Хиландарска повеља цара Уроша од 15. октобра 1360. године. С. Новаковић, *Законски синоменици*, стр. 437-439; Јован Мишковић пише о планини Шаренику, Ј. Мишковић, *Топографски речник Јагодинског округа*, Гласник Српског ученог друштва, књига 61, У Београду 1885, стр. 1-205, 107, 113, 199; L. Miklós, *Temes varmegye*, str 60; S. Borovszky, *A Nagylaki uradalom-története*, Budapest 1900, str. 16-17; Ч. Д. Марјановић, *Ђурђија, Параћин и Јагодина*, стр. 73-74; С. Мјјатовић, *Белица*, стр. 126, 163; М. Спремић, *Десјој Ђурађ Бранковић*, стр. 681; О њиви на којој се гаји лан да се зове ланиште в. С. Мишић, *Гајење и прерада лана и конојље у Србији XIV и XV века*, Историјски часопис, књ. XXXIX (1992), Београд 1994, стр. 47-57, 48; Ј. Радић, *Микројојонимија Беличког краја*, (рукопис докторске дисертације добијен од аутора на коришћење, на чему најсрдачније захваљујем), Ниш 1999, стр. 67-68; S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori*, str. 50, 52; Р. Михаљчић, А. Веселиновић, А. Фотић, *Војвода*, Лексикон српског средњег века, стр. 95-97, 95-96.

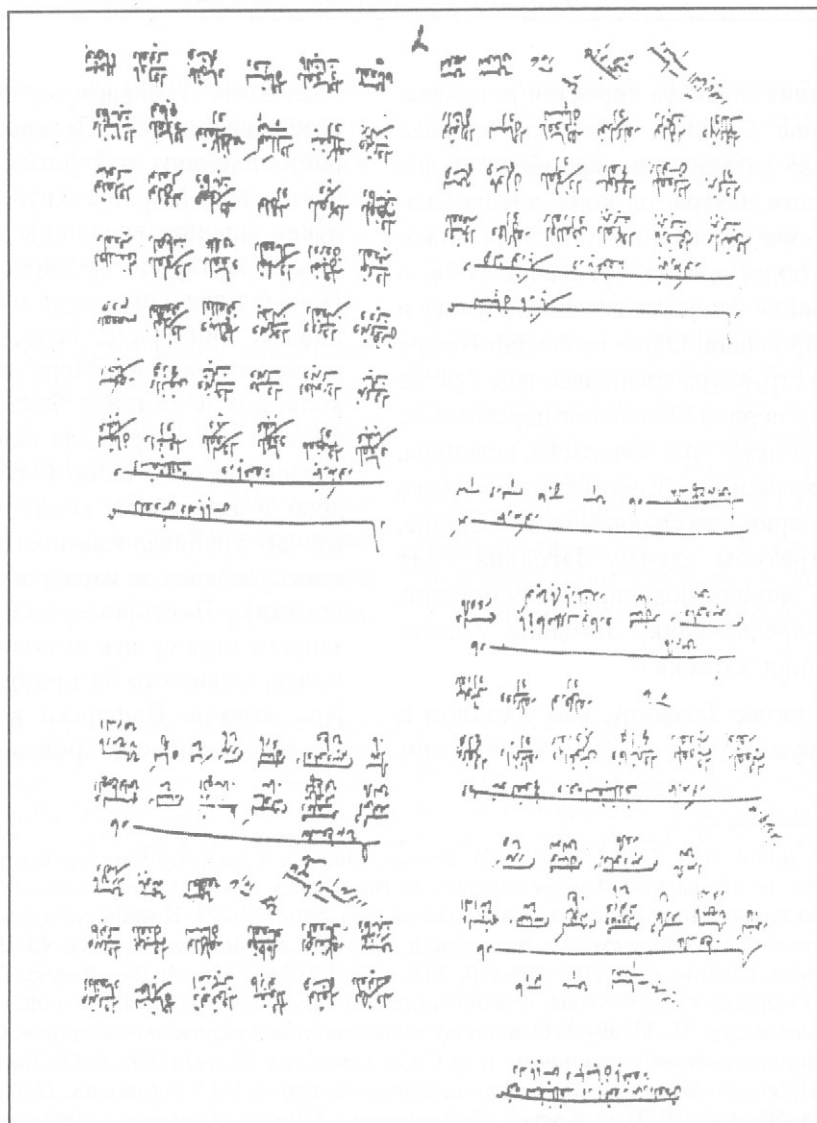
Реч је о Дефтеру Смедеревског санцака насталом 1476. године. Овај се дефтер убраја у групу *ḡaiḡu ḡaḡrīp* (пописних) дефтера и пружа увид у административну поделу земље на хасове, зеамете и тимаре, у социјалну и демографску слику друштва, пореске обавезе као и многа друга значајна питања. Он садржи и попис становништва који је Порта спроводила. У оквиру тог дефтера пописан је и тимар Милоша Белмужевића, српског властелина који је у поседу држао село Јагодину (слика 15). Подаци који су садржани у овом попису су драгоцени. Јагодна (Јагодина) се помиње као село и место где се одржава пазар (одржава се сваких седам дана) и панађур (одржава се једном годишње), који се због страха од упада (непријатеља) не одржава. Међу пописаним становништвом, помињу се Радој говедар и Рукчић говедар. Село има 101 кућу и 4 удовице. Имало је једну рајинску воденицу (сеоску воденицу) која ради целу годину, док је хаса воденица (властелинска воденица) по попису запуштена. Приход је био 8.533 акче. Структура овог прихода по ставкама је следећа - од испенце: 2.549; ресум на воденицу: 30; закуп пазара: 2.600; од пшеница: 50 лукана,

600; јечам и зоб: 70 лукана, 490; просо: 40 лукана, 240; шира: 162 медре, 1052; лан: 12; мед: 30; ресум на свиње: 160; ушур на бостан: 120; ресум на сено и дрва: 580; бадухава: 100. Из наведених података видимо које су све биљне културе гајене. Од житарица ту су: пшеница, јечам, овас (зоб - што упућује на гајење коња) и просо. Од индустријских биљака гајен је лан и судећи по приходу производио се у малој количини. Приход од меда говори о гајењу пчела и то, рекло би се, у знатном обиму. Бостан је реч турског порекла која у првом реду значи башту где се гаји поврће, па тек секундарно означава дињу и лубеницу. Према томе горе поменута дајбина би се пре свега односила на гајење поврћа, а тек евентуално можда и на гајење лубеница, односно, диња. Ово упућује на закључак да су гајене одређене повртарске биљке. Знатни приноси гајених култура шире упућује на помисао о великим површинама под виноградима и о производњи већих количина вина. Помињање сена говори о заступљености сточарства и постојању папњачких површина као и ливада тј. сенокоса, док помен дрва упућује на постојање одређених већих површина под шумом. Помињање водени-

³⁴ Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и лејописи*, Београд 1927, стр. 243-272 а, б, в, г, д, ђ; Р. Тричковић, *Бујрија и Средње Поморавље*, стр. 112; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, стр. 387-389; К. Јиречек, *Ј. Радошић, Историја Срба*, II, стр. 375; Е. Миљковић, *Опширни дефтер смедеревског санцака из 1476. године*, *Историјски часопис*, књ. XXXVIII (1991), Београд 1992, стр. 31-42, 34; *Историја српског народа*, II, стр. 308, 312-313; М. Спремић, *Десетих Бугара Бранковић*, стр. 522, 528.

Слика 15/1 Поименичан йойис села Јаџодина, 1476

Слика 15/2 Поименичан йойис села Јаџдина, 1476

ца као привредних објеката директан је показатељ производње брашна, односно, прераде пшенице и доказ развијене прехранбене производње. Помињање пазара, од којег потиче значајна сума, говори о размени добара од пољопривреде, занатских добара, трговачке робе, о постојању трговине у којој су доминатну улогу и тада имали Дубровчани. Ови нам подаци говоре да је привредна структура средњовековне Србије била пренета и у период Османског царства. Све што се од биљних култура, животиња, воденица, панађура и пазара помиње у овом документу, све је тога било и у привреди средњовековне Србије, где је у конкретном случају Јагодина очит пример. Дакле, ови нам подаци, између осталог, пружају и привредну слику Јагодине у средњовековној Србији XV века.³⁵

Подаци за тимар Јагодину, као усталом и цео дефтер, пружају нам сазнања о пореским

обавезама. Углавном су то новчане дажбине: испенца и бадухава. Помиње се и ушур на бостан, рибу, пшеницу, зоб, јечам, раж, просо, сочиво, наут и боб. Мера за жито је била лукно. Једно лукно пшенице вредело је девет, зоби осам, а за остале житарице вредност је била шест акчи. Новчана дажбина ресум плаћана је за млинове, ливаде, винограде, сено, свиње, ширу, дрва, бачве, жир и воће. Мера за сено и дрва је била кола, док је за ширу била медра. Кола сена су вредела пет, а дрва две акче. Једна медра шире вредела је осам акчи. С обзиром да је мера за дрво и сено била кола, то би у конкретном случају упућивало на постојање одређене врсте заната везаних за израду и обраду кола (колари, ковачи). Постојање кола упућивало би на запреге које су вукли волови (расе, буша) или можда коњи, што би такође упућивало на постојање ковача. Цифарски износи могу нам говорити о величини производње одређених кул-

³⁵ Поименичан *йойис села Јагодина из 1476. године*. Општерни десфтер Смедеревског санцака. Серија *Тару тahrir Defterleri*, br. 16. Istanbul, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi (пун назив за Архив Председништва владе Истанбул), стр. 222-223. Копија добијена од Еме Миљковић, на чему јој најтоплије захваљујем.; М. Благојевић, *Планине и њашњаши*, стр. 54, 90-92; Исти, *Земљорадња у средњовековној Србији*, стр. 102, 109-110, 131, 137, 139-141, 173; А. Veselinović, *Trgovina u Srbiji u doba Despotovine*, Zaključak, str. 3; S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori*, str. 52; Е. Миљковић, *Општерни гефтер смедеревског санцака*, стр. 31, 35, 39-41; О значењу хаса воденице и рајинске воденице в. С. Мишић, *Унутрашње воде и њихово коришћење у средњовековној Србији*, додатак ИГ 1-2 (1990-1992), Београд 1992, стр. 1-79, 75; М. Спремић, *Десјош Ђурађ Бранковић и његово доба*, стр. 715; С. Ђирковић, *Панађур*, Лексикон српског средњег века, стр. 488-489; Ђ. С. Костић, *Сај на кули у Јагодној*, Крагујевац 1999 (припрема за штампу) стр. 7-12; О привреди на почетку турске власти, в. Е. Миљковић-Бојанић, *Сеоска привреда у Смедеревском санцаку (1476-1560)*, Историјски часопис XLVIII (2002), стр. 117-136.

тура у датом времену, мада могу бити варљиви. Из наведених података видимо да су највећи приходи од пшенице, зоби, шире, сена и дрва као и закупа пазара, док су нижи од проса, свиња, бостана, меда, воденице и на крају лана. Структура ових прихода може говорити о њиховој величини у гајењу, а може говорити и о потребама нове власти условљених приликама које су и даље биле нестабилне због сукоба са Угарском, који су се одигравали на територији Смедеревског санцака. Према томе, ови подаци представљају изузетну важност за проучавање привреде Јагодине и околине у XV веку, како пре, тако и по турском освајању. Дубља анализа изнетих података није предмет овог рада, већ су

овде поменути да би се слика привреде Јагодине у периоду до 1459. године употпунила.³⁶

Милош Белмужевић био је првобитно војвода у српској Деспотовини, и последњи заповедник Медуна у Црној Гори којег је предао Турцима 1456. године. Након кратког статуса тимарника у Османском царству, године 1483. забележен је у изворима и као угарски племић, па је као одлучни борац против Турака у борбама изгубио и сина Вука. Да би се сачувало породично имање кћерка Милоша Белмужевића Милица удала се за Стефана Јакшића, потомка војводе Јакше, такође господара Јагодине. Интересантно је да су се две властеоске породице које су својевремено господариле Јагодином у Угарској и ородиле.³⁷

³⁶ Дефтер смедеревског санцака 1476. Тапу Tahrir Defterleri br. 16 стр. 222-223; О. Врховац, *Привредно-географске карактеристике Свештозарева*, стр. 87; М. Благојевић, *Планине и њашњаци*, стр. 54; Исти, *Земљорадња у средњовековној Србији*, стр. 59, 63, 67, 75; Е. Миљковић, *Опширни дефтер смедеревског санцака*, стр. 33, 38-40; *Историја српског народа*, II, стр. 383-389; С. Ђирковић, *Занати*, Лексикон српског средњег века, стр. 214-217, 214-216; Исти, *Трговина*, Лексикон, стр. 741-745, 742-743; Ђ. Костић, *Сити на кули у Јагодној*, стр. 11-12.

³⁷ *Listine o odnošajah između južnoga slavenstva i Mletačke republike*, sakupio i uredio Šime Ljubić, knjiga X, od godine 1453 do 1469, U Zagrebu 1891., str. 150-154, 151; *Magyar orszag mellék tartományainak oklevéltara - másdok kötet - a Magyar orszag és Szerbia közt össze kötöttések oklevéltara 1198-1526*, szerkesztették Thallóczy Lajos es Aldasy Antal, Budapest 1907, str. 276-277, 281, 297-299, 361; А. Ivić, *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI i XVII veka*, Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, uređuje dr Ivan Vojnić pl. Kninski, godina XV, Zagreb 1913, str. 92-103, 92-94; Б. Ђурђев, *Хришћани сѡахије у северној Србији у XV веку*, Годишњак Историјског друштва БиХ, год. IV (1952), Сарајево 1952, стр. 165-169, 166-167; Д. Ј. Поповић, *Срби у Војводини*, Нови Сад 1957, стр. 155-158; К. Јиречек, *Историја Срба*, I, стр. 376, 381, 407 и напомена 95; К. Јиречек, Ј. Радонић, *Историја Срба*, II, стр. 389-390; Н. Лемајћ, *Породица Белмужевић*, Истраживања 13, Нови Сад 1990, стр. 73-80; *Историја српског народа*, II, стр. 299, 378, 382, 459, 485.

АРХЕОЛОШКИ НАЛАЗИ

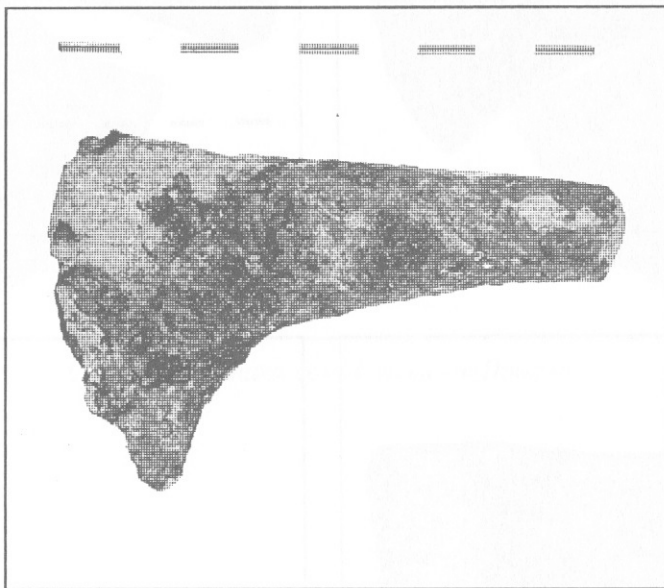

Поред писаних извора, осветљавању привредних прилика Јагодине у знатној мери могу помоћи и археолошки налази, у конкретном случају са територије која конвергира Јагодини као урбаном центру. У збиркама Завичајног музеја у Јагодини чувају се оруђа за обраду дрвета - секире и длета са локалитета Доњи Рачник, Багрдан, Стрижило, Лоћика, Осаница, Јошанички Прњавор, Доње Штипље, Сиоковац, Бунар, Коларе, те уже и шире околине Јагодине; инв. бр. 2495/82, 15312, 15301 (слика 16), 2633 (слика 17), 16219, 15310 (слика 18), 10464 (слика 19), 10463, 1957, затим, оруђа за орање (раоник, лемеш) са локалитета Рајкинац код Јагодине, инв. бр. 63, 1938, 1002, оруђа за ловљење рибе (тророга зубља и харпун) са локалитета из околине Поповца код Параћина, инв. бр. 1938, 1002, као и оруђа за копање (будак) са локалитета код Параћина, инв. бр. 954. Приликом истраживања широког терена пронађени су и ножеви, на локалитетима у Јагодини, ул. Доситејева и Ђурђево брдо, као и у селима Доње Штипље и

Сиоковац, инв. бр. 1646 (слика 20), 15333, 15334, 2793, ЦКУ 1149/79, затим, предмети везани за занатство и становање (кључеви) на локалитетима Коларе, Бунар, Мајур, Јагодина, инв. бр. 1530, 1204, 1427, оруђа за обраду земље (мотике) на локалитетима Јошанички Прњавор, инв. бр. 10465 (слика 21) и Драгошевац. Такође, у грађи има и налаза разних делова коњске опреме са локалитета Кочино село, Лоћика, Својново, Волавче, Горњи Рачник, Доње Штипље, Винорача, Мишевић, инв. бр. 2454, 1518, 1046, 1869, 1045, 431, 842. Проналажени су и делови панцирних кошуља на локалитетима Винорача и Мишевић, инв. бр. 1955, 10456, као и многобројни примерци врхова стрелица на локалитетима у Јагодини Ђурђево брдо и Барутана, инв. бр. 15283, 1656, 2637, 2636, 1649, 16654, 311 и врхова копаља на локалитетима Доње Штипље и Бунар, инв. бр. 908, 15324, ЦКУ 190/73. Осим тога, у музејским збиркама има маца и батова са локалитета у Рајкинцу и Мишевићу, те плугова из Рајкинца и Багрдана. Међу пронађеним предметима има и

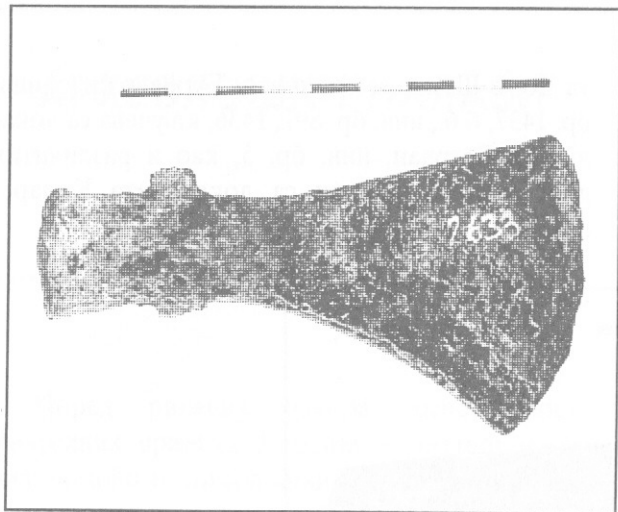
делова керамичких предмета са локалитета Доњи Рачник, Драгоцвет, Ново Ланиште, ЦКУ 1508, инв. бр. 641, 1989, 1991, пијука са локалитета Коларе, инв. бр. 1962, косира са локалитета Ловци, инв. бр. 15290, 5652, ножева са локалите-

та Доње Штипље, Сиоковац, Ђурђево брдо, инв. бр. 1437, б.б., инв. бр. 897, 1436, кључева са локалитета Багрдан, инв. бр. 5, као и различитих дрво-дељских алатки са локалитета Коларе, б.б.³⁸

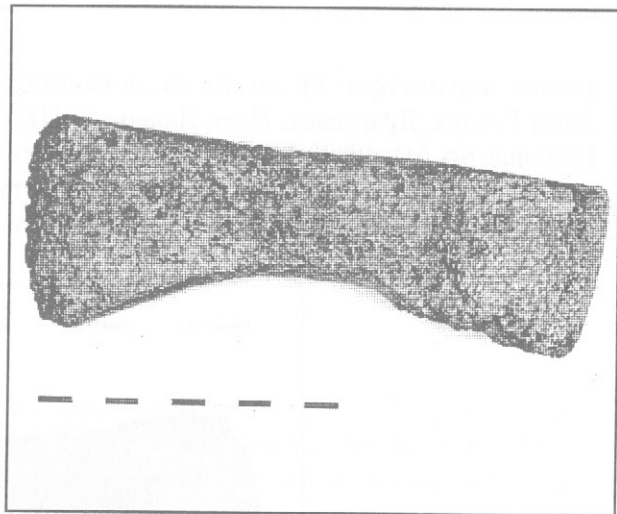

Слика 16 Секира (лисић), Јагодина-околина

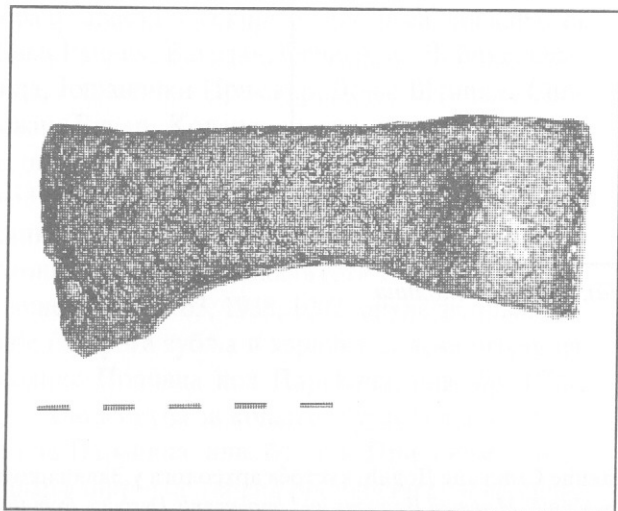
³⁸ Археолошки инвентарни картони добијени од колегинице Смиљане Додић, кустоса археолога у Завичајном музеју у Јагодини, на чему јој најлепше захваљујем; S. Vetnić, *Medieval Weapons and Implements Deriving from the Middle Morava Basin*, *Balkanoslavica* 10, Beograd 1983, str. 137-157; М. Благојевић, *Земљорадња*, стр. 21-22, 24-37, 41-42, 44-47, 50, 59.

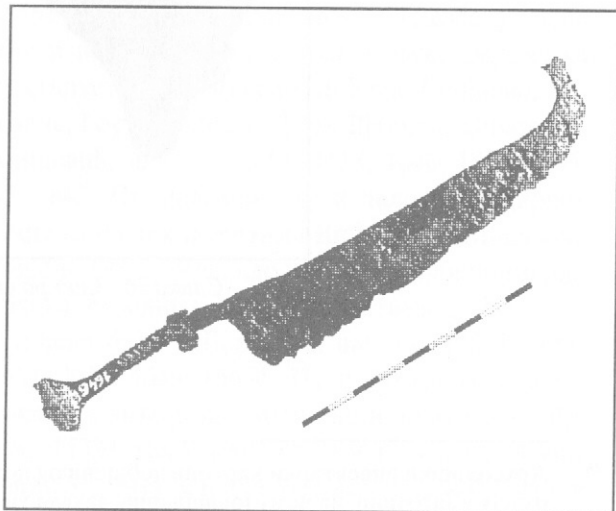
Слика 17 Секира, село Јошанички Прњавор

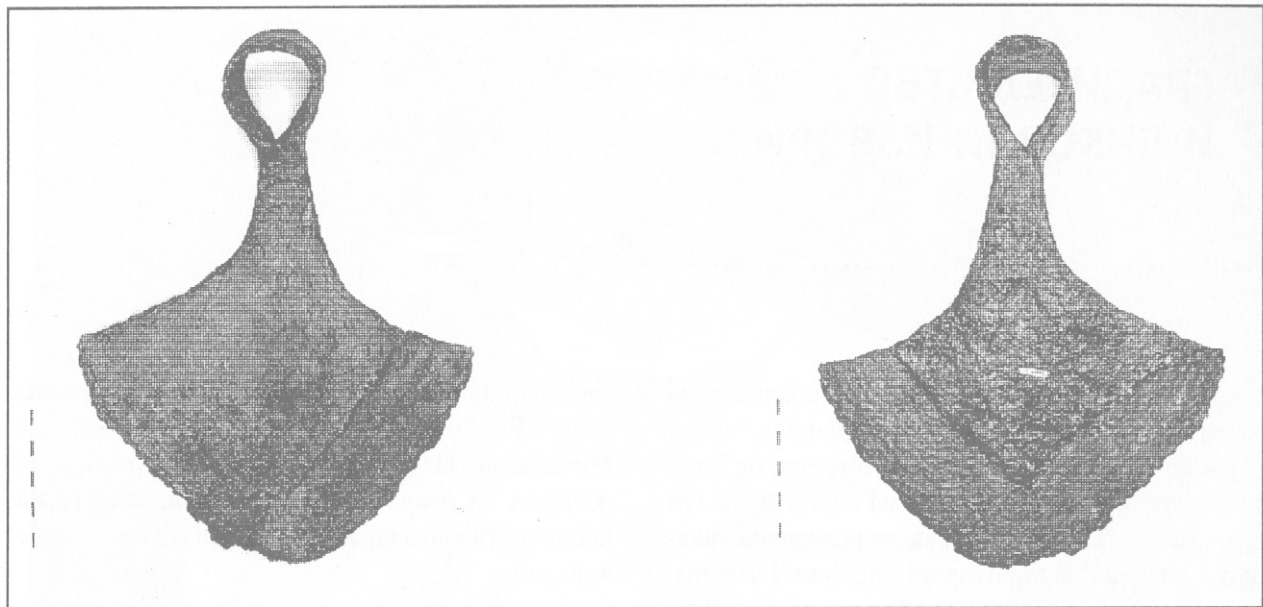
Слика 18 Секира, село Сиоковац

Слика 19 Секира, село Сиоковац

Слика 20 Нож, Јагодина

Слика 21 Мојика, село Јошанички Прњавор

ГРАДИТЕЉСТВО И ЛИКОВНИ ИЗВОРИ

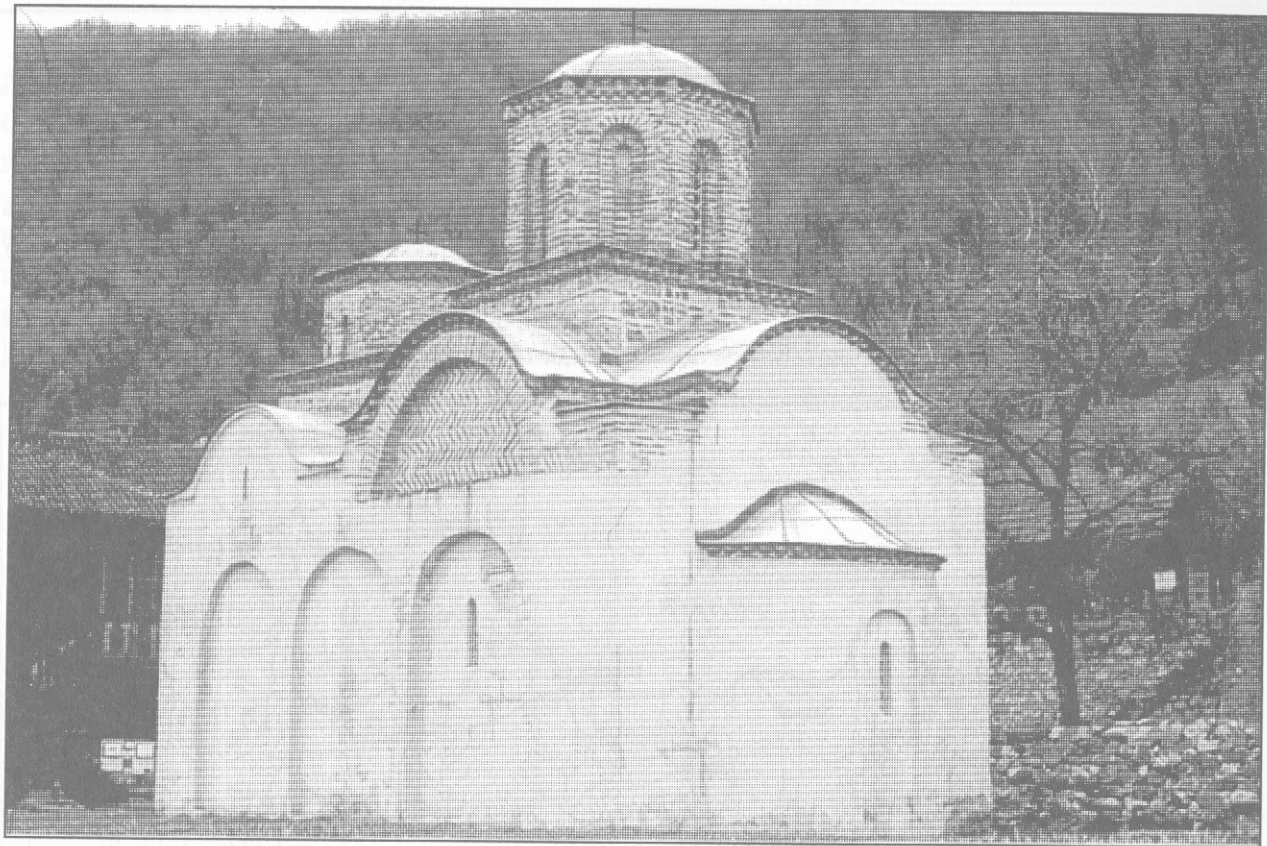

Значајан споменик Моравске архитектуре на овом подручју је манастир Јошаница (слика 22), који се налази дванаест километара од Јагодине на југоисточним огранцима Црног Врха. Он представља репрезентативан пример грађевинарства XV века на територији општине Јагодина. Манастирска црква је једнобродна са полукружном апсидом и са куполама изнад наоса и припрате. Само зидање цркве обављено је у комбинацији камена и опеке. Зидови су рађени ломљеним каменом са оплатом од сиге, док су куполе рађене опекама, притесаним и ломљеним каменом. Нема сачуваних података о личности градитеља манастира, али нема сумње да су манастир зидали квалификовани мајстори. Сам споменик је доказ организованог деловања зидара и постојању грађевинске делатности.

У новијој историографији Јошаница се третира као властеоски храм и датира у време око 1400. године, мада има мишљења да је настао око 1430. године. Претпостављало се да су ктитори манастира могли бити војвода Јакша Брешчић,

господар Јагодине, протовестијар Богдан, властелин Витомир или велики војвода Радослав Михаљевић. На основу новијих истраживања, а с обзиром на оскудност извора, Јошаницу треба посматрати као задужбину непознате властеоске породице.

Сматра се да је храм који је данас посвећен св. Николи, првобитно био посвећен једном светом ратнику, највероватније св. Димитрију. Сам живопис манастира је по старијем датовању В. Ј. Ђурића био опредељиван у време око 1400. године, док новија истраживања (Бранислав Цветковић) га постављају у период 1430-1435. године. Фреске на зидовима манастира приказују, између осталог, моду тог доба, односно, крој и боју тканина које су се носиле, као и украсе. На северном зиду припрате је насликана владарска композиција, која је у већем делу уништена. Преостала су само три већа фрагмента. На источном фрагменту се могу уочити остаци портрета две крунисане женске главе без нимбова. На главама носе златне круне и златне

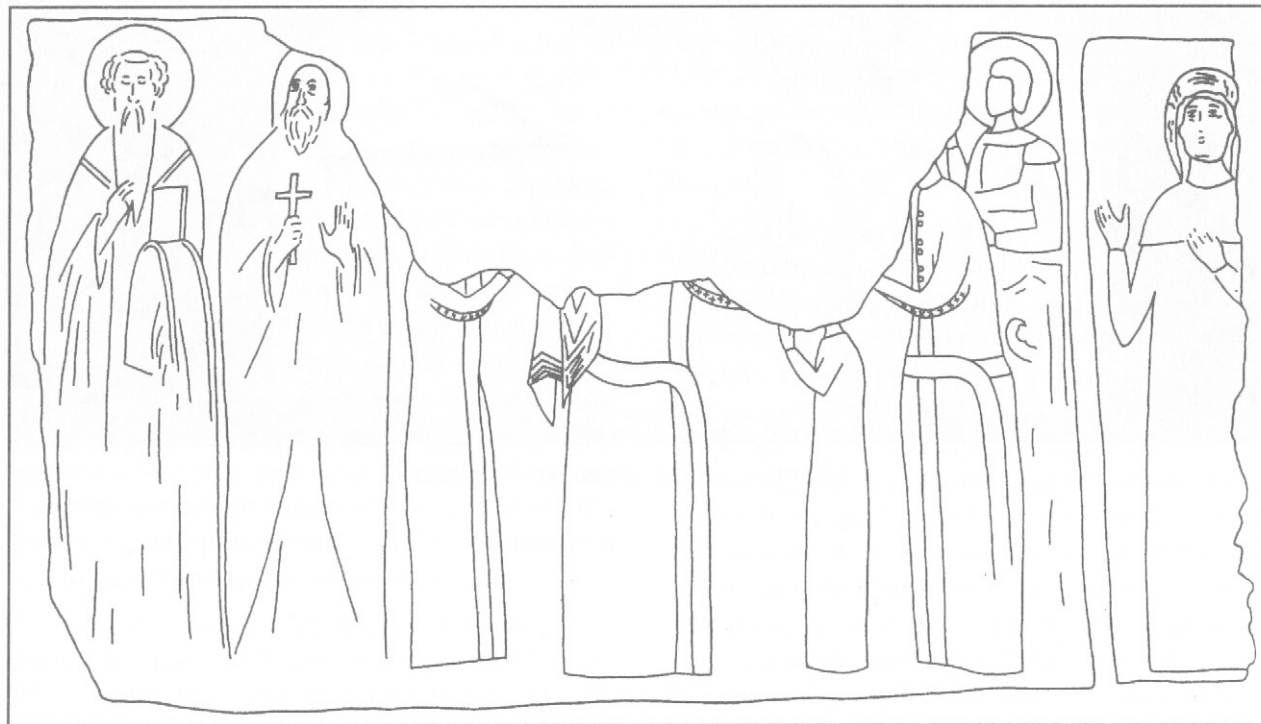
Слика 22 Црква, манастир Јошаница

почелице. На доњем фрагменту, пре пожара у цркви из 1992. године, некада се могао видети и црвени подножни јастук на којем стоји женска фигура насликана најзападније на северном зиду. На мањем фрагменту по средини северног зида опажа се и остатак владареве пурпурне одеће, украшене венчићима бисера. У оштећеним пор-

третима највероватније треба препознати породицу деспота Ђурђа Бранковића.

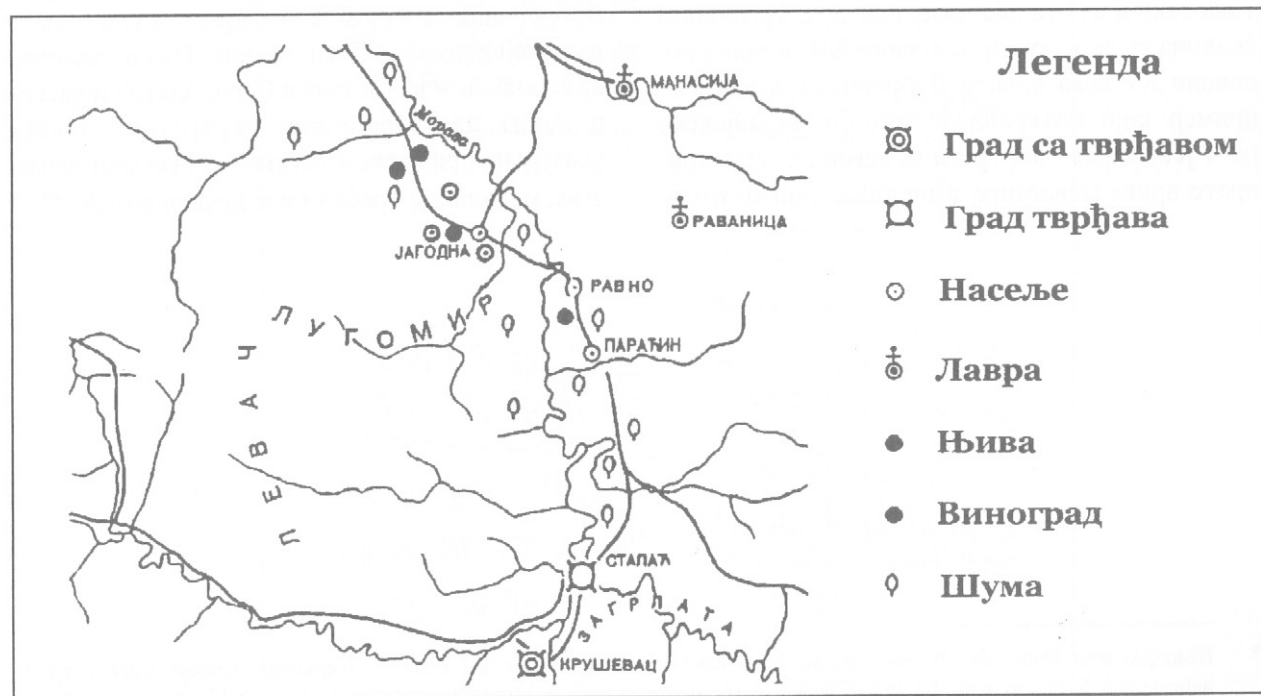
По обичају, насупротив владарске композиције насликана је и ктиторска композиција (слика 23), која се простире на јужном и западном зиду припрате. Гледајући с десна на лево, композиција је првобитно почињала највероватније са две женске фигуре, од којих се сачувала она јужнија.

Слика 23 Ктиторска композиција, јужни и западни зид припрате, Јошаница

Лик младе властелинке најбоље је сачуван. Обучена је у дугачку црвену хаљину са белим велом преко главе, чипкастих рубова и украшена златовезом. Мушкарац који стоји испред патрона одевен је у дугу хаљину, која је на левој страни црвена, а на десној модрозелене боје, опасан скупоценим златним појасом. Са доње стране му је расечен рукав и из њега се појављује рукав

доње кошуље, који је по рубовима украшен црвеним крстићима. Сучелице, окренута младом мушкарцу је била по свој прилици старија женска особа, која је одевена у дугу хаљину, чији је десни део модрозелене, а леви црвене боје. Опасана је, такође, златним појасом, док јој низ леђа пада у наборима велики бели вео, који је по ивицама украшен са четири црне траке. Од руку јој

Слика 24 Привредна карта средњеј Поморавља и Јагодине у средњем веку
(модификација Невене Цвейковић, палеонтолога)

је очуван само део рукава који је расечен и украшен црвеним крстићима. Ови насликани портрети откривају занимљиве примере средњовековног костима сведочећи нам да су насликане жене следиле моду одевања свог времена, посебно када је реч о ми-парти костимима, скројених од тканина различите боје. Посредно, портрети сведоче и о трговини на овим просторима, о увозу скупочених тканина, како са Истока тако и из италијанских центара. Трговином тканина су се у другој половини XIV и првој половини XV века бавили Дубровчани, а најбољи пример који поткрепљује импорт италијанске робе јесу управо портрети са северног зида припрате цркве манастира Каленића, чији метох је

својевремено била и Јошаница. Очито је да је дубровачка тровина допирала и до Јагодине и да се и на јагодинском тргу могла купити скупочена текстилна роба. Можда нису случајно Дубровчани одобрили војводи Јакши да без царине извезе тканине за властелу деспота Ђурђа Бранковића и свакако неће бити случајно да је разрешница од 15. јула 1399. године издата дубровачком трговцу Живулину Станишићу, јер су Дубровчани са својом робом пролазили и до најудаљенијих крајева Деспотовине. Иначе, тканине су довожене и из Солуна и Сера. Златни појасеви и накит на јошаничким портретима такође указују на примерке квалитетног, увозног занатства, мада не би требало искључити домаће.³⁹

³⁹ Historijski arhiv Dubrovnik, *Diversa Cancellariae* (1403-1405), knjiga 35, str. 111 verso; С. Ђирковић, *Rasciani regales*, стр. 81 напомена 6; Б. Радојковић, *Примењена уметност моравске Србије*, Моравска школа и њено доба, Научни скуп у Ресави 1968., Београд 1972, стр. 191-210, 196-202, 204-206; S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori*, str. 52; D. Grbović, *Srednje Pomoravlje*, str. 93-95; Историја српског народа, II, стр. 226; Б. Цветковић, *Прилози најстаријој историји цркве у Јошаници*, Зограф, 24, Београд 1995, стр. 69-79, 69-77.

ТОПОНИМИЈА

У расветљавању теме којом се бавимо у овом раду може нам помоћи и топонимија јагодинског краја. Приликом једног новог филолошког истраживања за област Белице (у којој се налази и Јагодина) утврђено је 2.606 географских објеката који се именују, потврђено је 2915 топонима, као и 309 топонима који улазе у групу варијантних. Семантичком класификацијом они су сврстани у неколико већих група: 1. топоними који указују на карактеристике тла, природне облике, покривеност и слично (физиографски топоними); 2. топоними чији називи су условљени цивилизацијском и културном делатношћу (културни топоними); 3. топоними антропонимског и етнимског порекла; 4. топоними образовани од других топонима.

У оквиру физиографских топонима издвајају се географски термини у топонимији (ороними, хидроними, топономастичке метафоре), визуелно-квалитативна својства реалија у простору (боја), појединости у квалитету, облици реалија, однос према другим географским објектима,

топоними мотивисани променом, запуштеношћу или нестанком објекта, биљна покривеност тла (фитоними), топоними ономотопејског порекла, зооними. У групу културних топонима поједини топоними су везани за тло и његово искоришћавање у оквиру којих има много топонима за разне гране привредне делатности, земљорадњу, сточарство, занате, границе имања и објекте у вези са њима. С обзиром на велики број топонима чије би набрајање и објашњења превазишло оквире овог рада и теме, ограничићемо се само на одређен број, тј. на оне који се односе преваходно на имена насеља, а која су, преваходно, по писаним изворима везана за тему и период којим се бавимо у овом раду.⁴⁰

Село Белица је добило свакако име по истоименој реци, а она је названа по камену белутку којим је било прекривено речно корито. Предање везује назив села и за пшеницу белицу. Област у сливу реке је понела исто име, па се као жупа Белица помиње у Хиландарској повељи Стефана Немање из 1198. године и у повељи

руском манастиру св. Пантелејмона с краја XIV века, коју су издали монахиња Евгенија, кнез Стефан и Вук Лазаревић. Само име је општесловенског карактера.⁴¹

Село Буковче се сматра једним од најстаријих насеља овог краја, па чак и старијим од Јагодине. Забележено је у турском попису из 1476. године. Тада је пописана 31 кућа, а приход је износио 1.636 акчи. Сматра се да је име добило по буковој шуми, које је некада било у изобилју. Сасвим сигурно постојало је и у периоду пре 1459. године. Због многих извора воде било је

одувек привлачно за насељавање становништва.⁴²

Име села Драгоцвет везује се за цвеће, односно биљку гороцвет и драгоцвет (цвет који расте у пољу), као и за браћу Драга и Цветка у народном предању. На његовој територији је пронађено насеље из античког периода. Пошто је семантички тешко за зељасту биљку оправдати путеве онимизације, претпоставља се да се корен имена може везати за лично име Драгоцвет.⁴³

⁴⁰ Велики број топонима су нотирали и публиковали Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 1-205 и С. Мијатовић, *Белица*, стр. 1-213; Анализу топонимије овог краја и њену повезаност са привредом урадио је и Д. Лапчевић, *Окућаица*, стр. 28-31; Обимну филолошку обраду топонимије беличког краја урадила је професор Учитељског факултета у Јагодини Јованка Радић у оквиру своје докторске дисертације, в. Ј. Радић, *Микројойонимија Беличког краја*, стр. 54, 59-61, 62-74, 76-77, 80, 118, 129-217, 319-418; У штампаној докторској дисертацији Јованка Радић каже да се у Белици налази близу 2700 именованих географских објеката за које је потврђено око 3000 топонима те да има преко 600 варијантних топонима. Публикована дисертација, са измењеним насловом, добијена је у току припреме текста за штампу те ће се у даљем тексту упоредо цитирати са рукописом. Јованка Радић, *Топонимија Белице*, посебан отисак из *Ономастолошких њрилога XVI*, Београд 2003., стр. 41-42, 46-59, 90, 97-162, 189-209, 212, 239-240, 243, 246-247, 254, 259, 261, 267-268, 270, 271 напомена 34, 272.

⁴¹ АГ ЗМЈ ЦКУ 4552/98; Арх. Леонид, *Сѣара срѣска њисма*, стр. 217-276; *Сѣиси св. Саве*, стр. 1; С. Новаковић, *Законски сѣоменици*, стр. 517-520; *Actes de Saint Panteleemon*, texte, str. 185-187, 190-191; Isto, (album), Pl. LV; Б. Трифуновић, В. Бјелогрлић, И. Брајовић, *Хиландарска оснивачка њовеља*, стр. 54, 56, 58, 60 (фотографија); Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 11-12; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 3, 122; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 54; Иста, *Топонимија*, стр. 41-42, 239-240.

⁴² С. Мијатовић, *Белица*, стр. 1, 160-161; О. Зиројевић, *Цариградски грум*, стр. 138; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 59-61; Иста, *Топонимија*, стр. 46-47, 243.

⁴³ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 58-59; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 150; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 62-64; Иста, *Топонимија*, стр. 48-49, 254.

Постоје више претпоставки за име Јагодине. Прва везује име за јагоде које су у овом крају добро успевале. Друга претпоставка име места везује за барску биљку јагодну, а постоји и предање о крчмарици Јагоди за чије име се везује назив места. Филолошка анализа сматра да је облик Јагодина настао независно од народног предања о крчмарици Јагоди и да је вероватно старији од њега. Облик Јагодна одговара придеву изведеном од фитонима јагода. Стога се претпоставља да је Јагодина некад била смештена на некој од падина које је окружују и да се придевом *јаџогна* није свакако могла окарактерисати водоплавна и мочварна равница у којој се место данас налази, јер биље којим је мотивисан овај назив обично расте на падинама. Ова анализа претпоставља да би значење требало везивати за значење у смислу “дуд, дудинка” (*Morus nigra*) тј. упућује на гајење свилене бубе. На њу упућују и бројни топоними са овог подручја (Сиоковац, Дутар, Свилоренац, Свилајнац, Свиленакапе). Ово би упућивало на заључак да се на овим просторима гајила свила. Традиција гајења свилене бубе у Белици се очувала до XX века. Ову традицију су чували и Галипољски Срби, за које се

претпоставља да су пореклом из Јагодине. У близини двора војводе Јакше на Ђурђевом брду, у XIX веку ископани су столетни дудови. И назив Епериш који за Јагодину употребљава путописац Андрија Волф 1583. године упућује на дуд. Саме падине Ђурђевог брда су иначе погодне за гајење јагоде (*Fragaria*) што не искључује ово значење фитонима у корену имена. Археолошки налази из подножја Ђурђевог брда на десној страни реке Белице говоре о траговима насеља из најстаријих времена. Такође ови налази упућују на претпоставку да је старо словенско насеље, чијих трагова има из IX и X века, током времена почело да се спушта низ ток Белице.⁴⁴

Треба рећи да у самом граду постоје топоними који упућују на пчеларство, односно, производњу меда (Липар), границе имања (Сарина међа, која је и познати вишеслојни археолошки локалитет). Липар представља вис и шуму преко које је у Мишковићево време (XIX век) водио насип из Јагодине за Београд. То је било и место где су се одиграли значајни бојеви у I и II српском устанку. Недалеко од места протиче река

⁴⁴ Мишковић је забележио топониме Јагодарац код села Избенице и Јагодњак у атару села Јасике код Крушевца. Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 74-76; О Зиројевић, *Царибродски друм*, стр. 140, 142. Б. В. Недељковић, *Прехрамбени комбинати “Житолин” Свевозарево*, стр. 65-68; Ради се о локалитетима Матина циглана, Сарина међа, Црвене ливаде, в. М. Стојић, *Gvozdeno doba u basenu Velike Morave*, стр. 21-22; С. Ветнић, *Јагодина 1399-1999*, стр. 2; Ј. Радић, *Микројонимија*, стр. 64-65; Иста, *Топонимија*, стр. 49-51, 259.

Лугомир (жупа Лугомир која се помиње још у XII веку) чије име упућује на постојање шуме.⁴⁵

Село Јошанички Прњавор упућује на пронију, на једно имање које обезбеђује приход тј. неку привредну делатност и свој корен, назив, вуче од речи пронија. Вероватно је основано као прњавор (у значењу манастирско село, имање, добро, гр. (проноафорá) при манастиру Јошаница.⁴⁶

Име села Старо и Ново Ланиште, која су некад била једно село (Ланиште), једно предање везује за предивну биљку лан која се ту гајила, док друго каже да се село некад звало Сланиште (овај топоним и данас постоји у атару села) и да се временом слово с изгубило и остало Ланиште. Село бележи и турски катастарски попис из 1476. године, у коме је пописано становништво са искључиво влашким статусом. Тада је имало 18 кућа и 11 одраслих мушких глава. У попису с краја XVI века бележи се 25 глава ситне стоке.

Филолошка анализа претпоставља да име потиче од биљке лан, тј. да су у средњовековној српској држави узгајивачи лана и земља на којој се сејао лан били неодвојива целина. Синиша Мишић је указао на податак из Дечанске хрисовуље (XIV век), по коме се у међама села Комарана и Рибара помиње ланиште и закључује да се ради о њиви која је била засејана ланом. На овом подручју традиција гајења лана се одржала у суседној Ресави до првих деценија XX века у којој се много сејао и успевао добро и то нарочито по затвореним ливадама и крчевинама.⁴⁷

Име села Лозовик везано је за узгој винове лозе, о чему говоре и народна предања. Налази се на 15 км од Јагодине у близини села Мишевића, испод брда Шареника, на осунчаној падини која је погодна за виноградарство. На овом подручју има много микротопонима са основом

⁴⁵ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 109-110; Д. Лапчевић, *Окућација*, стр. 30; М. Стојић, *Gvozdeno doba*, стр. 21; С. Ветњић, *Јагодина*, стр. 2; Ј. Радић, *Микротопонимија*, стр. 170, 187, 197, 378; Иста, *Топонимија*, стр. 122-123, 127, 148, 271 напомена 34, 272; Ђ. Бубало, *Пчеларство*, Лексикон српског средњег века, стр. 606-608; *Jagodina - plan grada*, Агенција за промет некретнина "Heroldo", *Jagodina* 2001.

⁴⁶ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 83; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 127-128; Г. Острогорски, *Пронија*, Прилог историји феудализма у Византији и јужнословенским земљама, Београд 1951, стр. 143 напомена 364; Б. Ферјанчић, *Пронија*, Лексикон српског средњег века, стр. 589-591; Ј. Радић, *Микротопонимија*, стр. 66-67; Иста, *Топонимија*, стр. 51-52.

⁴⁷ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 107; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 163; О. Зиројевић, *Цариградски друм*, стр. 137; С. Мишић, *Гајење и прерада лана*, стр. 48; Ј. Радић, *Микротопонимија*, стр. 67-68; Иста, *Топонимија*, стр. 52-53, 270.

лоз-. Овде се до појаве филоксере правило најбоље вино, за чије творце предање сматра властеоску породицу Јакшић која је својевремено господарила Јагодином.⁴⁸

Кочино село се до тридесетих година двадесетог века звало Пањевац. Прозвано је у знак сећања на истакнуту личност Кочине крајине (аустро-турски рат 1789-1791), капетана Кочу Анђелковића. Пањевац своје име дугује пањеви-ма којих је у великом броју било у прошлости. Предање каже да је ово село старије од Ланишта. Јованка Радић, аутор напред наведене филолошке анализе, каже да се у Раваничкој повељи поминње место Наводниј Пањ које се налазило на десној обали Велике Мораве, низводно од данашњег Пањевца. Претпоставља да је име овог места било мотивисано некаквим оближњим пањем који је служио за везивање и

навођење (саобраћање) скеле, па пошто се на прелазима река често образују насеља, становници села Наводниј Пањ могли су у једном тренутку основати ново село Пањевац (Кочино село) на другом месту.⁴⁹

За већ поменуто село Трнава сматра се да је име изведено од именице трн. Ако се налазило заиста на уској заравни с десне стране Белице под брдом, чије су стране стрме и некад вероватно обрасле трњем (надине Ђилијана), име села би се повезало са неплодном земљом, док би име села Добрање, које се касније изгубило, упућивало на супротност, плодну земљу. Име Добрања било је изведено од старог личног имена Добран.⁵⁰

У корену имена села Винорача које се налази близу Тржаве је налази се основа вин- од којег

⁴⁸ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 112-113; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 126; S. Vetnić, *Arheološki i istorijski izvori*, стр. 52; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 68-69; Иста, *Тойонимија*, стр. 53, 272.

⁴⁹ Међу међницима прве групе прилога Раваничког властелинства помиње се и Наводниј Пањ. В. Р. Петковић, *Манастир Раваница*, стр. 74; *Болоњски брегис раваничке повеље*, Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици, стр. 258; Г. Шкриванић, *Раваничко властелинство*, Историјски часопис, стр. 241; Исти, *Раваничко властелинство*, Манастир Раваница, стр. 89; А. Младеновић, *Повеље кнеза Лазара*, стр. 52, 59, 86, 92, 99, 110, 117; Р. Тричковић, *Ђурија и Средње Поморавље*, стр. 59; Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 144; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 170; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 69-70; Иста, *Тойонимија*, стр. 54-55, 267-268.

⁵⁰ Арх. Леонид, *Сѣара срѣска ѿсма*, стр. 271-276; *Actes de Saint-Panteleemon*, стр. 185-187, 190-191; Исто, *Album - Archives de Athos XII-Pl. LV*; С. Новаковић, *Законски сѣоменици*, стр. 517-520; О. Зиројевић, *Царибѣрагски грум*, стр. 139 и напомена 283; Д. Грбовић, *Државничка делатносћ кнеџине Милице*, стр. 383, 391 напомена 31; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 71-72; Иста, *Тойонимија*, стр. 55-56, 62-63, 253, 295.

је могла бити изведена именица винар. Име овог села упућује на одређену делатност везану за вино и његову производњу. Предање име села везује за време кнеза Лазара и тренутак на једној гозби кад је нестало вина, којом је приликом кнез позвао неког Радича званог Рача речима: «Вино Рача!». Филолошка анализа каже да је назив села изведен од личног имена Инорад.⁵¹

Назив села Рибара се везује за рибаре-аласе којих је ту некада било све до у најновије време. С обзиром на претпоставку да је стара Јагодина била ближа Рибару, могуће је да су се рибарењем бавили и становници старе Јагодине. Можда су удела у рибарству имали и околни манастири, имајући у виду монашки начин живота и велику потребу монаха за рибом.⁵²

У вези са положајем Јагодине на друму, те колским и караванским саобраћајем дошло је и до развитка појединих заната (коларски, самар-

циски, поткивачки). Одјек имена ових заната има у топонимима Коларе, Ковачевац, мада су они новијег датума. То се не би могло рећи за село Седларе на реци Ресави о чијој старости говоре археолошки налази, као и помен у попису из 1476. године. Било је и других заната који су задовољавали потребе становништва. Тако имена села Вољавче и реке Вољевице вуку корен из речи ваљавица која означава воденицу, односно, радионицу која ваља сукно.⁵³

У атару села Мајур близу Јагодине налазе се топоними који би се могли везати за воће (Јабучје), шуму (Луг) и сточарство (Говедариште). На Ђурђевом брду некада су се налазили остаци грађевина за које се сматрало да су припадале порушеном летњиковцу деспота Ђурђа Бранковића, док се у Поповској мали код Чесме наводно налазила средњовековна црква св. Романа.⁵⁴

⁵¹ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 33; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 155-156; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 72-74; Иста, *Тойонимија*, стр. 56-57, 144, 246.

⁵² Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 161-162; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 167; О. Врховац, *Привредно-географске карактеристике Светозарева*, стр. 78; Ј. Радић, *Микројойонимија*, 76-77; Исто, *Тойонимија*, стр. 58-59, 289.

⁵³ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 35, 93-95; О. Врховац, *Привредно-географске карактеристике Светозарева*, стр. 87; Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 193-195; Исто, *Тойонимија*, стр. 57, 145-146, 247, 264.

⁵⁴ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 117-118; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 103-104; *Археолошки споменици и налазишта у Србији*, II, Централна Србија, Београд 1956, стр. 91, 105; С. М. Милановић, *Село Мајур код Јагодине*, Параћин 1994, стр. 25-26.

Извори говоре и о постојању рударства (у повељи деспота Лазара Бранковића митрополиту Венедикту од 6. септембра 1456. године као дарови помиње се и неколико рупа, тј. рударских окана). Називи појединих топонима упућују на рудно богатство омеђено на подручје Црног Врха (рупа, рупине, Мечја рупа, Сребра, Ковач, Ковачевац). Сматра се да је много рударења било на планини Јухору, што је закључак на који наводе археолошки остаци насеобина и градова који не чине једну јединствену типолошку групу, јер су настајали у различито време и у различите сврхе. Јеринин град између Старог села, Белице

и Мишевића као касноантичка утврда штитио је комуникацију која повезује плодне области Поморавља и Левча са Гружом. Јеринин град код села Драгошевца везује се за рударство на Јухору, док се име села по једном предању везује за доба кнеза Лазара, мада је највероватније изведено од личног имена Драгон. Постоји и топоним Вињсви који је множина од речи виган која значи ковачница, ковачка радионица, ковачка ватра, ковачко огњиште. Везаност за овај топоним има име косе Вињевице из које почиње река Вољевица.⁵⁵

⁵⁵ Ј. Мишковић, *Топографски речник*, стр. 33; С. Мијатовић, *Белица*, стр. 7-8, 108-109; *Археолошки споменици и налазишта у Србији*, II, стр. 79, 87-88; С. Ђирковић, *Рударство*, Лексикон српског средњег века, стр. 631-634, 631 (о рупи); Ј. Радић, *Микројойонимија*, стр. 192-193; Иста, *Тойонимија*, стр. 57, 145-146, 246, 264.

ЗАКЉУЧАК

Јагодина се одувек налазила на значајној комуникацији и у крају који је богат земљорадничким, сточарским и жупним пределима што је имало пресудан утицај на привредну слику целог краја и њен укупан развој. Привредна активност се у разматраном периоду може докучити само до одређене мере на основу оскудних писаних извора које допуњују и друге врсте извора (археолошки, ликовни, градитељски, топономастички).

Може се закључити да су у јагодинском крају у Средњем врку биле гајене готово све оне житарице гајене у другим деловима средњовековне Србије (најпре пшеница, јечам, просо и оvas), те да је било знатних површина засађених виноградима и ланом, важном сировином тадашње домаће текстилне индустрије у повоју. Широко је било присутно гајење пчела и производња меда. На просторима око Јагодине је и у Средњем веку било развијено узгајање стоке разних врста, како међу српским живљем, тако и међу власима. Било је много шуме, сенокоса,

пашњака и ливада. Из извора се не види, али је вероватно узгајано воће, ако не све онда бар неке врсте воћа познатих у средњовековној Србији: трешња, крушка, оскоруша, шљива, јабука, дуња, кајсија, лешник, орах. Уз куће земљорадника било је вртова у којима су гајене повртарске биљке. С обзиром на чињеницу да је поврће у исхрани становништва у средњем веку заузимало важно место, а у исхрани монаха и посебан значај, у крају су гајени: купус, ротква, лук (црвени, бели, празилук), репа, тиква, а можда паприка и бостан (лубеница). Пошто се Јагодина налазила на важној комуникацији и пошто је имала трг, може се говорити и о развијеној трговини, широкој размени како пољопривредних, тако занатских, текстилних и других добара. Из разнолике изворне грађе наслућује се постојање многобројних заната који су подмиривали потребе домаћег становништва (ковачи, колари, сарачи, самарџије, поткивачи и др.). Налази разнолике грађе и остаци насеобина на Јухору указују на рударску делатност, која је могла

имати одређен уплив и на привреду Јагодине у XV веку. Проналазак великог броја гвоздених предмета и разнолики топоними употпуњују слику о рударској активности ширег краја.

О обиму привредне активности нема конкретних података. Премешетањем центра државе у слив три Мораве, подручје Јагодине добија на значају у сваком погледу у последњем периоду српске средњовековне државе. Немирна и нестабилна времена у XV веку са кратким периодима мира имали су знатан утицај на

привреду јагодинске регије. Било је великог полета, али је привреда у надолазећим ратовима систематски уништавана, што је имало за последицу подривање економске базе Деспотовине и њен коначан пад под Турке 1459. године. Привредни живот освојене српске државе и области око Јагодине (слика 24) наставио је свој ток и под новим господарима, доприносећи, без обзира на прилике, даљем развоју места.⁵⁶

⁵⁶ Ч. Д. Марјановић, *Ђуђирија, Параћин и Јагодина*, стр. 157-173; О. Врховац, *Привредно-географске карактеристике Свештозарева*, стр. 77-98; *Археолошки споменици и налазишта*, II, стр. 79; М. Благојевић, *Земљорадња*, стр. 59, 75, 101, 110, 133, 139, 141, 169, 173; Р. Катић, *Сточарство у средњовековној Србији*, стр. 142-143; Д. Лапчевић, *Окупиција*, стр. 28-31.

SUMMARY

Jagodina is situated on a major communication road transversing the Balkan Peninsula, and in a region characterized in developing agriculture and cattle-breeding. The very geographical position largely influenced its economy.

The economy of the Jagodina region can be traced following scarce written sources but also other very important sources such as archaeology, arts, architecture and toponymics. All of the crops known in medieval Serbia (wheat, barley, millet, etc) also existed in the region of Jagodina. Large areas were covered with vineyards and flax, and the sources indicate that wine and textile were amongst chief domestic products. Honey production was also important activity among medieval Serbs and residents of the Jagodina vicinity.

The region was widely known by lots of forests, meadows and grassland. Therefore, it was fit for breeding various sorts of cattle, mainly among the so-called Wallachians (i.e. hillmen). The sources, however, do not confirm that fruits were being raised at large, but surely the most common were cherry, prune, apple, quince,

peach, hazelnut and nut. There were huge gardens beside village houses with many sorts of vegetables, which were dominant in a medieval diet of the laymen and of the monks especially. Most probably, among the crops were cabbage, radish, onion, garlic, sugarbeet, pumpkin and possibly paprika and mellow.

With its location on important state crossroads, having an important marketplace, Jagodina obviously had developed trading in agriculture, various smitheries, textile etc. Certainly, there were enough crafts (blacksmiths, wheelwrights, tailors, shoemakers etc).

Given the fact that the mountain Yuhor was known by a number of mines since the Bronze age, it is plausible that the mining activities also existed in the Jagodina region in the 15th century. Dozens of iron items and toponyms do point to such a conclusion.

Eventually, there are no exact data on volume of the economy of the Jagodina region. With the translation of political centers to the Morava region, it acquired its utmost importance reflected in historical sources. The 15th century was uneasy and unstable with only short

---

periods of peace and calm, having major impact on economy in general. The zeal for developing economy was obvious, but it was quickly sustained and destroyed during the last decades of the Serbian Despotate and its

collapse under Turkish domination. Nevertheless, the economy of Jagodina survived occupation and continued its pace under new masters.

ИЗВОРИ

---

1. ACTES DE SAINT PANTELEEMON, edition diplomatique par Paul Lemerle, Gilbert Dagron, Sima Ćirković, texte, Paris 1982.
2. ACTES DE SAINT PANTELEEMON, edition diplomatique par Paul Lemerle, Gilbert Dargon, Sima Ćirković, album, Archives de l'Athos, Paris 1982.
3. АРХЕОЛОШКИ ИНВЕНТАРНИ КАРТОНИ (средњи век), Завичајни музеј Јагодина
4. АРХЕОГРАФСКО ОДЕЉЕЊЕ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ У БЕОГРАДУ, ф 2736, 2806
5. АРХИВ САНУ, 8876/109
6. АРХИВ ИСТОРИЈСКОГ ИНСТИТУТА САНУ, Исписи 1300-1500, кутија 7, GENEALOGIA SINGRIA L'ORIGINI E GENEALOGIE DEI CITANDI RAGUSEI CHE FUORNO IN OFFICIO DELLE CONFRATERNITA DI S. ANTONIO
7. АРХЕОЛОШКИ СПОМЕНИЦИ И НАЛАЗИШТА У СРБИЈИ, II, Централна Србија, Београд 1956.
8. АРХИВ СРБИЈЕ, сигнатура А 9/4
9. Брокијер Бертрандон де ла, ПУТОВАЊЕ ПРЕКО МОРА, превео и коментарисао Миодраг Рајичић, Београд 1950.
10. Vetnić Savo, MEDIEVAL WEAPONS DERIVING FROM THE MIDDLE MORAVA BASIN, Balcanoslavica, 10, Beograd 1983., str. 137-157
11. ВИЗАНТИЈСКИЈ ЗЕМЛЕДЕЉЧЕСКИЈ ЗАКОН, текст, исследование, комментарий, подготовили Е. в. Липшиц, И. П. Медведев, Е. К. Пиотровкаы, Ленинград 1984.
12. ВИЗАНТИЈСКИ ИЗВОРИ ЗА ИСТОРИЈУ НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ, II, Београд 1959.
13. ДУБРОВАЧКО МАЛО ВЕЋЕ О СРБИЈИ (1415-1460), сабрао и приредио др Андрија Веселиновић, Београд 1997.

14. ЗБИРКА ФАКСИМИЛА СРЕДЊОВЕКОВНИХ ДОКУМЕНАТА, Завичајни музеј Јагодина (ЦКУ 4552/98, 4553(1-5)/98, 4554/98, 4556/98, 4557/98, 4558/98, 4559/98, 4561/98)
15. Ivić Aleksa, NEKOLIKO ĆIRLISKIH SPOMENIKA IZ XVI I XVII VEKA, Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva, uređuje Dr Ivan Vojnić pl. Kninski, godina XV, Zagreb 1913., str. 92-103
16. Жиречек Константин, СПОМЕНИЦИ СРПСКИ, Споменик СКА, XI, Београд 1892.
17. Ковачевић-Кojiћ Десанка, ТРГОВАЧКЕ КЊИГЕ БРАЋЕ КАБУЖИЋ (САВОГА), Београд 1999.
18. Костић Ђорђе С., САТ НА КУЛИ У ЈАГОДНОЈ, Крагујевац 1999. (у штампани)
19. Лазаревић деспот Стефан, КЊИЖЕВНИ РАДОВИ, приредио Ђорђе Трифуновић, Београд 1979.
20. LISTINE O OДНОШАЈАН IZMEĐU JUŽNOGA SLAVENSTVA I MLETAČKE REPUBLIKE, sakupio i uređio Šime Ljubić, knjiga X, od godine 1453 do 1469, U Zagrebu 1891.
21. MAGYAR ORSZAG MELLÉK TARTOMANYAINAK OKLEVÉLTARA-MÁSDOK KÖTET-A MAGYAR ORSYAG ÉS SZERBIA KÖZT I ÖSSZE KÖTTÉSEK OKLEVÉTARA 1198-1526, szerkesztették Thallóczy Lajos es Aldasy Antal, Budapest 1907.
22. Margetić Lujo, ZEMLJORADNIČKI ZAKON (NOMOS GEORGIKOS), Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci sveučilišta u Rijeci, 3, Rijeka 1982., str. 85-122
23. Miklosich Franc, MONUMENTA SERBICA SPECTANTIA HISTORIAM SERBIAE, BOSNAE, RAGUSSI, Viennae 1858.
24. Михаиловић Константин из Островице, ЈАНИЧАРОВЕ УСПОМЕНЕ ИЛИ ТУРСКА ХРОНИКА, приредио и превео Ђорђе Живановић, Стара српска књижевност у 24 књиге, 15, Просвета-Српска књижевна задруга, Београд 1986.
25. Младеновић Александар, ПОВЕЉЕ КНЕЗА ЛАЗАРА, текст-коментари-снимци, Београд 2003.
26. Новаковић Стојан, ЗАКОНСКИ СПОМЕНИЦИ СРПСКИХ ДРЖАВА СРЕДЊЕГ ВЕКА, Београд 1912.
27. Првовенчани Стефан, САБРАНА ДЕЛА, предговор, превод дела и коментари др Љиљана Јухас Георгијевска, Београд 1999.
28. Пуцић кнез Медо, СПОМЕНИЦИ СРПСКИ, У Биограду 1862.
29. ПОИМЕНИЧАН ПОПИС СЕЛА ЈАГОДИНА ИЗ 1476. Опширан дефтер Смедеревског санџака, Архив Председништва владе у Истанбулу (Istanbul, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

- Osmanli, Arşivi), серија Tapu Tahrir, Defterleri br. 16 стр. 222-223
30. Радојичић Ђорђе Сп., СРПСКИ РУКОПИС ЗЕМЉОРАДНИЧКОГ ЗАКОНА, Зборник радова Византолошког института, 3, Београд 1955., стр. 15-28
  31. Соловјев Александар, ОДАБРАНИ СПОМЕНИЦИ СРПСКОГ ПРАВА ОД XII ДО КРАЈА XV ВЕКА, Београд 1926.
  32. Соловјев Александар, ХИЛАНДАРСКА ПОВЕЉА ВЕЛИКОГ ЖУПАНА СТЕФАНА (ПРВОВЕНЧАНОГ) ИЗ ГОДИНЕ 1200-1202, Прилози за КЈИФ, 5, Београд 1925., стр. 62-89
  33. СПИСИ СВ. САВЕ, издао их Владимир Ђоровић, Београд-Ср. Карловци 1928.
  34. СТАРА СРПСКА ПИСМА ИЗ РУСКОГ МАНАСТИРА СВ. ПАНТЕЛЕЈМОНА У СВЕТОЈ ГОРИ, прилог арх. Леонид, Гласник Српског ученог друштва, књига VIII, свеска XXIV старог реда, Београд 1868., стр. 231-296
  35. СТАРЕ СРПСКЕ БИОГРАФИЈЕ, превео и објаснио Миливоје Башић, Београд 1924.
  36. Стојановић Љуба, СТАРЕ СРПСКЕ ПОВЕЉЕ И ПИСМА, Београд 1929.
  37. Стојановић Љуба, СТАРИ СРПСКИ РОДОСЛОВИ И ЛЕТОПИСИ, Београд 1927.
  38. Трифуновић Ђорђе, Бјелогрлић Весна, Брајовић Ирена, ХИЛАНДАРСКА ОСНИВАЧКА ПОВЕЉА СВЕТОГА СИМЕОНА И СВЕТОГА САВЕ, Осам векова Студенице, издање Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београд 1986., стр. 49-61
  39. Филозоф Константин, ПОВЕСТ О СЛОВИМА - СКАЗАНИЈЕ О ПИСМЕНЕХ-ИЗВОДИ-ЖИТИЈЕ ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА, Стара српска књижевност у 24 књиге, 11, Просвета-Српска књижевна задруга, Београд 1989.
  40. ХЕРОДОТОВА ИСТОРИЈА, књ. I, превод са грчког Милан Арсенић, Нови Сад 1988.
  41. HISTORIJSKI ARHIV U DUBROVNIKU, serija Diversae Cancellariae, (1403-1405), knj. 35, str. 111 verso
  42. HISTORIJSKI ARHIV U DUBROVNIKU, serija Testamenta Notarie, 9 fol. 52'-53'
  43. Цамблак Григорије, КЊИЖЕВНИ РАД У СРБИЈИ, Стара српска књижевност у 24 књиге, 12, Просвета-Српска књижевна задруга, Београд 1989.
  44. Ćelebi Evlija, PUTOPIS-ODLOMCI O JUGO-SLOVENSKIM ZEMLJAMA, prevod, uvod i komentar napisao Hazim Šabanović, Sarajevo 1967.

ЛИТЕРАТУРА

---

1. Благојевић Милош, ДРЖАВНА УПРАВА У СРПСКИМ СРЕДЊОВЕКОВНИМ ЗЕМЉАМА, Београд 1997.
2. Благојевић Милош, ЗЕМЉОРАДЊА У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, Београд 1973.
3. Благојевић Милош, ИСТОЧНА ГРАНИЦА ДЕСПОТОВИНЕ ОД 1428. ДО 1439. ГОДИНЕ, Историјски гласник, 1-2, Београд 1995., стр. 23-36
4. Благојевић Милош, КРАЈИШТА СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ ОД 1371. ДО 1459. ГОДИНЕ, Историјски гласник, 1-2, Београд 1987., стр. 29-42
5. Благојевић Милош, МАНАСТИРСКИ ПОСЕДИ КРУШЕВАЧКОГ КРАЈА, Крушевцац кроз векове, Зборник реферата са симпозијума одржаног од 4. до 9. октобра 1971. у Крушевцу, Крушевац 1972., стр. 9-24
4. Благојевић Милош, О »ЗЕМЉИШТУ РАДЊЕ НЕМАЊИНЕ«, Међународни научни скуп Стефан Немања-Свети Симеон Мироточиви, историја и предање, септембар 1996, Београд 2000., стр. 65-75
7. Благојевић Милош, ПЛАНИНЕ И ПАШЊАЦИ, Историјски гласник, 2-3, Београд 1966., стр. 3-95
8. Благојевић Милош, ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈСКЕ ГЕОГРАФИЈЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ, Зборник Историјског музеја Србије, 20, Београд 1983., стр. 45-126
9. Благојевић Милош, ПРИВРЕДНЕ ПРИЛИКЕ У ДРЖАВИ КНЕЗА ЛАЗАРА, Бој на Косову-старија и новија сазнања, Београд 1992., стр. 463-479
10. Благојевић Милош, СРПСКА ДРЖАВА У ДОБА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА, Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестогодишњици Косовске битке, Београд 1989., стр. 57-68

11. Благојевић Милош, СТОЧАРСТВО, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михалчић, Београд 1999., стр. 710-714
12. Божић Иван, СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У ДОБА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА, Моравска школа и њено доба, Научни скуп у Ресави 1968., Београд 1972., стр. 111-122
13. Borovszky Samu, A NAGYLAKEI URADALOM TÖRTÉNETE, Budapest 1900.
14. Бубало Ђорђе, ПЧЕЛАРСТВО, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михалчић, Београд 1999., стр. 606-608
15. Veselinović Andrija, VOJSKA U SREDNJO-VEKOVNOJ SRBIJI, Vojnoistorijski glasnik, 1-2, Beograd 1994., str. 385-422
16. Веселиновић Андрија, ДОКУМЕНТИ О ПРВОМ ПОМЕНУ ЧАЧКА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, Зборник Народног музеја Чачак, XX (1990), Чачак 1990., стр. 61-73
17. Веселиновић Андрија, ДРЖАВА СРПСКИХ ДЕСПОТА, Београд 1995.
18. Veselinović Andrija, TRGOVINA U SRBIJI U DOBA DESPOTOVINE, Beograd 1982., (непубликовани магистарски рад)
19. Веселиновић Андрија, ЦАРИНСКИ СИСТЕМ У СРБИЈИ У ДОБА ДЕСПОТОВИНЕ, Историјски гласник, 1-2, Београд 1984., стр. 7-38
20. Vetnić Savo, ARHEOLOŠKI I ISTORIJSKI IZVORI O GAJENJU VINOVE LOZE U SREDNJEM POMORAVLJU, Svetozarevo 1984.
21. Vetnić Savo, ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA U SREDNJEM POMORAVLJU, RESAVI I LEVČU, Svetozarevo 1989. (непубликовани рукопис)
22. Ветнић Саво, ЈАГОДИНА КРОЗ ВЕКОВЕ 1399/1999, Јагодина 1399-1999., Јагодина 1999., стр. 1-8
23. Vojnović knez Dr Kosta, BRATOVŠTINE I OBRTNE KORPORACIJE U REPUBLICI DUBROVAČKOJ OD XIII DO KONCA XVIII VIJEKA, sveska II, u Zagrebu 1900.
24. Vojnović Lujo, KRATKA ISTORIJA DUBROVAČKE REPUBLIKE, New York U.S.A. 1962.
25. Врховац Олга, ПРИВРЕДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ СВЕТОЗАРЕВА, Зборник радова, књ. XV, Географски институт, књ. 3, Београд 1951., стр. 77-98
26. Vukićević Dušan, IZBOR IZ GRAĐE ZA HRONIKU SVETOZAREVA, Svetozarevo decembar 1980. (непубликовани рукопис)
27. Вуловић Бранислав, РАВАНИЦА-ЊЕНО МЕСТО И УЛОГА У САКРАЛНОЈ АРХИТЕКТУРИ ПОМОРАВЉА, Београд 1966.
28. Грбовић Душко, ДРЖАВНИЧКА ДЕЛАТНОСТ КНЕГИЊЕ МИЛИЦЕ. ПОВЕЉА

- МАНАСТИРУ СВ. ПАНТЕЛЕЈМОНА С КРАЈА XIV ВЕКА, Зборник радова X конгреса Савеза историчара Југославије, Београд 1998., стр. 381-392
29. Grbović Duško, О VOJVODI ЈАКШИ, рад са округлог стола »ВОЈСКА НА ПОДРУЧЈУ ПОМОРАВЉА, РЕСАВЕ И ЛЕВЧА ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО ДАНАС«, Ђуприја 15 јун. 2000., стр. 1-9 (непубликован)
30. Грбовић Душко, ПЕТРУШКА ОБЛАСТ И ХИЛАНДАР (1360-1459), Зборник радова са V стручне радионице (округлог стола), одржане у Параћину 9.04. ратне 1999, Параћин 1999., стр. 58-70
31. Грбовић Душко, ПРВИ ПОМЕН СЕЛА ТРНАВА, Нови пут, број 1395, Јагодина 21. јун 1995., стр. 8
32. Grbović Duško, RAZREŠNICA RAČUNA ŽIVULINA STANIŠIĆA OD 15. JULA 1399. GODINE KAO IZVOR ZA VOJNU ISTORIЈU SREDNJEG POMORAVLЈA, рад излаган на округлом столу »ВОЈСКА НА ПОДРУЧЈУ ПОМОРАВЉА, РЕСАВЕ И ЛЕВЧА ОД ПРАИСТОРИЈЕ ДО ДАНАС«, Јагодина 26. октобар 1998., стр. 1-10 (непубликован)
33. Грбовић Душко, РАЗРЕШНИЦА РАЧУНА КАО ИСТОРИЈСКО СВЕДОЧАНСТВО-ВРЕМЕ И ЛИЧНОСТИ, Нови пут, број 1643, Јагодина 4. август 1999., стр. 8
34. Grbović Duško, SREDNЈE POMORAVLЈE OD STEFANA NEMANЈE DO PADA POD TУRSKU VLAST 1459. GODINE, 1993. (непубликовани рад за стручни испит)
35. Грујић Радослав М., КОНАВЛИ ПОД РАЗНИМ ГОСПОДАРИМА ОД XII ДО XV ВЕКА, Споменик СКА, LXVI, други разред, 32, Земун 1926., стр. 3-121
36. Грујић Радослав М., РУСКА ВЛАСТЕЛИНСТВА ПО СРБИЈИ У XIV И XV ВЕКУ, Историски часопис, књига V (1954-1955), Београд 1955., стр. 53-77
37. Грујић Радослав М., СВЕТОГОРСКИ АЗИЛИ ЗА СРПСКЕ ВЛАДАОЦЕ И ВЛАСТЕЛУ ПОСЛЕ КОСОВСКЕ БИТКЕ, Гласник Скопског научног друштва, XI, Одељење друштвених наука, 5, Скопље 1932., стр. 65-96
38. Динић-Кнежевић Душанка, СРПСКЕ ЗЕМЉЕ ОД МАРИЧКЕ ДО КОСОВСКЕ БИТКЕ (1371-1389), Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестогодишњици Косовске битке, Београд 1989., стр. 19-28
39. Динић Михаило Ј., ВЛАСТИ ЗА ВРЕМЕ ДЕСПОТОВИНЕ, Зборник Филозофског факултета, X-1, Београд 1968., стр. 232-244
40. Динић Михаило, ОБЛАСТ ЈУГОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, Српске

- земље у средњем веку, Београд 1978., стр. 84-112
41. Динић Михаило, ОБЛАСТ ЦЕНТРАЛНЕ СРБИЈЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, Српске земље у средњем веку, Београд 1978., стр. 55-68
  42. Ђурђевић Бранислав, ХРИШЋАНИ СПАХИЈЕ У СЕВЕРНОЈ СРБИЈИ У XV ВЕКУ, Годишњак историског друштва БиХ IV (1952), Сарајево 1952., стр. 165-169
  43. Живојиновић Мирјана, АДЕЛФАТИ У ВИЗАНТИЈИ И СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, Зборник радова Византолошког института, XI, Београд 1968., стр. 241-270
  44. Зиројевић Олга, ЦАРИГРАДСКИ ДРУМ ОД БЕОГРАДА ДО СОФИЈЕ (1459-1683), Зборник Историјског музеја Србије, 7, Београд 1970., стр. 3-196
  45. Ивић Алекса, ИСТОРИЈА СРБА У УГАРСКОЈ ОД ПАДА СМЕДЕРЕВА ДО СЕОБЕ ПОД ЧАРНОЈЕВИЋЕМ (1459-1690), Загреб 1914.
  46. ИСТОРИЈА СРПСКОГ НАРОДА, I-II, Београд 1994.²
  47. Јанковић Марија, БИР, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., 47-49
  48. Лиречек Константин, ИСТОРИЈА СРБА, I, Београд 1984.³
  49. Лиречек Константин, Радонић Јован, ИСТОРИЈА СРБА, II, Београд 1984.³
  50. Лиречек Константин, РОМАНИ У ГРАДОВИМА ДАЛМАЦИЈЕ ТОКОМ СРЕДЊЕГ ВЕКА, Зборник Константина Лиречека, II, Београд 1962.
  51. Калић Јованка, ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ И ТУРЦИ (1421-1427), Историјски часопис, књ. XXIX-XXX (1982-1983), Београд 1983., стр. 7-20
  52. Катић Реља, СТОЧАРСТВО У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, Београд 1978.
  53. Ковачевић-Којић Десанка, НИКОЛА ТВРТКА ГЛАВИЋ И НИКОЛА ЖИВУЛИНОВИЋ У ТРГОВАЧКИМ КЊИГАМА БРАЋЕ КАБУЖИЋ, Историјски часопис, књ. XL-XLI (1993-1994), Београд 1995., стр. 5-18
  54. Ковачевић-Којић Десанка, ПРИШТИНА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, Историјски часопис, књ. XXII (1975), Београд 1975., стр. 45-74
  55. Лапчевић Драгиша, ОКУПАЦИЈА, Историја социјализма у Србији, Београд 1979., стр. 1-96 (фототипско издање)
  56. Лемајић Ненад, ПОРОДИЦА БЕЛМУЖЕВИЋ, Истраживања, 13, Нови Сад 1990., стр. 73-80
  57. Lendvai Miklós, TEMES VÁRMEGYE NEMES CSALÁDJAI, I kötet, Budapest 1896.

58. Максимовић Љубомир, ОРГАНИЗАЦИЈА ВИЗАНТИЈСКЕ ВЛАСТИ У НОВООСВО-ЈЕНИМ ОБЛАСТИМА ПОСЛЕ 1018. ГОДИНЕ, Зборник радова Византолошког института, XXXVI, Београд 1997., стр. 31-43
59. Максимовић Љубомир, СЕВЕРНИ ИЛИРИК У VI ВЕКУ, Зборник радова Византолошког института, 19, Београд 1980., стр. 17-57
60. Максимовић Љубомир, СРПСКО ЦАРСТВО ОД 1355. ДО 1371. ГОДИНЕ, Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестогодишњици Косовске битке, Београд 1989., стр. 7-18
61. МАНАСТИР РАВАНИЦА, Споменица о шестој стогодишњици, Београд 1981.
62. Маринковић Љубица, ТРАДИЦИОНАЛНО ВИНОГРАДАРСТВО И ЊЕГОВА УЛОГА У ПРИВРЕДИ СМЕДЕРЕВСКОГ КРАЈА, Гласник Етнографског института, XXVIII (1979), Београд 1979., стр. 99-129
63. Марјановић Чед. Д., ЂУПРИЈА, ПАРАЋИН И ЈАГОДИНА, Историјски и културни преглед, књига I, Од Римљана до пада Србије 1459. године, Темњишки зборник, књига трећа, Београд 1936.
64. Марковић Зоран, Митић Миле, ОСНОВНА ШКОЛА »МИЛАН МИЈАЛКОВИЋ« У ЈАГОДИНИ, Јагодина 1999.
65. Мијатовић Станоје, БЕЛИЦА, Насеља и порекло становништва, уредио Јован Ердџановић, књига 30, САН, књига LVI, Београд 1948., стр. 1-213
66. Мијатовић Чед., СТУДИЈЕ ЗА ИСТОРИЈУ СРПСКЕ ТРГОВИНЕ XII-ОГ И XIV-ОГ ВЕКА, Гласник Српског ученог друштва, књига XXXVII, Београд 1873., стр. 189-249
67. Милановић Слободан М., СЕЛО МАЈУР КОД ЈАГОДИНЕ, Параћин 1994.,
68. Милојевић Боривоје Ж., ДОЛИНА ВЕЛИКЕ МОРАВЕ-РЕГИОНАЛНО-ГЕОГРАФСКА ИСПИТИВАЊА, Зборник радова, књ. XV, Географски институт, књ. 3, Београд 1951., стр. 1-66
69. Милојевић М. С., ПУТОПИСНА ДЕЛА ПРАВЕ СТАРЕ СРБИЈЕ, књ. I, Београд 1871.
70. Милошевић Гордана, СТАНОВАЊЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, Београд 1997.
71. Миљковић Ема, ОПШИРНИ ДЕФТЕР СМЕДЕРЕВСКОГ САНЦАКА ИЗ 1476. ГОДИНЕ, Историјски часопис, књ. XXXVIII (1991), Београд 1992., стр. 31-42
72. Миљковић-Бојанић Ема, СЕОСКА ПРИВРЕДА У СМЕДЕРЕВСКОМ САНЦАКУ (1476-1560), Историјски часопис, књ. XLVIII (2001), Београд 2002., стр. 117-136

73. Михаиловић Богомир С., СИСОЈЕВАЦ-МАНАСТИР СВЕТОГ ПРЕОБРАЖЕЊА И НАСЕЉЕ СИСЕВАЦ, Параћин 1997.
74. Михаљчић Раде, Веселиновић Андрија, Фотић Александар, ВОЈВОДА, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ћирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 95-97
75. Михаљчић Раде, КРАЈ СРПСКОГ ЦАРСТВА, Београд 1989.
76. Михаљчић Раде, ЛАЗАР ХРЕБЕЉАНОВИЋ-ИСТОРИЈА-КУЛТ-ПРЕДАЊЕ, Београд 1989.
77. Михаљчић Раде, ПРИЛОГ СРПСКОМ ДИПЛОМАТАРУ-ДАРОВНИЦЕ ВЛАСТЕОСКЕ ПОРОДИЦЕ ВУКОСЛАВИЋ, Историјски гласник, 1-2, Београд 1976., стр. 99-106
78. Мишић Синиша, ГАЈЕЊЕ И ПРЕРАДА ЛАНА И КОНОПЉЕ У СРБИЈИ XIV И XV ВЕКА, Историјски часопис, књ. XXXIX (1992), Београд 1994., стр. 47-57
79. Мишић Синиша, ЛОВ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, Историјски гласник, 1-2, Београд 1995., стр. 51-66
80. Мишић Синиша, УНУТРАШЊЕ ВОДЕ И ЊИХОВО КОРИШЋЕЊЕ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, додатак Историјског гласника, 1-2 (1990-1992), Београд 1992., стр. 1-79
81. Мишковић Јован, ТОПОГРАФСКИ РЕЧНИК ЈАГОДИНСКОГ ОКРУГА, Гласник Српског ученог друштва, књига 61, У Београду 1885., стр. 1-205
82. Недељковић Божидар, ПРЕХРАМБЕНИ КОМБИНАТ »ЖИТОМЛИН« СВЕТОЗАРЕВО, Светозарево 1981.
83. Новаковић Реља, ЈЕДАН ПОКУШАЈ ТУМАЧЕЊА САВИНИХ ХРОНОЛОШКИХ ПОДАТАКА У ЖИТИЈУ СВ. СИМЕУНА, Историјски гласник, 3-4, Београд 1955., стр. 79-102
84. Новаковић Реља, ЈОШ НЕШТО ПОВОДОМ БИТКЕ НА ТАРИ, Историјски часопис, књ. XXV-XXVI (1978-1979), Београд 1979., стр. 5-28
85. Новаковић Реља, КАД СЕ РОДИО И КАД ЈЕ ПОЧЕО ДА ВЛАДА СТЕФАН НЕМАЊА, Историјски гласник, 3-4, Београд 1958., стр. 165-189
86. Новаковић Реља, О НЕКИМ ПИТАЊИМА ГРАНИЦА СРБИЈЕ КРАЈЕМ XII И ПОЧЕТКОМ XIII ВЕКА, Зборник Филозофског факултета, књ. IX-1, Београд 1967., стр. 121-161
87. Новаковић Стојан, ПОСЛЕДЊИ БРАНКОВИЋИ У ИСТОРИЈИ И НАРОДНОМ ПРЕДАЊУ (1456-1502), Стојан Новаковић, ИСТОРИЈА И ТРАДИЦИЈА, изабрани

- радови, приредио Сима Ђирковић, Београд 1982., стр. 121-278
88. Новаковић Стојан, СЕЛО, Београд 1965.
89. Острогорски Георгије, ИСТОРИЈА ВИЗАНТИЈЕ, Београд б.г.
90. Острогорски Георгије, ПРОНИЈА. ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ ФЕУДАЛИЗМА У ВИЗАНТИЈИ И ЈУЖНОСЛОВЕНСКИМ ЗЕМЉАМА, Београд 1951.
91. Петковић Владимир Р., МАНАСТИР РАВАНИЦА, Београд 1922.
92. Пириватрић Срђан, ВИЗАНТИЈСКА ТЕМА МОРАВА И »МОРАВИЈЕ« КОНСТАНТИНА VII ПОРФИРОГЕНИТА, Зборник радова Византолошког института, XXXVI, Београд 1997., стр. 173-201
93. Пириватрић Срђан, ПРИЛОГ ХРОНОЛОГИЈИ НЕМАЊИНЕ ВЛАСТИ, Зборник радова Византолошког института, XXIX-XXX, Београд 1991., стр. 125-136
94. Поповић Душан Ј., СРБИ У ВОЈВОДИНИ, Нови Сад 1957.
95. Радић Мр Јованка, МИКРОТОПОНИМИЈА БЕЛИЧКОГ КРАЈА, Ниш 1999. (непубликована докторска дисертација)
96. Радић Јованка, ТОПОНИМИЈА БЕЛИЦЕ, посебан отисак из *Ономастолошких прилога XVI*, Београд 2003.
97. Radojičić Đorđe Sp., CREPOVIĆ VENEDIKT (oko 1381-posle 1453), Leksikon pisaca Jugoslavije, I, A-Dž, Matica srpska, 1972., str. 453
98. Радојковић Бојана, ПРИМЕЊЕНА УМЕТНОСТ МОРАВСКЕ СРБИЈЕ, Моравска школа и њено доба, Научни скуп у Ресави 1968., Београд 1972., стр. 191-210
99. Радојчић Никола, СРПСКИ ДРЖАВНИ САБОРИ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, Београд 1940.
100. Руварац Иларион, О КНЕЗУ ЛАЗАРУ, Бој на Косову, старија и новија сазнања, Београд 1992., стр. 17-287
101. Сава епископ Шумадијски, СРПСКИ ЈЕРАРСИ ОД ДЕВЕТОГ ДО ДВАДЕСЕТОГ ВЕКА, Београд-Подгорица-Крагујевац 1996.
102. Симоновић Ђорђе, ЛЕВАЧ-ТЕРИТОРИЈА НАСЕЉА ОД КРАЈА XII ДО ПОЧЕТКА XX, Рековац-Београд 1983.
103. Симоновић Ђорђе Р., ТОПОНОМАСТИКА РАВАНИЧКОГ ВЛАСТЕЛИНСТВА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОСЕДЕ У ОКОЛИНИ МАНАСТИРА, Гласник Етнографског института САНУ, књ. XXIX (1980), Београд 1980., стр. 97-112
104. Синдик Душан, ВИНОГРАД, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 80-83

105. Синдик Душан, ЈЕДНА ИЛИ ДВЕ ЖИЧКЕ ПОВЕЉЕ?, Историјски часопис, књ. XIV-XV (1963-1965), Београд 1965., стр. 309-315
106. Синдик Душан, О САВЛАДАРСТВУ КРАЉА СТЕФАНА РАДОСЛАВА, Историјски часопис, књ. XXXV (1988), Београд 1988., стр. 23-29
107. Спасић Душан, Палавестра Александар, Мрђеновић Душан, РОДОСЛОВНЕ ТАБЛИЦЕ И ГРБОВИ СРПСКИХ ДИНАСТИЈА И ВЛАСТЕЛЕ, Београд 1991.
108. Спремић Момчило, ДЕСПОТ БУРАЂ БРАНКОВИЋ И ЊЕГОВО ДОБА, Београд 1994.
109. Спремић Момчило, ДРЖАВА И ДРУШТВО У ВРЕМЕ ДЕСПОТА БУРЂА БРАНКОВИЋА, Српски народ у другој половини XIV и првој половини XV века, Зборник радова посвећен шестогодишњици Косовске битке, Београд 1989., стр. 69-78
110. Спремић Момчило, КРУШЕВАЦ У XIV И XV ВЕКУ, Крушевац кроз векове, Зборник радова са симпозијума одржаног од 4. до 9. октобра 1971. у Крушевцу, Крушевац 1972., стр. 9-24
111. Спремић Момчило, ТРГОВАЧКА ДРУШТВА, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 739-741
112. Станојевић Ст., СТУДИЈЕ О СРПСКОЈ ДИПЛОМАТИЦИ. XVI ДИЈАК, ГРАМАТИК, КАНЦЕЛАР, НОМИК, ЛОГОТЕТ, Глас Српске краљевске академије, CVI, други разред, 61, Сремски Карловци 1923., стр. 1-96
113. Станојевић Ст., СТУДИЈЕ О СРПСКОЈ ДИПЛОМАТИЦИ, Глас Српске краљевске академије, CLXIX, II разред, Београд 1936., стр. 17-48
114. Stojić Milorad, GVOZDENO DOBA U BASENU VELIKE MORAVE, Beograd-Svetozarevo 1986.
115. Стојић Милорад, СТАРЕ КУЛТУРЕ И НАРОДИ НА ТЛУ СРЕДЊЕГ ПОМОРАВЉА, Светозарево б.г.
116. Тричковић Радмила, ЋУПРИЈА И СРЕДЊЕ ПОМОРАВЉЕ ДО ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА, Бој на Иванковцу 1805. године, Београд 1979., стр. 85-169
117. Томовић Гордана, ЖУПА, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 195-197
118. Ђирковић Сима, ЗАНАТИ, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 214-217
119. Ђирковић Сима, МЕРЕ У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ДРЖАВИ, Мере на тлу Србије кроз векове, Београд 1974., стр. 41-64

120. Ђирковић Сима, ОСУМЊИЧЕНЕ ПОВЕЉЕ КНЕГИЊЕ МИЛИЦЕ И ДЕСПОТА СТЕФАНА, Историски часопис V (1956), Београд 1956., стр. 139-152
121. Ђирковић Сима, ПАНАЂУР, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 488-489
122. Ђирковић Сима, RASCIANI REGALES ВЛАДИСЛАВА I ЈАГЕЛОНЦА, Матица српска, Зборник за историју, 1, Нови Сад 1970., стр. 79-82
123. Ђирковић Сима, РУДАРСТВО, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 631-634
124. Ђирковић Сима, ТРГОВИНА, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 741-745
125. Фекете Егон, УЧЕШЋЕ СВ. САВЕ ИЛИ ЊЕГОВИХ САРАДНИКА У ИЗРАДИ ЖИЧКЕ ПОВЕЉЕ, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, II, Нови Сад 1959., стр. 76-87
126. Ферјанчић Божидар, КАДА СЕ ЕВДОКИЈА УДАЛА ЗА СТЕФАНА НЕМАЊИЋА, Зборник Филозофског факултета, VIII-1, Београд 1964., стр. 217-224
127. Ферјанчић Божидар, ПРОНИЈА, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 589-591
128. Цветковић Бранислав, ПРИЛОГ НАЈСТАРИЈОЈ ИСТОРИЈИ ЦРКВЕ У ЈОШАНИЦИ, Зограф 24, Београд 1995, стр 69-79
129. Цветковић Бранислав, МАНАСТИР СИСОЈЕВАЦ И МОНАХ СИСОЈЕ, Историја уметности, Свеске Друштва историчара уметности Србије, 1-2, нова серија, октобар 2002., стр. 55-76
130. Целетовић Мр Јаворка, У СРЦУ ПОМОРАВЉА, Нови пут, година XXX, Специјално издање, Светозарево 17. октобар 1974., стр. 6
131. Шкриванић Гавро, ПУТЕВИ У СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, Београд 1974.
132. Шкриванић Гавро, РАВАНИЧКО ВЛАСТЕЛИНСТВО, Историски часопис, књ. XVI-XVII (1966-1967), Београд 1970., стр. 235-254
133. Шкриванић Гавро, РАВАНИЧКО ВЛАСТЕЛИНСТВО, Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици, Београд 1981., стр. 69-82
134. Шуица Марко, ЗАВЕРА ВЛАСТЕЛЕ ПРОТИВ КНЕЗА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА, Историски гласник, 1-2, Београд 1997., стр. 7-24

135. Шуица Марко, НЕМИРНО ДОБА СРПСКОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА-ВЛАСТЕЛА СРПСКИХ ОБЛАСНИХ ГОСПОДАРА, Београд 2000.
136. Шуица Марко, САОБРАЋАЈ, Лексикон српског средњег века, приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић, Београд 1999., стр. 645-648

КОРИШЋЕНЕ КАРТЕ

.....

1. Благојевић др Милош, СРПСКЕ ЗЕМЉЕ ОД IX ДО XII ВЕКА, Београд 2000.
2. Благојевић др Милош, СРПСКЕ ДРЖАВЕ И ОБЛАСТИ ОД 1373. ДО 1395., Београд 1996.
3. Благојевић др Милош, СРБИЈА И БОСНА ПОЛОВИНОМ XV ВЕКА, Београд 1997.
4. JAGODINA-PLAN GRADA, Agencija za promet nekretnina »Heroldo«, Jagodina 2001.
5. Карта река у Трнави, израдио Папин Иван, прегледао и оверава: шеф катастарске секције Леви Ј. Мориц, приближна размера 1:2500
6. Топографска карта-ЛАПОВО 3-4, Војно-географски институт, Београд 1971.²
7. Шкриванић Гавро А., ПРИВРЕДНА КАРТА СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ, Београд 1963.

ПОРЕКЛО ИЛУСТРАЦИЈА

- Сл.1 Ђ. Трифуновић, В. Бјелогрић, И. Брајовић, ХИ-ЛАНДАРСКА ОСНИВАЧКА ПОВЕЉА СВЕТОГ СИМЕОНА И СВЕТОГ САВЕ, Осам векова Студе-нице, издање Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београд 1986, стр. 49-61
- Сл.2 Б. Живковић, ЖИЧА, цртежи фресака, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1985, стр. 38
- Сл.3 Б. Живковић, ЖИЧА, цртежи фресака, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1985, стр. 39
- Сл.4 А. Младеновић, ПОВЕЉЕ КНЕЗА ЛАЗАРА, Београд 2003
- Сл.5 Фотографија добијена љубазношћу академика Симе Ђирковића
- Сл.6 Фотографија добијена љубазношћу академика Симе Ђирковића
- Сл.7 Historijski arhiv u Dubrovniku, Diversae Cance-llariae (1403-1405), књ. 35, стр. 111 verso
- Сл.8 ACTES DE SAINT PANTELEEMON, edition diplomatique par Paul Lemerle, Gilbert Dargon, Sima Ćirković, album, Archives de l'Athos XII- pl. LV, Paris 1982
- Сл.9 Фотографија добијена љубазношћу академика Симе Ђирковића
- Сл.10 Архив Србије А 9/4
- Сл.11 Археографско одељење Народне библиотеке Ср-бије, ф. 2803
- Сл.12 Археографско одељење Народне библиотеке Ср-бије, ф. 2799
- Сл.13 Фотографија добијена љубазношћу академика Симе Ђирковића
- Сл.14 Фотографија добијена љубазношћу академика Симе Ђирковића
- Сл.15 Опширан дефтер Смедеревског санцака. Архив председништва владе у Истанбулу (Istanbul, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri, Genel Müdürlüğü Osmanlı, Arşivi), Tapu Tahrir, Defterleri br. 16, str. 222-223 (копија добијена љубазношћу др Еме Миљ-ковић)
- Сл.16-21
Завичајни музеј Јагодина, Археолошки инвентарни картони, инв. бр. 15301, 2633, 15310, 10464, 1646, 10465
- Сл.22 Фото: Небојша Кркић
- Сл.23 Калк: Бранислав Цветковић
- Сл.24 Г. А. Шкриванић, ПРИВРЕДНА КАРТА СРЕДЊО-ВЕКОВНЕ СРБИЈЕ, Београд 1963

50 ГОДИНА ЗАВИЧАЈНОГ
МУЗЕЈА У ЈАГОДИНИ